

*Вітер з гаєм розмовляє,
Шепче з осокою,
Пливе човен по Дунаю
Один за водою.
Пливе човен води повен,
Ніхто не спиняє,
Кому спинить – рибалоньки
На світі немає.
Поплив човен в синє море,
А воно заграло, –
Погралися гори-хвилі –
І скіпок не стало.*

Тарас Шевченко

І.С. СМІЯН

СОНЦЕ СХОДИТЬ І ЗАХОДИТЬ

(частина шоста)

**Тернопіль
Видавництво Астон
2005**

Сміян І.С. Сонце сходить і заходить. – Тернопіль: Видавництво Астон, 2005. – 226 с.

Відомо, що сонце скільки ж разів сходить, стільки і заходить. Істина, скажете ви. А як пояснити той факт, що в Україні помирає значно більше людей, аніж народжується? Як пояснити таке сумне співвідношення: п'ятирічних дівчаток у нашій державі менше, аніж 75-річних жіночок? Виходить, що над нашою ненькою сонце частіше заходить, аніж сходить. Ось чому відносність у нашому житті можна вважати закономірністю. Ось чому індивідуальність особистості превалює над загальноприйнятими нормами поведінки, вимогами держави, вимогами суспільства... І з цим вимушені рахуватися всі, кожний з нас. Це шлях до взаєморозуміння.

© І.С.Сміян, 2005.

© ТзОВ «Видавництво Астон»,
художнє оформлення, 2005.

Чи приходило мені на думку, що в одній із наступних книг мені придется писати про ще одну внучку, про яку гороскопи замовчували? Ні! Я вважав, що Бог зробив для мене все можливе, і був задоволений як вчорашнім, так і сьогоднішнім днем. Я не просто задоволеним, а почував себе комфортно: зовнішній світ в моїй уяві був, переважно, у вигляді променів світла і тепла. Недоречності сприймалися як тимчасові і незначні.

Пізнав любов, пізнав я і ненависть.

Гарячий був, доходив до нестям.

Колись я жив. Тепер я розминаюсь з людьми, з лісами, з небом і з життям.

Ліна Костенко

Виявилося, що не тільки розминаюсь... Появилась нежданна, радісна зустріч. Зустріч зі сходом сонця, зустріч з появою в цей, в не такий же й поганий СВІТ, НОВОГО ЖИТТЯ. Я не просто НОВОГО, а ще й надзвичайного зі мною генетично. Вітчки, Віточки, Віктори.

Там дай мені – діяти і не хотіти,
дай мені – і не хотіти – дай мені!

Дозволь мені, мій вчорашній світе,
впасти дорікам а рідній борозні.

Василь Стус

*Ведь если я гореть не буду,
И если ты гореть не будешь,
И если мы гореть не будем,
То кто же здесь рассеет тьму?*

Назим Хікмет

ПЕРЕДМОВА

Як трудно сприйняти Софокла в його рядках “Едіп в Коло-
не” (1225):

*Величайшее первое благо – совсем
Не рождаться, второе – родившись,
Умереть поскорей...*

Незважаючи на надзвичайно глибинну філософську суть такої думки, виникає питання, чи може людина стверджувально вирішувати, що таке перше, а що таке друге “благо” для людства? Якщо б мене запитали, яким ви бачите для людини перше і друге благо, я б відповів у протилежному напрямку: перше благо – народити дитину; друге благо – діждатися онуків, а ще краще онуків і правнуків. Поява на світ дитини, ЛЮДИНИ – настільки емоційно насичена подія, що її ще нікому не вдалося виразити словом (усно, письмово), художнім витвором (художник, скульптор...), не тільки в повному об’ємі, а навіть наближено. Я запитую молоду маму в перші дні після народження дитини: “Ви вірите, що народили дитину, “нову” людину?” Відповіді майже завжди одна: “Ні”. Я дивлюся на молоду жіночку (для мене всі, хто народжує, – молоді) і помічаю, що все, що її оточує, хто з нею спілкується, що її запитують – є другорядним, мабуть, необхідним, але другорядним. Всі органи почуття мамі спрямовані на свою дитиночку, на свою людиночку, безпомічно, неказанно мило, яка поєднана з нею пуповиною назавжди. Пу повину механічно перетнули, але вона залишається на все життя. Тільки її (пуповини) вгодованість із віком залежить від баг

тьох непередбачених обставин. Сьогодні мені сказали таку новину, яку б не хотілось знати. Молодий вчений, про якого у мене була найкраща думка, подав позов до суду на маму з квартирного питання. У даному випадку пуповина атрофувалася (висохла), перестала функціонувати і відновити її діяльність неможливо. Буває й таке. Рідко, але буває й аномалія у стосунках мами і дитини. Природна, глибинна, потаємна, ніким не розгадана біологічна спільність мами і її дитини, до деякої міри відображена поетом Борисом Лебедевим:

*Двадцать дней и двадцать ночей
Он жить продолжал, удивляя врачей,
Но рядом с ним была его мать,
И смерть не могла его доломать.
Двадцать дней и двадцать ночей
Она не сводила с него очей.
Утром на двадцать первые сутки
Она вздремнула на полминутки,
И чтобы не разбудить ее,
Он сердце остановил свое...*

Або: чим можна пояснити такий феномен, як відчуття дитиною відсутності мами в тритижневому віці? Мама після годування груддю залишає на дві години з татом і братиком своє золотце, яке у відсутності мами не перестає плакати. Заходить мама, дитина стає спокійною, засинає. Тільки багатовекторною єдністю "двох сердець", які сформувалися ще у череві майбутньої мами. Хто ж вони, "Наші діти"?:

*Кто нас будит звонким смехом на рассвете?
Наши дети, наши дети.
Кто нас каждый вечер просит песню спеть им?
Наши дети, наши дети.
Кто они такие, эти Маши, Пети?
Наши дети, наши дети.
Маленькие люди на большой планете,
Наши дети, наши дети.*

*Кто дорожку нам завел? Кто нас от тьмы освеще?
Наши дети, наши дети.
Кто приблизить может нам родных обиталищ?
Наши дети, наши дети.
Кто они, за счастье чье мы все в ответе?
Наши дети, наши дети.
Маленькие люди на большой планете,
Наши дети, наши дети.*

М. Рябінін

І знову про молоду, тільки-но “народжену” маму. Погляньте на її обличчя. Ви не тільки відчуєте, а навіть побачите, як промені органів відчуття мами направлені на дитину: очі, вуха, ніс, рот, головний мозок... Вираз обличчя радісний, посмішка щира, всі мускули обличчя розслаблені, рухи плавні... І це є найвищий і найглибший, найщиріший і найбільш сконцентрований рівень щастя ЛЮДИНИ. Добре написала Елізабет Стоун, але й цього мало: “Наважитися мати дитину — справа нежартівлива. Це виходить вирішити, щоб твоє серце відтепер і назавжди розгулювало поза твоїм тілом”. І не менше! Великий поет і той повною мірою не може відобразити почуття народженої дитини, почуття двох найближчих людей: мами — дитини, незважаючи на всебічність і глибину відображених Борисом Пастернаком таких стосунків.

Младенец

*Люблю младенца лепет из пеленок.
Как с неба на землю упавший дух,
Лепечет что-то райское ребенок
И услаждает материнский слух.*

*Надежно детский мир устроен.
Он живо чувствует, что рядом мать,
И так в ее присутствии спокоен,
Что не боится взоры вокруг кидать.*

*Жизнь для него — нисколько не загадка,
Своим явленьем сам вменил он в долг,
Чтоб старшие склонялись над кроваткой,
Пока он голосит и не умолк.*

*Воркуй по-голубиному, младенец,
Болтай свое на языке сивилл,
Пока тебя, миров переселенец,
Своею ложью мир не отравил.*

Я задумався: з яким явищем природи можна порівняти відчуття материнства, відчуття появи нового життя? І дійшов висновку, що це зробити мені не вдалося! Подумав, а може, зі сходом сонця? Схід сонця, все пробуджується, посилюється видимий і невидимий рух, розпочинається різноманіття життя. Кожній людині довелося спостерігати схід сонця: поріг темноти і світла, необмежені промені життя, приваблююча і яскрава невидима сила, яка збуджує потяг до активної діяльності; загострення доброти та пригнічення гніву і зла; народження світлих думок; посилення сприйняття запахів (я не пишу трави, квітів... тому, що вони не мають кількісного обмеження) ПРИРОДИ! Як хочеться завжди жити ранком! Сонце! Спасибі, що ти є. Сонце! Тільки завдяки тобі ПРИРОДА і ми, ЛЮДИ, появляємося, живемо, радіємо... Без сходу не було б заходу його, без одного і другого не було б різноманіття нашого життя. Але повернемося до сходу сонця:

*Загорелась зорька красная
В небе темно-голубом,
Полоса явилась ясная
В своем блеске золотом.*

*Лучи солнышка высоко
Отразили в небе свет.
И рассыпались далеко
От них новые в ответ.*

*Лучи ярко-золотые
Осветили землю вдруг.
Небеса уж голубые
Расстилаются вокруг.*

Сергій Єсенін

Начало життя: схід сонця і народження дитини. Друге без першого неможливе! Перше без другого втрачає сенс! Перед сонцем – всі рівні. Його привабливістю і “послугами” користується вся планета ЗЕМЛЯ, кожна її складова частина: людина тварина, річка, море, гора, долина... Сонце завжди чудове явище, сонце завжди не тільки дає життя живому і “неживому” світу, а й активізує чи пригнічує його прояви. Воно є інтегратором, координатором рівноваги між мною і тобою, між мною і ПРИРОДОЮ, між початком і кінцем. І дійсно: “Сонце однаково проходить у палаци і в стічні канами, однаке останні зовсім не поганяють його” (Фр. Бекон).

*Хлопці! Будемо жити! – більшого я
Не зміг придумати за п'ятдесят років,
На мій превеликий жаль.*

Леонід Биков

Будемо жити! Будемо завжди відчувати багатогранність життя! Будемо вбирати в себе добро! Будемо всіма своїми клітинами випромінювати добро! За принципом бумерангу воно буде повертатися до нас. Сьогодні (кінець грудня 2003 року) вранці я у своєму робочому кабінеті захоплено і з великим задоволенням працюю над науковою проблемною, дискусійною статтею. Нічого не чую, нічого не бачу... В цей час заходить група студентів шостого курсу разом з доцентом Б.І.О. Дев'ять симпатичних студенток і один студент (майбутній педіатр!) поздоровляють мене з наступними святами (Новий рік, Різдво Христове), народженням внучки, дякують за все те добре, що я привніс у збагачення їх знаннями з педіатрії, бажають, щоб я залишався багато років таким же... Вручають прикрашену маленьку ялиночку, яку я встановив на письмовому столі і яка буде тривалий час нагадувати мені про багаторічні творчі стосунки: вчитель – учень. У цей час я не чекав спілкування з ким би то не було, тому, мабуть, ця пригода не пригнітила подальшу мою творчу роботу, а, навпаки, стимулювала мої зусилля в праці. Більше того, сприяла тому, що ось уже 21-ша година, а я в такому “робочому” стані (за комп'ютером), який можу побажати кожній добрій людині. Я і сам собі не вірю, що через два тижні мені виповниться 75 років. Виходить, що Франсуа Ларошфуко правий: “Ми вступаємо в різний вік нашого життя, наче новонароджені, не маючи за плечима ніякого досвіду, скільки б нам не було років”.

Так про що мусить думати людина:

*Це неправда, що ми помрем!
Ти – земля, а я твій сівач.
Плуг іде – під його тягарем
Ти возрадуйся і не плач.*

*Сокруши свою душу тверду
Пестотливою зливою втіх,*

*Чісам, як зернина, упаду
Поміж скибами землі твоєї.*

*Ми небес глибину збагнемо,
Вище зір піднесем колоски,
Ми пшениці незгасним вогнем
Пролітатимем крізь віки.*

Дмитро Павличко

Так чим вона мусить керуватися:

“Люди бувають нерозумні, нелогічні й егоїстичні – все одно прощайте їх.

Якщо ви проявляли доброту, а люди звинувачують вас у таємних корисних мотивах – все одно проявляйте доброту.

Якщо ви досягли успіху, то у вас може з'явитися велика кількість удаваних друзів і справжніх ворогів – все одно досягайте успіху.

Якщо ви будете чесними і відвертими, то люди будуть обманювати вас, – все одно будьте чесними і відвертими.

Те, що ви будували роками, може бути зруйноване за одну мить – все одно будуйте.

Якщо ви здобули безтурботне щастя, вам будуть заздрити, – все одно будьте щасливі.

Добро, зроблене вами сьогодні, люди забудуть завтра – все одно творіть добро.

Врешті-решт ви самі переконаєтесь, що все це між вами і Богом, що все це ніколи не було між ними і вами” (заповіт Матері Терези).

Сказано дуже спокійно і переконливо. Усвідомлення цього заповіту кожною людиною зробило б земне життя раєм. Та куди ж нам до раю. Егоїстичний стержень людини направляє її до пекла. Один із прикладів. Подивіться на екрани телевізорів, з яких не зникають ні вдень, ні вночі Крючков і Симоненко, “артисти” свого жанру. І не тільки на них. Нам необхідно пам'ятати, що всякий політик – це брехун. А великий політик – це великий брехун. Послухайте їх не зовсім щирі промови, інтерв'ю... і вам пригадаються фрагменти народного фольклору: склалися такі

надзвичайні обставини, що тільки шестирічний хлопчик зумів зберегти життя Леоніду, Леоніду... Іллічу Брежнєву. Л.І. запитує Колю:

— За твій героїчний вчинок я готовий виконати будь-яке твоє прохання. Бажаєш, поліпшимо житлові умови, бажаєш, подаруємо авто, бажаєш..?

— Ні, — перебиває хлопчик, — я прошу вас влаштувати на телевізорі, який я дивлюся, автоматичні двірники, як на автомашині. Коли ви виступаєте по телевізору, мама плює на екран і я нічого не бачу. Надайте мені допомогу сучасною технікою.

Такі двірники потрібні не тільки Колі, не тільки на телевізорах... На превеликий жаль. І це не тільки в Україні!

Вчора (12.12.2003) по першому національному каналу телебачення був оприлюднений творчий вечір Бориса Олійника під такою назвою: "Стою на землі". Чудова передача (велика рідкість для першого національного і в той же час велика удача). Тут і талановиті співаки України (чомусь їх дуже рідко (!) транслюють), тут і виступи талановитих побратимів, тут і поезія самого Бориса Олійника, вустами поета, тут і вияв надзвичайної громадської відповідальності цієї зовсім не молодій людини. Дивлюсь на схвильоване, розчулене обличчя поета, на сльози, які ось-ось ринуть з очей, зморшки, які відображають нелегке життя цієї людини, і думаю: які ми сліпі, які ми нерозумні, які ми байдужі, які ми "товстошкірі", як ми багато втратили людяності, куди ми рухаємося і з якою метою рухаємося? Невже ми діти мами, яка нас народила, неville ми діти мами, яка не тільки дала нам притулок, а і є окрасою нашого буття — України? Борис Ілліч не тільки людина незвичних для сьогодення чеснот, талановитий поет, а й геніальний наш з вами земляк. У всіх нас різні смаки, різні погляди на прояви життя, але кожен, хто ознайомиться з його громадськими вчинками, творчістю, переконується, що це найбільш талановита людина 20 і початку 21 століття в Україні. Я не можу навести прізвище іншої людини в Україні, яка б за своїми якісними показниками заслуговувала на внесення в список геніальних і талановитих людей за № 1, обходячи Б. Олійника. Це про нього слова Пауло Коельо: "Для удосконалення духовного шляху необхідна насамперед відвага", — гово-

рив Ганді. Людям боягузливим світ уявляється лякливим і грізним. У пошуках обманливої безпеки вони живуть, не кидаючи і не приймаючи виклику, і до зубів озброюються для захисту того, чим — як їм вважається — вони володіють. Люди боягузливі самі забудовують стіни своєї темниці. Воїн світла прозирає думкою за горизонт. Воїн знає, що якщо він нічого не зробить для миру, то ніхто більше цього не зробить. І ось він вступає в Праведний Бій і допомагає іншим, навіть не зовсім розуміючи, для чого він це робить". Я наведу тільки коротку частину його поеми "ТРУБИТЬ ТРУБІЖ", яка підтверджує таку думку:

— Здоров будь, гетьмане,
То як там... на коні? —
Запитую через тривіччя з гаком.
Відлуння запит поверта мені.
Мовчить Софія в сивій давнині.
І ворон на хресті —
питальним знаком.

І раптом:
чи примарилось мені,
Чи й справді вершник взвівсь у стреміні
В тяжкій потузі Слово народити?
От-от, здалось, отверзнуться уста.
Та нагло тишу, у віки сповиту,
Сколошка бazarна суєта.
І гетьман з виду потемнів грозово,
Окам'янівши знову на півслові.

Тим часом на майдан ізвідусід
Сипнув, як просо, іграшковий люд.

Гей, зчинилась метушня
На Майдані Вічнім.
Звідусіль, як мурашня,
Сунуть чоловічки.

Хоч дрібненькі,
Та меткі

Землячки-хозяйчики,
Не Богдани,
а такі,
Знаєте,
богданчики.

Не Шевченки –
шевчуки,
Не співці –
кобзарики...
Облаштовують лотки
На товар,
гендляррики.

Та усі – один в один, –
Гейби із плаката:
Шаровари – кармазин,
І лялькові плахти.

Всі неначе й різні,
І – однаковенькі.
Кожен має бізнес,
Свій,
хоч і маленький.
Розкладають полички,
Яточки зугарні.
Та пускають кулачки
За місця базарні.

Таке дрібне,
а тісно на майдані:
Вже обліпило постамент Богданів
І підступає до священних брам.
А той, меткий, пронозливий, мов шило,
Уже, дивися, розкладає крам
На патріаршій страдницькій могилі.

На поштамті мелодійно
Обізвались дзигарі.
Починають лицедійство

Новобутні гендлярі.

*Наперед іде товар
Ще з дідів прадавній,
Коби чортів газетяр
Не шкрябнув нагально,
Що, мовляв, у нас базар –
Не національний.*

*Тут і хрестики, й свічки:
Ми – народ побожний!
Вишивані сорочки,
Жупанці вельможні.*

*Молитовнички старі
І нові Укази.
І лубкові кобзарі
Піють для показу.*

*Писанки мальовані,
Кухлики з мізинчика,
Коники майолові,
Півники-гребінчики.*

*І парсуни кошових
В рамочках оздоблених.
І портретики
нових,
Всенародно обраних.*

*А з-під того камуфляжу,
Вже напівлегально,
Визирає
переважно
Крам колоніальний:*

*Сигарети, жуйки-гумки
Зарубіжних марок.
Тонізуючі пігулки*

Для гульвіс-підстарок.

На світлинах виграє
Барвами на сонці
Все, що звабливого є,
У дівок і хлопців.

Перезрілий дідуган,
Крадьки, під полою,
Пестить, ніби талісман,
Екземпляр "Плейбою".

А онук його сплива
Усміхом дебіла:
Квапно смокче з рукава
Пакистанське зілля.

Слави тобі і чинів,
Платний патріоте,
Що пролазам з чужини
У державі відчинив
Душу і ворота!

Заїжджай до нас, вали
З негодящим крамом:
Ви не все ще продали,
Ми – не все докрали!

Ви нам – "Колу" із часів
"Бурі у пустелі".
Ми вам в шальку терезів –
Юнок до постелі.

Ви нам прілий аспірин
Та інтим для злуки.
Ми вам щедро на замін, –
Докторів науки.

Ви нам сірий сурогат,
Допотопну каву.

*Ми вам – рідних немовлят
Здаємо, немов телят.
Заодне – й державу.*

*Ви нам на екрани –
Кілерів прокатом.
Ми як учні справні
Не в кіно – насправді
Косимо з автоматів
Наших темних депутатів,*

*Щоб не лізли, всенародні,
У сімейства благородні:
Там без вас
авторитети
Розберуться за фуришетом.*

*Ви ж молітесь на ікону,
Щоб живі zostались.
Та пишіть свої закони
Гетьманським уставом.
(Най лежать собі у схроні
Спогадом на старість).*

*Ви нам – файні сексо-бомби
З відеокасети.
Ми вам (ну їх до хвороби!) –
Ядерні ракети
Звозимо, немов колоди,
Впрягшись у підводи.*

*А тепер із шахти
Молимо,
сердешні:
– Захистіть у ... НАТО
Нашу незалежність! –*

*Гоготить – реве базар,
Мов казан,
потужно.*

*Здаємо живий товар
За одмерлі душі...*

*І на всю цю гидь і слизь
Вже нема загати.
Одне слово, брате:
Хай живе капіталізм
В українській хаті!*

*Тільки хто нам доповість:
Чом у власній хаті
Я тулюсь, як бідний гість,
За порогом, брате?*

*Щось воно догори дном
У Соборній вийшло:
Ніби ми вже й за кермом,
Але правлять... інші.*

*Ну та це вже я заліз
Не туди, де варто.
Одне слово, брате:
Хай живе капіталізм
В Суверенній Хаті!*

У кожної людини своє уявлення про геніальність і талановитість, у кожної людини своє сприйняття слова поета, кожна людина має право на свою власну думку. Ось чому я не закликаю читача без переконання згоджуватися з моєю думкою щодо Бориса Олійника. Але, мабуть, більшість зі мною дивується, як така талановита, розумна людина, як Б.О., в одній партії з "вождями" вчорашнього і сьогоднішнього дня. Мій мозок не може цього збагнути. Кожний поет, кожний... та й кожна людина нерідко мимоволі думає і говорить такі речі, які мають прямий зв'язок з політикою. Але найбільш сконцентрована громадська позиція у поета, незважаючи на належність до тієї чи іншої партії. Ось чому я думаю, що жоден вищої кваліфікації фахівець, і в першу чергу поет, лікар, вчитель..., не мусять відчувати необхідності пов'язувати свою діяльність з тією чи іншою партією. Особ-

ливо такий погляд підтверджується думкою Шарля де Голля: “Політик до такого ступеня не приймає на віру свої слова, що завжди дивується, коли інші розуміють його буквально”. І дуже грубо: “Більша частина політиків, на жаль, вилупки не від народження, а за покликанням” (Кетрін Уайтхорн). Незважаючи на те, що достатньо впевнено виказав такі погляди, я пам’ятаю Володимира Висоцького:

*...делай, как я!
Это значит – не надо за мной,
Колея эта – только моя,
Выбирайтесь своей колеей!*

Дійсно, у кожного свій шлях, шлях який непередбачений не тільки партіями та їх вождями, не тільки філософами та чисельними Чумаками і Кашпировськими, а татом, мамою та й мною, тобою... Тільки що я писав про виняткову талановитість Бориса Олійника, а після цього перечитав “Марусю Чурай” і здивовано подумав: ні, краще Ліни Костенко нікому не доводилося в останнє сторіччя відтворити сутність моєї України.

ВЕСНА, І СМЕРТЬ, І СВІТЛЕ ВОСКРЕСІННЯ

(розділ IX)

*Весна прийшла так якомсь несподівано!
Зима стояла міцно до пори.
Вітри війнули з півдня. І тоді вона
Немов у Ворскло з'їхала з гори.
Ще сніг ковтала повідь широченна,
І рала ждав іще тужавий лан.
А під горою вишня наречена
Вже до віночка міряє туман.
Подовшав день.
Полегшали ці тіні,
вечірні тіні спогадів і хмар.
І дика груша в білому цвітінні
на ціле поле світить, як ліхтар.*

Уже в дітей порожовіли личка.
Уже дощем надихалась рилля.
І скрізь трава, травиченька, травичка!
І сонце сипле квіти, як з бриля.

Вже онде щось і сіють у долині.
Вже долітає пісня з далини.
Вже орлиця аврукає в бруслині,
стоять в заплавах золоті лини.

Тут коло нас така зелена балочка,
там озеро не видно йому дна.
Вже прилетіла голуба рибалочка,
ніс в неї довгий, довший, ніж вона.

Вже й дикі гуси в небі пролетіли,
вже й лебеді кричали крізь туман.
Вже ходять в болотах біля Полтави
Ходуличник, крохаль і турухтан.

Воскресли люди, хоч який хто кволий,
після облоги схожі на примар.
І монастир в цвітінні тих жарделей
пливе у небо, як з рожевих хмар.

О Боже духів і живої плоті!
Я вперше усміхаюся, прости.
Якась галузка в тому живоплоті
і та он пнеться, хоче розцвісти.

Весна прийшла. Скасовано угоду.
Вся Україна знову у вогні.
Цвіте земля, задивлена в свободу.
Аж навіть жити хочеться мені.

Як гарно в хаті, як просторо в сінях!
Як оживають ниви і сади!
А щоб хоч щось лишилось на насіння,
на Пасху їли хліб із лободи.

*І знов лелека молиться до зірки.
Клинець городу хоче врожаю.
Є жменя жита, маку є півмірки,
і чорнобривці, й трохи рижію.*

*Спасибі, земле, за твої щедроти!
За білий світ, за те, що довші дні.
Прийшла весна. Сухоти є сухоти.
Все гіршає і гіршає мені...*

Ось чому даже власні переконання зазнають змін. Іноді миттєво, іноді через деякий час, а іноді через десятки років. Як людина постійно змінюється морфологічно і фізіологічно, що від неї не залежить, так і сприйняття оточуючого не можуть бути незмінними. Все це є підставою для підтвердження відомої тези: не засуджуй ближнього.

Таке враження, що настав час повернутись до своїх професійних справ. Якщо перша книга включала мої спогади і роздуми за тривалий період (13 років), то друга та третя – за 10 років кожна, четверта – ще менший термін – 7 років, а п'ята – всього за один рік. Шоста, та, що перед вами, охоплює період у 2 роки. Чим більше пишу, тим більше переконуюсь, що роздуми обмежувати якимось рамками неможливо, спогади – так. Дивуюсь, що не бачу кінця моїм книгам. Чим більше замислюєшся над змістом життя, тим більше народжується думок, впливають на обрій пам'яті численні фрагменти зі спілкування з людьми і природою, з конкретними близькими, дуже близькими, не дуже близькими і зовсім не близькими. Я порівнюю свій стан з періодом до початку появи на папері роздумів і спогадів та після цього. І у мене склалося враження і не тільки враження, а й переконання: не думаючи про різку зміну свого емоційного стану, я неждано отримав помітно нову якість життя. Коли мені раніше на пам'ять приходили ті чи інші епізоди тривалого життя, вони навівали свою хвилю, але короткочасну, із незначною амплітудою позитивних емоцій. Коли ж мої спогади, які супроводжувались роздумами, набули системи, послідовності, виникло переконання, що я заново повернувся в дитинство, юність, зрілість... Я мов би повторюю своє життя. Але повторюю його значно краще,

аніж воно було в перший раз. У моїй пам'яті закарбувалися найбільш приємні події, а тому шлях мого життя виглядає занадто привабливим. Професори Іван Сергійович Чекман і Віталій Іванович Цимбалюк, які уважно читають мої книжки, не згодні зі мною, а правильніше не можуть повірити в те, що у мене немає і я не користуюся власними щоденниками. Я вважаю, що наявність щоденників не дозволила б мені отримувати насолоду від праці над книгами роздумів і спогадів. Не дозволила б пройти шлях життя заново, в більш привабливий спосіб. Може, цьому сприяло і те, що протягом всього життя я докладав усіх зусиль, аби викинути геть із себе зло, яке постійно потрапляло до мене. Знову не утримаюсь від порад: дорогі мої колеги, колеги-пенсіонери, немає більшої насолоди в цьому віці, як писати власні мемуари (ні в якому разі, щоб їх писав хто-небудь інший, навіть з ваших слів). І врешті-решт не так важливо, будуть вони надруковані чи ні. Важливо, що перед вами продублюються кращі епізоди життя, але вже з багатогранним усвідомленням, з філософськими роздумами, із зіставленнями, взаємозв'язком... І отримане вами почуття значно перевершує таке від найкращих фільмів, театральних дійств... Вперед, побратими! І тоді ви переконаєтесь:

*Не для житейского волненья,
Не для корысти, не для битв,
Мы рождены для вдохновенья,
Для звуков сладких и молитв.*

О. Пушкін

Цей період, на перший погляд, мало відрізнявся від попередніх. Студенти, хворі діти, наукові розробки, дорослі власні діти, підрастаючі онуки, поступово регресуючі дідусь і бабуса...

Що ж мені вдалося "народити" за цей період? Насамперед шість книг. Ось 47-ма: "Факультетська педіатрія" (написана в співавторстві, з моєї ініціативи, за моєю участю і редакцією). Я обмежусь тільки "Вступом" до неї.

"Основним завданням медичних вузів є підготовка висококваліфікованого лікаря, здатного швидко і правильно поставити

діагноз та призначити лікування хворому. Система теоретичних знань дає основи для творчого підходу в діагностиці, активно впливає на набуття практичних навичок та медичної інтуїції. Майбутньому лікарю-педіатру чи сімейному лікарю необхідно добре засвоїти особливості перебігу захворювань дитячого віку, вміти виявити характерні симптоми, встановити діагноз, призначити повноцінне лікування, скласти план реабілітаційних та профілактичних заходів.

Незважаючи на велику кількість підручників з педіатрії для підготовки студентів медичних вузів, подібного навчально-методичного посібника з факультетської педіатрії в Україні на даний час не було. Автори поставили перед собою мету полегшити засвоєння критеріїв діагнозу найбільш частих захворювань дитячого віку, методів обстеження хворої дитини, принципів лікування, реабілітації та профілактики. Причому, враховуючи те, що в дитинстві проявляється вроджена і спадкова патологія, в посібник включені також теми з курсу медичної генетики.

В кожній розробці з певної теми наведено загальну і конкретну мету, вказаний початковий рівень знань і умінь, програма самостійної підготовки студента з конкретизацією завдань. Далі йде короткий виклад матеріалу з основною інформацією з кожної нозології. Алгоритм практичної роботи студента допомагає в підготовці до проведення практичного заняття. Завершується розробка ситуаційними задачами з еталонами відповідей та списком рекомендованої літератури.

Автори сподіваються, що даний навчальний посібник стане засобом, котрий покращить підготовку студента з факультетської педіатрії і допоможе майбутнім лікарям в оволодінні необхідними навичками для майбутньої практичної діяльності”.

Дійсно, так склалося, що кафедри факультетської педіатрії функціонували багато десятиліть, а таких підручників чи посібників не було. Правда, парадоксальне явище? І ми вирішили ліквідувати цю прогалину, видавши посібник. Основна мета його видання: розробити критерії діагностики захворювань і вважати основним для студента 4-го курсу засвоєння їх. Справа в тому, що відсутність критеріїв діагностики для багатьох захворювань сприяла гіпердіагностиці навіть лікарями високої кваліфікації

Наприклад, дитина має катаральні явища, субфебрильну температуру, сухі хрипи в легенях, ДН (дихальна недостатність) відсутня, рентгенолог "знаходить" пневмонію, і лікар встановлює діагноз гострої пневмонії. Але ж без дихальної недостатності не може бути гострої пневмонії! І подібне можна навести по кожній хворобі. Виходить, якщо лікар не знає досконало критеріїв діагностики, вірогідність помилкового діагнозу, а відповідно, і лікування достатньо висока. На сьогодні ми вдосконалили перший досвід підготовки "Факультетської педіатрії" і вона побачить світ у найближчий час у складі "Інтегративної педіатрії".

ФАКУЛЬТЕТСЬКА ПЕДІАТРІЯ

У цьому ж (1998) році підготував і видав цикл лекцій про харчування здорової дитини “В раціональному харчуванні дітей до року – здоров’я нації”. Ми переконані, що так воно і є. В анотації написано: “Вперше в Україні видається цикл лекцій з проблем раціонального харчування дитини до року. Автор переконаний, що від правильного вигодування дітей в цьому віці за-

лежить здоров'я нації, її працездатність та економічні здобутки суспільства. В зв'язку з цим обгрунтовано і переконливо висвітлюється роль і значення харчування у фізичному, розумовому і психологічному розвитку людини на ранніх етапах (перший рік життя). Доступно, захоплююче, з життєвими прикладами розкривається суть та різнобічні аспекти природного, штучного, змішаного харчування, як у доношеної, так і недоношеної дитини. Безумовно, що матеріал цих лекцій буде корисним не тільки для студентів медичних вузів, але й для лікарів, медичних працівників, батьків, всіх тих, хто опікується здоров'ям дітей, здоров'ям нації". Більш детально висвітлюються завдання цієї книги у "Вступі": "На сьогоднішній день немає більш актуальної і соціальної, і медичної проблеми, аніж проблема зниження дитячої смертності і збільшення тривалості життя людини. Ці два показники визначають стан здоров'я суспільства і тісно взаємопов'язані між собою. Якщо прослідкувати за динамікою зростання тривалості життя людини в будь-якій країні, то можна переконатися у чіткій закономірності – чим вищі темпи зниження дитячої смертності, тим скоріше зростає тривалість життя людини. Різке сповільнення в розвинутих країнах впродовж останніх десятиріч темпів зниження дитячої смертності привело до відносної стабілізації середньої тривалості життя. З цієї причини висловлювання письменника Джоеля Курцмана і зоолога-генетика Філіпа Гордона (1996) про можливість збільшення середньої тривалості життя на 5-10 років за рахунок ефективних засобів попередження та лікування серцево-судинних захворювань та інших хвороб нам уявляється значно перебільшеним. І хоч успіхи сучасної біології та медицини, безсумнівно, значні, досягнути лише боротьбою з різними недугами дорослого населення становлення Людини триваложивучої (*homo longevus*) в найближчому майбутньому неможливо. Слід сказати, що вже сьогодні і без надмірних зусиль, які б застосовувалися при так званих методах лікування майбутнього (пересадка органів, генна інженерія та ін.), можна і подовжити життя, і надати можливість багатьом *Homo sapiens* прожити хоча б звичайне за тривалістю життя. Для прикладу, в 1980 році в країнах європейського регіону померло більше 500 000 дітей у віці до 1 року (ВООЗ, 1985), а на

земній кулі щорічно помирає близько 15 млн дітей до 5-річного віку (Frank Shann, 1986). При цьому можна стверджувати, що значному числу з цих дітей (не менше половини) можна було б не лише врятувати життя, але й забезпечити сьогодишню його тривалість. Для вирішення цього одного з найблагодійніших завдань потрібно зовсім небагато, а саме: Homo sapiens повинен бути Homo sapiens (людиною розумною).

Сьогодні не лише педіатри, але й лікарі різних професій, які обслуговують доросле населення, впевнені в тому, що основа здоров'я людини, а значить і його тривалість у більшості випадків закладається в дитячому віці. Причому це положення стосується в основному того віку, коли спостерігаються особливо інтенсивні темпи росту і розвитку органів, систем і організму в цілому (перший рік життя). А оскільки їжа забезпечує організм дитини речовинами, необхідними для поповнення основного обміну й енергетичних затрат, пластичних (будівельних) функцій і становлення захисних механізмів, то можна вважати правильне харчування основною ланкою в складному ланцюгу заходів, спрямованих на зниження захворюваності і смертності в дитячому віці. Академік О.Ф. Тур писав з цього приводу: "Правильне харчування є суттєвим моментом у житті дитини і разом з тим одним з найважливіших та найефективніших факторів у системі суспільних і індивідуальних профілактичних заходів, які зберігають здоров'я і життя дітей". Все це спонукало нас повернути увагу широкого кола читачів до найважливішої проблеми сучасності – раціонального вигодування дітей раннього віку. З нею повинні бути глибоко ознайомлені всі, хто причетний до виховання дітей і зацікавлений в здоровому поколінні населення України (батьки дітей, майбутні батьки, працівники дитячих дошкільних закладів, всі медичні працівники, незалежно від їх профілю суспільні організації). Лише в такому випадку вдалося би виконати соціальне завдання, продеклароване урядами і ВООЗ у 1977 році, про забезпечення до 2000 року "досягнення всіма народами світу такого рівня здоров'я, який дозволить їм вести продуктивний у соціальному та економічному плані спосіб життя".

Сьогодні ми на порозі ХХІ століття, а бажання передової частини людства не здійснене і основна причина цього – ігнору-

вання в становленні людини на перших кроках її життя, насамперед, раціонального харчування дитини до року”.

Які ми з вами егоїстичні! Не можемо нічого зробити з рухами наших верхніх кінцівок – вони кивають тільки до себе; навіть ігноруємо здоров'я своїх дітей, внуків... Я вже не кажу про здоров'я нації. У цьому році на загальних зборах Академії медичних наук (2003 рік) відмічали десятиріччя її становлення. В доповіді президента Академії були такі слова, які “підсунули” йому мої колеги (так думаю): “Треба сказати, що сьогодні на очікувану тривалість життя впливає не рівень дитячої смертності, як це було в першій половині минулого століття, а смертність дорослого населення від неінфекційних хвороб. У першу чергу йдеться про хвороби системи кровообігу, зокрема про ішемічну хворобу серця та цереброваскулярну патологію”. Гіршої думки для майбутнього суспільства не придумаєш. Діти! Геть зі шляху боротьби за здоров'я дорослих! Мене дивує, обурює думка серед лікарів, вчених..., що пересадка серця більш корисна і більш гуманна, аніж збереження життя сотням дітей. Ви бачили і чули по телевізору журналістів, що співали оди київському хірургу, який зробив невдалу спробу пересадити серце людині. По-перше, операція мала трагічний кінець, чоловік помер. І це траур, а не тріумф. Я ніяк не міг і не можу зрозуміти свого колегу, який невдало провів операцію і появився на екранах в ролі героя. Більше того, навіть його дружина з телевізійного каналу розповідала про надзвичайні здобутки свого чоловіка. Замість покаяння – необгрунтоване чванство. По-друге, витрачених коштів на цю операцію було б достатньо для організації раціонального харчування близько ста дітей протягом року. Ну чому б нам, хто використовує інформаційне поле (до таких я відношу і себе), не сприяти збереженню життя малюків, а отже, і життя та здоров'я дітей, дорослих? Ну чому ми маємо такі якісні параметри, що нас звинувачують навіть священнослужителі? “ Нині люд український перебуває в інформаційному вакуумі, а правильніше – в атмосфері неправдивого висвітлення чи політичних, чи духовних, чи історичних подій. Як на телебаченні і на радіо, так і в пресі з'явилася нова генерація людей, яких справедливо можна назвати “придворними блазнями”. А в народі кажуть: “Уста-

ми блазня промовляє король". І це повною мірою стосується багатьох нинішніх журналістів, дикторів. Це ж як треба любити гроші, щоб з дня на день подавати неправдиву інформацію, а то й просто лити помий на людей чистих, правдивих. Невже сила грошей така спокуслива, що може вбити в людині саму людину? Страшно!.." (О. Василь Юзвак, "Вільне життя", 1 грудня, 2004). І після цього ми будемо з вами стверджувати, що людина розумна! Що ми не такі й розумні, як нам хотілося б, свідчать вчинки людей у повсякденній діяльності, в тому числі і в наведеній вище статті, і не тільки у нашій країні.

Проблемі раціонального харчування дитини раннього віку я приділяв немало уваги в своїх дослідженнях (монографії, статті, доповіді...), але у мене відсутні підстави стверджувати, що віз зрушив з місця. Ось і остання моя дискусійна і проблемна стаття такого характеру ("Мистецтво лікування", 2003).

"ГІПОТРОФІЯ ЧИ ХРОНІЧНИЙ РОЗЛАД ЖИВЛЕННЯ?"

Плине час, змінюються суспільні формації, та, на жаль, консервативними залишаються хвороби людини. Якщо і відбувається патоморфоз деяких патологічних процесів, то в бік більш глибоких патофізіологічних і патоморфологічних змін. І причина цього відома – погіршення умов зовнішнього і внутрішнього середовища, вкрай повільна динаміка культури, в тому числі медичної, в суспільстві, в сім'ї, в окремій людині.

Ось чому гіпотрофія була, є і ще протягом десятиріч буде спостерігатися. На гіпотрофію у дітей батьки не завжди звертають увагу, а медичні працівники спокійно сприймають це захворювання, оскільки воно не вимагає надання невідкладної допомоги і само по собі, як правило, рідко призводить до летального наслідку. З другого боку, значне і постійне перевантаження педіатра не дозволяє приділити достатньої уваги такій хворій дитині. Останнє пояснюється парадоксальною ситуацією, яка склалася у світі: з одного боку, всі признають (частіше лише на словах), що здоров'я, працездатність і тривалість життя людини залежать від становлення дитини в перші дні, тижні, місяці жит-

тя, а з другого – педіатр, який несе моральну, а часто і юридичну відповідальність за здоров'я (фізичне і психічне) дитини – найбільш перевантажена, найменш оплачувана професія. Педіатри малопомітні для державних та громадських діячів, митців. Прийняття різних програм з оздоровлення дітей має, зазвичай, популістський характер. Навіть надзвичайно важливі документи ВООЗ в цьому напрямку не є достатньо ефективними.

Що таке гіпотрофія? **Гіпотрофія** (від грец. *hupo* – під, *nutro* – живлення, харчування) – недостатнє живлення дитини, яке характеризується зупинкою або сповільненням збільшення маси тіла, прогресуючим зниженням підшкірної основи, порушенням пропорцій тіла, функції травлення, обміну речовин, послабленням специфічних і неспецифічних захисних сил організму, схильністю до розвитку інших захворювань, затримкою фізичного і нервово-психічного розвитку. В світовій літературі можна зустріти такі визначення: *malnutrition* (недостатнє, неправильне харчування), білково-енергетична недостатність, *маразм* (атрексія, III ступінь гіпотрофії), *квашіоркор* тощо.

Гіпотрофія, як поширена патологія, зустрічається з різною частотою в різних районах країни і світу (від 7 до 30 %) і залежить від економічного розвитку регіону, загальної культури населення, професіоналізму медичних працівників. Хоча існує чітка тенденція до зменшення кількості тяжких форм гіпотрофії, темпи зниження її поширення далеко не оптимістичні, а збільшення питомої ваги пренатальних форм ускладнює прогноз.

Так що це – хронічний чи гострий патологічний процес? Від обгрунтованої відповіді на ці питання значною мірою залежить попередження розвитку і ефективність лікування такого розповсюдженого хворобливого стану у дітей першого року життя, як гіпотрофія. Якраз вона знижує всі ланки складного механізму опірності організму різноманітним патогенним екзогенним і ендогенним чинникам; якраз вона є провідною ланкою в утворенні *хибного кола*, яке не тільки прогресивно погіршує стан дитини, а її приводить до летального наслідку. Ось чому поглиблене вивчення передумовляючих, сприяючих факторів гіпотрофії, її поширення, причини, механізму розвитку, клініки, лікування і профілактики буде актуальним ще не одне десятиліття. Ось чому

попередження гіпотрофії це: а) попередження затримки психомоторного, фізичного, розумового розвитку дитини; б) попередження хронізації всякого гострого захворювання; в) зниження хворобливості дітей раннього віку; г) зниження малюкової смертності. В зв'язку з цим, мені не так легко назвати більш актуальну проблему в медицині, аніж наведену вище.

І вчора, і сьогодні переважна більшість педіатрів вважає, що визначення “гіпотрофія” є еквівалентним визначенню “хронічний розлад харчування”. І це не випадково. Сьогодні є загальноприйнятим, що гіпотрофія – це хронічний розлад харчування, більше того, мій розділ, присвячений гіпотрофії, в керівництві для лікарів “Медицина дитинства”, виправлений редактором на хронічний процес; присвячена цій проблемі докторська дисертація, яка виконувалася під моїм керівництвом, була допущена до захисту після виправлення назви, де вказувалося, що гіпотрофія – це хронічний процес. З нашої точки зору, це є проявом консерватизму, властивого кожному лікарю, і несе негативний вплив на попередження проявів гіпотрофії. Якщо гіпотрофія розвивається поступово, непомітно, то й на нашу увагу вона не заслуговує, в крайньому випадку, не сьогодні, а завтра. Необхідно лікувати тяжку гостру кишкову інфекцію, тяжку гостру пневмонію ..., а про гіпотрофію не треба думати, це хронічний процес. Тоді як після таких гострих захворювань завжди (!) розвивається гіпотрофія I або II ступеня.

Поза тим, в монографіях, підручниках, статтях майже протягом століття ми зустрічаємося з розумінням цих двох визначень як однозначних. Ось назви монументальних монографічних видань: М.С. Маслов і О.Ф. Тур. “Розлад харчування і травлення у дітей грудного віку”, розділ: “Хронічні розлади харчування. Гіпатрепсія. Гіпотрофія”. А.С. Розенталь. “Хронічні розлади харчування і травлення у ранньому дитячому віці (гіпотрофія-атрепсія)”. А це прізвища педіатрів, які залишаться в історії педіатрії назавжди. Не думаю, що є педіатри, які не обізнані з фундаментальними працями академіків М.С. Маслова та О.Ф. Тура. Я тільки незаперечним авторитетом цих та інших (Г.Н. Сперанський “Хронічні розлади харчування в ранньому дитячому віці”, 1953) вчених пояснюю “стійкість” однозначного розуміння “хронічного розла-

ду харчування” і “гіпотрофії”. Можливо, і часу не вистачає для поглибленого міркування в цьому напрямку через “незначну” актуальність у визначенні. Якщо згодитися з думкою У. Шекспіра, то педіатри мають рацію: “Що таке назва? – Те, що ми називаємо трояндою, поширювало б приємний запах також добре, яке б ім’я ми йому не дали”. Але з точки зору профілактичної медицини, назва має актуальне значення. Хронічне і гостре захворювання мають не однозначні комплекси заходів щодо їх попередження та лікування. Особливо стосовно попередження.

Як це не парадоксально виглядає щодо класичного підходу перебігу гіпотрофії (хронічне), але в більшості випадків ми спостерігаємо гострий розвиток її, рідше – підгострий, і ще рідше – хронічний. У житті наявність парадоксів більша закономірність, аніж їх відсутність. Ми впевнено пишемо і говоримо, що одним із критеріїв тяжкості гострих діарейних захворювань є уповільнення або затримка в збільшенні маси тіла у дітей. А що таке уповільнення або затримка збільшення маси тіла у дітей раннього віку? Це основна ознака гіпотрофії. Що в даному випадку виникнення гіпотрофії має хронічну спрямованість? Ні – гостру. Більше того, при гострих діарейних захворюваннях виділяють основні диференціально-діагностичні ознаки типів дегідратації, провідною з яких є зменшення маси тіла: ізотонічний – до 5 %, вододефіцитний – до 10 %, соледефіцитний – більше 10 %. Виходить, що гострі діарейні захворювання, від яких на земній кулі помирає за рік близько 5 мільйонів дітей, завжди сприяють розвитку гіпотрофій. При тяжкому перебігу діареї за короткий час розвивається гіпотрофія другого і навіть третього ступенів. У даному випадку нас поглинає основне захворювання, а гіпотрофія розглядається, як один із проявів діареї. Воно так і є. Але гіпотрофія погіршує перебіг основного захворювання, сприяє несприятливим наслідкам. Відсутність або недостатність терапії в попередженні розвитку важких форм гіпотрофії може відобразитися на рівні фізичного та розумового розвитку дитини і навіть сприяти трагічним подіям. Виходить, що необхідною є не лише антибактеріальна терапія при діареях інфекційного походження, а і попередження розвитку гіпотрофії як важливої ланки агресивного хибного кола.

Наведене твердження ілюструється випискою із історії хвороби Уляни М., 9 міс., яка поступила на стаціонарне лікування в інфекційне відділення зі скаргами на підвищення температури тіла до 39,9 °С, часті рідкі брудно-зеленого кольору випорожнення зі слизом та зеленню до 15 разів на добу, повторне блювання залишками їжі відразу після приймання їжі чи рідини, зниження апетиту аж до повної відмови від неї, виражену млявість, капризність дитини.

З анамнезу захворювання: перші прояви хвороби (підвищення температури тіла до 38,4-39,9 °С, зниження апетиту, підвищена дратівливість) почалися гостро за чотири доби до поступлення на стаціонарне лікування. На другу добу захворювання з'явилося повторне блювання після приймання їжі на тлі посилення інтоксикації, що було розцінене батьками як харчове отруєння, тому дівчинці промили шлунок, очистили кишечник. Але полегшення не наставало, і на третю добу від появи перших патологічних симптомів у дівчинки на тлі постійної гарячки, повторного блювання та анорексії виникли судомні посмикування кінцівок, що заставило батьків звернутись за лікарською допомогою. Дитина була госпіталізована в реанімаційне відділення ЦРЛ, звідки на четверту добу була переведена в інфекційне відділення в зв'язку з появою частих рідких брудно-коричневого кольору випорожнень зі слизом та зеленню до 15 разів на добу. Дане захворювання батьки дитини пов'язують зі спожитою в їжу сметаною, після чого розлади кишково-шлункового тракту різного ступеня проявів мали місце у всіх членів родини.

З анамнезу життя відомо, що дитина з 2-місячного віку знаходиться на нераціональному штучному вигодовуванні коров'ячим молоком; фізіологічні добавки та підгодування вводилися з значними порушеннями. У 4-місячному віці – перехворіла на гостру кишкову інфекцію нез'ясованої етіології. Маса дівчинки у 9 місяців складала 9850,0 г.

Стан при поступленні в інфекційне відділення тяжкий, сор. різка млявість, адинамія, втрата маси тіла 6 %. Шкіра та видимі слизові бліді, сухі, язик густо обкладений білим на всьому протязі. Еластичність шкіри та тургор м'яких тканин знижені. Маса тіла 9250,0 г (до початку захворювання 9850,0 г). Дія

льність серця ритмічна, тони ослаблені, тахікардія. Живіт м'який, болючий в епігастральній та лівій здухвинній ділянках. При пальпації товстої кишки – бурчання, сигмоподібна кишка спазмована, ущільнена. Випорожнення в першу добу перебування у відділенні (5 доба від початку захворювання) рідкі, в великій кількості, 13 разів за добу зі слизом та зеленню, супроводжувались різким неспокоєм дитини та почервонінням обличчя, анус не зімкнутий.

З шостої доби захворювання змінився характер випорожнень – зменшився об'єм, збільшилась кратність (до 16-20 разів за добу), з'явилися патологічні домішки (слиз, прожилки крові).

При дослідженні крові: ознаки анемії (еритроцити $3,48 \times 10^{12}/\text{л}$, гемоглобін 104 г/л, невеликий анізоцитоз), зсув формули вліво (п – 35 %, с – 17 %), прискорене ШОЕ – 20 мм/год, лейкоцитарний індекс інтоксикації – 1,8; показники ендогенної інтоксикації (рівень середніх молекул у плазмі, еритроцитах) підвищені в 3 рази.

При першому ж посіві фекалій виділена Sh.Flexneri 2a, чутлива до поліміксину.

Діагноз: Гостра дизентерія Флекснера 2a, типова форма, тяжкого ступеня. Дефіцитна анемія змішаного генезу (інфекційно-аліментарного) легкого ступеня.

Після проведення комплексу детоксикаційних заходів традиційної терапії тенденція до покращання стану дитини намітилась, починаючи з 3-5-ї доби стаціонарного лікування (7-9 доба хвороби). З восьмої доби хвороби почалось покращення апетиту, проте добовий об'єм їжі залишався зменшеним ще протягом наступних 4 днів.

Маса тіла дитини прогресивно знижувалась і на момент завершення базисної терапії (18 добу захворювання) вона становила 8320,0 (дефіцит маси 15,5 %). При огляді дитина залишалась дещо млявою, гіподинамічною, шкіра була блідою, товщина підшкірної клітковини на рівні пупка 0,8 см.

До діагнозу додано: Постнатальна гіпотрофія інфекційного генезу I ст., період прогресування. До лікування було додано: креон, абомін, лінекс, апілак, озокеритові аплікації на живіт, №10, загальний масаж №10.

Протягом 18 діб цього захворювання дитина втратила близько 16 % відсотків (1530 г) маси тіла, що негативно відобразилося на загальному гомеостазі. Навіть при великому бажанні розвиток гіпотрофії у цієї дитини неможливо розглядати як хронічний процес.

Другий приклад. Оксана С. (історія хвороби № 749), 3-х місяців, поступила зі скаргами мами на часте зригування після годування, періодичне блювання “фонтаном”, схуднення, жовтяницю. Мама вважає дитину хворою з 2-тижневого віку, коли зригування появились після кожного годування, потім блювання “фонтаном”, дівчина почала втрачати масу, стала млявою, через тиждень розвинулася жовтяниця. Протягом двох тижнів дитині проводилося лікування в ЦРЛ з приводу ентероколіту, гіпотрофії, дисбактеріозу. З підозрою на пілоростеноз дитина госпіталізована в обласну дитячу клінічну лікарню. З анамнезу життя відомо, дівчинка від першої доношеної вагітності. Маса при народженні – 3200 г, зріст – 50 см, масо-ростовий коефіцієнт – 64 см, на грудному вигодуванні.

При поступленні загальний стан дитини тяжкий, млява, адинамічна, виснажена. Звертають увагу жовтяниця, сухість шкіри, у складках – поприлості, еластичність шкіри знижена підшкірно-жировий шар відсутній на животі, спині, кінцівках дефіцит маси – 26%, пропорції тіла порушені, індекс вгдованості Чулицької різко знижений – 2. Голову не тримає, погляд не фіксує, не стежить за предметами, байдужа до оточення (типова клініка гіпотрофії). Живіт збільшений в розмірах, нижній край печінки пальпується в ділянці малого таза, селезінка збільшена – 1,5 см, гладка, еластична. Випорожнення – 4 рази на добу жовтого кольору, без домішок слизу. Дитина оглянута окулістом – двобічна катаракта.

Лабораторні дослідження: заг. ан. крові – анемія (ер. $2,93 \times 10^{12}$ /л, Нв 86 г/л, КР 0, 8), помірний нейтрофіліоз, зсув формули вліво (п – 7 %, с – 44 %, л – 42 %); біохімічний аналіз крові: заг. білок – 54,6 г/л, АЛТ – 3,29 ммоль/л, АСТ – 2,23 ммоль/л. Навантаження галактозою і визначення цукру крові двома методами: глюкооксидазний метод – натще 2,32 ммоль/л, через 30 хвилин – 2,32 ммоль/л, через 60 хвилин – 2,3 ммоль/л.

ортотолуїдиновий метод – натще 2,32 ммоль/л, через 30 хвилин – 7,92 ммоль/л, через 60 хвилин – 6,3 ммоль/л. Додаткові методи показали, що галактоза крові не перетворюється в глюкозу, як це буває в нормі, і вона не визначається глюкооксидазним методом. Ортотолуїдиновим методом визначається і глюкоза, і галактоза... в крові, а тому в дитини достатньо високий приріст цукру крові. Такі результати дослідження підтверджують припущення про успадковане порушення обміну галактози. Значне підвищення трансаміназ у крові свідчить про втягнення в патологічний процес печінки і активний процес у ній, що також характерно для аномалії обміну галактози. Початок захворювання з 1-2 тижня життя, диспепсичні явища, жовтяниця, катаракта, гепатоспленомегалія, порушення обміну галактози (за визначенням приросту цукру крові різновекторними методами) – все це свідчить про наявність у дитини одного з різновидів успадкованих ферментопатій – галактоземії. Таким чином, основне захворювання у дитини – галактоземія. Виражені прояви гіпотрофії (другий ступінь) є похідними цього захворювання і одними з численних неспецифічних клінічних ознак основного захворювання. Як і для діареї, так і для галактоземії (не лікованої) гіпотрофія є одним із постійних клінічних проявів. У цієї дівчинки гіпотрофія визначалася уже на першому місяці життя. Так що це – хронічний розлад харчування чи гострий? З моєї точки зору – гострий.

Третій напрямок розвитку гіпотрофії. Хлопчик Г. поступив у клініку на 12-й день життя. Народився від II вагітності, II половини. Вагітність перебігала на тлі анемії I ст., помірного багатоводдя. Дитина народилася з оцінкою за шкалою Апгар 7-8 балів. Маса при народженні – 3700 г, зріст – 52 см. З пологового будинку виписаний на 6-й день життя.

З першого дня перебування вдома батьки відмітили неспокій дитини, болючий крик під час пеленання, підмивання, купання. На 7-й день життя з'явилися обмежені рухи в правому кульшовому суглобі, дитина фіксувала кінцівку, зігнуту в кульшовому та колінному суглобах, при насильному розгинанні посилювався неспокій дитини. Звернулися за медичною допомогою через 6 днів, коли місцево з'явилася припухлість у ділянці верхньої третини стегна та підвищилась температура тіла до субфебрильних

цифр. У зв'язку з цим дитина була госпіталізована у спеціалізоване відділення для новонароджених.

На момент госпіталізації стан дитини розцінювався як тяжкий, зумовлений інтоксикаційним синдромом та місцевими змінами. При огляді – виражений неспокій, гіперестезія, болючий крик. Температура тіла $38,2^{\circ}\text{C}$. Блідість шкіри з сіруватим відтінком, періоральний та акроціаноз. У ділянці правого кульшового суглоба набряк м'яких тканин, відсутність активних та болючість пасивних рухів правою нижньою кінцівкою. Підшкірно-жирова клітковина стоншена на животі, товщина складки до 1 см. Дитина на грудному годуванні, зі слів мами, два останні дні смокче в'яло, неохоче, періодично зригує. Маса на момент госпіталізації (12 днів життя) 3400 г. Зміни з боку органів дихання: здуття грудної клітки, коробковий відтінок при перкусії, аускультативно – ослаблене дихання в задньо-нижніх відділах. Частота дихання – 56 за 1 хв. Частота серцевих скорочень – 158-164 за 1 хв. Живіт м'який. Печінка збільшена на 2,5 см, еластична; селезінка на рівні реберної дуги. Випорожнення жовтого кольору без патологічних домішок, 4 рази на добу. З пупкової ранки слизисті, слизисто-кров'янисті виділення.

При обстеженні – загальний аналіз крові: лейкоцитоз (лейкоцити $18,2 \times 10^9 / \text{л}$), виражений зсув формули вліво (юні – 4 %, паличкоядерні – 18 %, сегментоядерні – 43 %), нейтрофілоз. На рентгенограмі кісток кульшових суглобів – ознаки епіфізарного остеомієліту правої стегнової кістки; органів грудної клітки – ознаки двобічної пневмонії. При бактеріологічному дослідженні крові, виділень із пупкової ранки, пунктату з кульшового суглоба виявлено масивний ріст золотистого стафілокока.

Клінічний діагноз: Пізній (постнатальний) стафілококовий сепсис новонародженого, септикопіємічна форма (омфаліт, остеомієліт правої стегнової кістки, двобічна пневмонія, ДН II ст.), гострий перебіг, період розпаду. Постнатальна гіпотрофія I ст., інфекційного генезу, період прогресування.

Лікування проводилося комплексне за загальноприйнятою методикою, сумісно з хірургами. Антибактеріальна терапія здійснювалася трьома курсами. На I курс призначали комбінацію

амікацину і цефатоксиму. На II курс – ванкоміцин. Третім курсом – лінкоміцин.

Через 5 днів стан дитини значно полегшився. Хлопчик став активнішим, нормалізувалася температура тіла, покращився апетит, припинилися зригування, намітилася позитивна динаміка в масі. У задовільному стані виписана додому на 38-й день стаціонарного лікування. Маса на момент виписки – 3900 г.

Дитина за час хвороби (38 днів) втратила понад 1100 г маси тіла (близько 20 %), що ніяк не підтверджує хронічний розвиток розладу живлення у хлопчика. Його неможливо віднести навіть до зтяжнього. Гостре захворювання і гострий розвиток гіпотрофії.

Наступний витяг з історії хвороби також свідчить про закладеного скорий розвиток гіпотрофії, коли дитина втрачає у масі кожного дня. Василько, 25 днів, поступив у клініку зі скаргами мами на 3-5-разове блювання протягом доби. Об'єм блювотних мас перевищує об'єм одержаної їжі на одне годування, блювання виникає між прийманнями їжі, блювотні маси містять сквашене та свіже молоко, мають кислий запах; а також втрату маси тіла.

З анамнезу захворювання вияснено, що блювання спостерігається з 18 дня життя хлопчика, спочатку воно було 1-2 рази на добу. Приймання ферментів та сорбентів було не ефективним. Частота блювання та об'єм блювотних мас збільшувався, дитина втрачала масу, стала кволою, гіподинамічною. Мама також відмічала закрепи, кал мав форму “овечого”, в незначній кількості, один раз на три доби.

Анамнез життя: хлопчик народився від першої доношеної вагітності з масою 3,450 г, зростом – 51 см. На грудному вигодуванні, під час контрольного зважування з'їдає по 80 мл, але грудь висмоктує не повністю, тобто молока у мами достатньо.

Об'єктивно: хлопчик млявий, гіподинамічний, шкіра бліда, суха, еластичність помірно знижена, тургор м'яких тканин в'язний, велике тім'ячко 2,5 x 2,0 см, запале, підшкірна жирова клітковина відсутня на животі, грудях, витончена на стегнах, де виражена складками. Маса тіла 2,900 г, дефіцит складає 29 %, індекс Чулицької – 2. У легенях дихання жорстке, його частота

44 за 1 хв, ЧСС - 148 за 1 хв. Діяльність серця ритмічна, тони послаблені, функціональний систолічний шум. Живіт здутий, випинання в епігастрії, при пальпації відмічається ущільнення, неболюче, рухоме.

Загальний аналіз крові підтверджує наявність анемії середньої важкості (Hb — 82 г/л). У сироватці крові помірне зниження білка (56 г/л), калію (3,4 ммоль/л), хлору (92,2 ммоль/л). ЕФГДС — антральний відділ шлунка розширений, складчастий, просвіт пілоричного каналу вузький, не розкривається при роздуванні повітрям та після проведення атропінізації. В просвіті шлунка наявне сквашення молока.

На основі вищевказаного хлопчику встановлено діагноз: уроджений пілоростеноз; постнатальна гіпотрофія II ступеня, період прогресування; дефіцитна анемія середньої важкості.

Проведено хірургічне втручання, під час якого було розсічено серозно-м'язовий шар пілоруса та сформовано необхідний канал.

У хлопчика зникло блювання, покращився загальний стан, щоденно збільшувалася маса тіла.

Таким чином, дитина за тиждень втратила майже третину маси тіла, що привело до виснаження і порушення обміну речовин та опірності організму. Відновлення проходження їжі через пілоричний канал нормалізувало діяльність шлунково-кишкового тракту й організму в цілому.

Наведені виписки із історії хвороби підтверджують достатньо швидкий (гострий) розлад живлення у дітей раннього віку на тлі кишкової інфекції (діареї), спадкового захворювання (галактоземія), генералізованої інфекції (сепсис), уродженої аномалії розвитку шлунково-кишкового тракту (пілоростеноз). Гіпотрофія при наведених набутих і уроджених захворюваннях є однією із важливих клінічних ознак (критерієв) тої чи іншої хвороби і не може бути окремою нозологічною формою. Але вирішальне прогностичне значення гіпотрофії при тому чи іншому захворюванні виправдовує умовне сприйняття цього патолофізіологічного стану як окремого захворювання.

При порушенні кількісного і якісного харчування, догляду, виховання гіпотрофія, в більшості випадків, розвивається поступо

во, непомітно для батьків. У таких випадках умовно можна говорити про хронічний розвиток живлення дитини. Умовно тому, що уважне спостереження за дитиною дозволить виявити перші ознаки гіпотрофії на її початку (тижні), а не так, як це ми відмічаємо у наступному випадку, де проявляється наше (батьків, медичних працівників, влади) недбале ставлення. В інфекційно-боксоване відділення обласної клінічної лікарні госпіталізований хлопчик С., 4,5 місяців життя, зі скаргами мами на в'ялість дитини, відмову від їжі, зригування у великій кількості після кожного годування, відсутність збільшення маси, зниження температури до 35,6 градусів С, рідкі випорожнення (до 10 разів на добу) жовто-зеленого кольору з домішками слизу та неперетравленої їжі. З анамнезу відомо, що хворіє протягом 3-х тижнів (так думає мама дитини). Захворювання почалося поступово зі зниження апетиту, періодичного зригування, повільного збільшення маси. За тиждень до поступлення з'явилися розлади випорожнення, проте батьки за медичною допомогою не зверталися. Дитина поступила в ОДКЛ у вкрай тяжкому стані. Вдалося виявити, що хлопчик народився від 2-ї вагітності, яка перебігала на тлі гестозу (токсикозу) першої половини, 2-х термінових пологів. Народилася з масою 3200 г, зростом 50 см. Пуповинний залишок відпав на 5-у добу. З пологового будинку виписана на 7-й день. Період новонародженості перебігав без особливостей. Наче, дитина народилася, як "книжка пише". Доношена, з добрими показниками фізичного і психомоторного розвитку. Такий чиним, її життя, здоров'я в майбутньому залежать від близьких і не близьких до дитини людей, від суспільства і владних структур. А більш конкретно: 1. Від тата і мами, від дідусів і бабусь, від їх загальної і медичної культури. 2. Від професійного рівня лікаря-педіатра (в кожній області є план, який направлено на "знищення" педіатрів шляхом заміни їх сімейними лікарями – поверхово ознайомленими з основами педіатрії) та патронажної медичної сестри. 3. Від економічних здобутків сім'ї, в якій народилася дитина. Щодо останнього пункту: "...55 відсотків українців опинилися у становищі, коли їм ні на що купити харчі для сім'ї..." (Галина Садовська, 1 січня 2003). Так що зрозуміло, дитина новонароджена, дитина, особливо до року, потре-

бує державного безоплатного забезпечення харчуванням. І якщо держава (и) цього не робить, то її (їх) гуманно назвати неможливо. Як це не жахливо сприймати, але ми більше “варвари”, аніж – ні, як хотілось би нам думати.

Продовжимо розповідь про нашого хлопчика. Вдома його годували неадекватно. З другого тижня життя дитину перевели на штучне годування в зв'язку з гіпогалактією (мало грудного молока, воно було практично відсутнє) у мами. Протягом двох тижнів годували розведеним коров'ячим молоком у співвідношенні 1:2 (одна частина молока і дві частини води), а далі – цілним. Ці два тижні дитина голодувала. Вона отримувала близько одної третини необхідної кількісної їжі з недостатнім якісним складом. Крім того, хлопчику за весь час життя не давали соку, овочевих пюре, сиру, жовтка. В подальшому дитина отримувала тільки коров'яче молоко (в останній час близько 1 літра). Наші розрахунки показали, що мали місце грубі аліментарні порушення – дефіцит жиру 1,7 г/кг (10,9 г/добу), вуглеводів 4,2 г/кг (27,7 г/добу), при надлишку грубодисперсних білків 0,9 г/кг (5,7 г/добу). У дитини були різко виснажені захисні властивості організму, порушені всі види обміну та функція всіх органів і систем. До 3-місячного віку, зі слів мами, дитина розвивалася добре, набирала в масі, фіксувала голівку, розглядала яскраві іграшки, “гугукала”, посміхалася. Але це тільки зі слів мами хлопчик був здоровим. Розвиток гіпотрофії (порушення живлення) розпочався на 3-му тижні життя. В таких випадках захворювання розпочинається непомітно для близьких. Ось чому ми радимо зважувати дитину в перший місяць життя кожного тижня, а в подальшому при порушенні сну, випорожнення, неспокої, проявів спраги не менше 2-х разів на місяць в перші 6 місяців. Алергічний анамнез та спадковість не обтяжені. При вступі до клініки стан дитини розцінювався як вкрай тяжкий: виражена сонливість, апатія, відсутня реакція на подразнення навколишнього середовища. Хлопчик пониженого живлення, маса тіла 4100 г (дефіцит 38 %), відстає в зрості на 7 см, індекс вгодованості Чулицької – від'ємний (в нормі 25), коефіцієнт вгодованості 0,62 (норма – 1,0). Таке різке відставання у фізичному розвитку – основний критерій гіпотрофії. Уявіть собі дорос-

лого, для якого нормальною масою є 70 кг і який її втратив на 38 %. Його маса становила би 43,4 кг. Чи могла б така людина жити навіть в Освенцімі, Бухенвальді чи блокадному Ленінграді? Маловірогідно. А дитина і в такому стані продовжує боротися за життя. І це ми, дорослі, довели її до межі смерті. Проблема "жити чи померти" виникла у хлопчика на "рівному" місці. Попередження такого стану не вимагало ні значних коштів, ні надзусиль близьких, педіатра та іншого медичного персоналу. Все це свідчення тільки одного – ми поспішили віднести себе до homo sapiens, бо ми більше не розумні, аніж розумні. Але продовжимо. Шкірні покриви дитини холодні на дотик, бліді, з мармуровим відтінком, періоральна та періорбітальна сірість. Підшкірно-жирова клітковина відсутня на всьому протязі, вилиці та очі запали, обличчя "старече" – трикутної форми, шкіра суха, зморщена, шкірні складки не розправляються. Тургор м'яких тканин (опірність), еластичність різко знижені. Температура тіла 35,6 °С. Спостерігається збільшення лобних і тім'яних горбів ("квадратна голова"), обвід голови 43 см (при нормі 41 см), велике тім'ячко 2,0х3,0 см (збільшене), запале, краї податливі, м'які. З боку бронхолегеневої системи відмічається послаблене та частіше дихання (36 за 1 хв). Зі сторони серця виявлений функціональний систолічний шум і збільшення частоти серцевих скорочень (132 за 1 хв). Живіт здутий (метеоризм), при його пальпації дитина реагує неспокоєм. Печінка збільшена (виступає з-під реберної дуги на 3,5 см), помірно ущільнена. Селезінка збільшена на 1 см. Випорожнення містять домішки неперетравленої їжі. Хлопчик відстає в психомоторному розвитку: не тримає голівки, не "гулить", майже не реагує на звуки та яскраві предмети. В загальному аналізі крові виявили помітне зниження гемоглобіну (76 г/л), еритроцитів (2,6 млн в 1 мл) та кольорового показника, що свідчить про наявність у дитини дефіцитної анемії середньої важкості. В копрограмі (випорожнення) виявлено наявність жирних кислот, нейтральних жирів, лейкоцитів 2-3 у полі зору, слизу, що свідчить про порушення процесів травлення в кишечнику. ЕКГ свідчить про наявність гіпоксії міокарда. При УЗД знайдені зміни у вигляді підвищеної ехогенності з боку печінки, мозкових структур, видовження жовчного міхура. Різні

тяжкі захворювання у дітей завжди викликають неспецифічні зміни з боку печінки і центральної нервової системи. Важкий перебіг гіпотрофії у нашої дитини не був винятком.

Ось чому наведені у хлопчика зміни були підставою для клінічного діагнозу: постнатальна гіпотрофія III ступеня, аліментарного (кількісна і якісна недостатність харчування); рахіт II ступеня, підгострий перебіг, період розпалу; дефіцитна анемія, середньої тяжкості. Зміни з боку гепатобіліарної системи і мозку були вторинним проявом, який підтверджував тяжкий стан дитини.

Хлопчик отримав адекватне лікування: ацидофільний "Ма-лиш", фруктове та овочеве пюре, жовток, сир, олію, морквяний сік, шлунковий сік, панкреатин, вітаміни групи В, С, А, Е, лактобактерин, фероцерон (препарат заліза), аплікації озокериту на живіт, масаж, внутрішньовенне введення препаратів білка, глюкози, інсуліну. Подальше спостереження показало, що стан хлопчика покращився, відновився апетит, він став реагувати на зовнішні подразники, збільшився приріст в масі, пізніше – в зрості. На превеликий жаль, подібні ситуації сьогодні непоодинокі, коли штучне годування проводиться тільки коров'ячим молоком. При такому харчуванні хлопчик отримував значно більшу кількість грубодисперсного білка, недостатню кількість жирів та вуглеводів, був позбавлений необхідних вітамінів та мінеральних речовин. Надмірна кількість білків призвела до перенапруження ферментативних систем в організмі, а дефіцит жирів, вуглеводів, вітамінів, мінеральних солей спричинив різке порушення обміну речовин (катастрофа обміну за Фінкільштейном) і, як наслідок, зниження захисних сил організму, розвиток гіпотрофії, рахіту, анемії. Чи можна було попередити такий патологічний стан дитини, який відобразиться на подальшому фізичному, розумовому і психічному розвитку дитини (людини)? Так, можна. Матеріальні ж затрати зовсім незначні. Але відсутність відповідальності батьків за здоров'я своїх дітей, пасивність держави, в тому числі і медичних працівників, сприяють різкому погіршенню здоров'я нації.

Все наведене вище дозволяє мені зробити висновок: 1. Розвиток гіпотрофії може бути гострим (уроджені анатомічні вади

шлунково-кишкового тракту, тяжкі гострі захворювання), підгострим (частіше спадкові синдроми мальабсорбції), хронічним (частіше це порушення кількості та якості харчування, дефекти режиму харчування, догляду і виховання). Однак гіпотрофія не потребує визначення характеру перебігу (гострий, підгострий, хронічний). Але завжди необхідно конкретизувати походження її та тяжкість. Затяжний або хронічний перебіг гіпотрофії, як і її тяжкі форми, свідчать про низьку медичну та загальну культуру батьків і відсутність кваліфікованого лікарського спостереження за розвитком дитини. Найявністю гіпотрофії є найбільш чутливим індикатором недостатньо уважного ставлення сім'ї і держави до здоров'я дітей раннього віку, а відповідно, і до здоров'я всієї людності. 2. Гіпотрофія не є нозологічною формою, а проявом патофізіологічних процесів в організмі при будь-якому захворюванні, якісному і кількісному голодуванні, грубому порушенні догляду та виховання дитини. 3. Попередження розвитку гіпотрофії взагалі і її тяжких форм є постійною і важливою ланкою роботи педіатра.

Ось чому ми ні на мить не можемо про це забувати і обов'язково (!) включати в комплексну терапію тяжкого захворювання у дітей раннього віку чинники, які попереджують розвиток гіпотрофії або знижують ступінь її тяжкості”.

КНИГА СОРОК ВОСЬМА

І.С.Сміян

В раціональному харчуванні дітей до року – здоров'я нації

м.ТЕРНОПІЛЬ, 1998

Майже рік (може, більше, може, менше, а може, і все життя) ми чуємо з ранку до вечора про те, що без політичних реформ зупиниться життя і ми нічого не побачимо за горизонтом (а хіба за горизонтом можна що-небудь побачити?). У мене таке враження, що як би не змінювали Конституцію, нічого на краще не вий-

де. Для чого щось змінювати в ній, якщо вона не виконується. 49 статтю Конституції України ігнорують, сміються над нею (в душі, на слух про неї не кажуть, “забули” про неї). Тільки що отримав газету “Ваше здоров’я” (26 грудня 2003 – 1 січня 2004) з підбадьорливим повідомленням: “Леонід Кучма підписав Указ “Про невідкладні заходи щодо забезпечення права громадян на охорону здоров’я і медичну допомогу”. Наводжу тільки частину цього Указу: “Документ видано з метою забезпечення реалізації конституційного права громадян України на охорону здоров’я і медичну допомогу, недопущення погіршення ситуації із забезпеченням населення та закладів охорони здоров’я лікарськими засобами і виробами медичного призначення, запобігання створенню напруги на фармацевтичному ринку. Глава держави доручив (ви знаєте, як виконуються доручення на всіх рівнях – І.С.) Кабінету Міністрів України: а) розробити і затвердити в тижневий строк (що швидко робиться, те... І.С.): перелік лікарських засобів та виробів медичного призначення, допущених до застосування в Україні, операції та продажу яких оподатковуються на пільгових засадах; методику формування зазначеного переліку, передбачивши можливість його періодичного коригування (ручного управління – І.С.), зокрема в разі зростання попиту (бачите, передбачається підвищення захворюваності – І.С.) на окремі види лікарських засобів (вперше пізнав, що аспірин, пеніцилін... є засобами – І.С.) і виробів медичного призначення, погіршення епідемічної ситуації; б) до 31 грудня 2003 року: розробити і затвердити комплекс заходів, спрямованих на недопущення погіршення забезпечення пільгових категорій (це, як я розумію, насамперед урядовці, правоохоронні органи... – І.С.) населення та закладів охорони здоров’я лікарськими засобами і виробами медичного призначення та створення дефіциту лікарських засобів, які є основними і доступними за ціною (кому? – І.С.) широким верствам населення”. Ще не один рідок наведено в цьому Указі, але коефіцієнт їх корисної дії надзвичайно низький, а відносно 49 статті Конституції – від’ємний. Мені дуже хотілось би помилитися! У мене таке враження щодо наведеного Указу: створюй труднощі, а потім роби вигляд, що ти їх вирішуєш. Але все ж таки я ще наведу останнє речення цього “історичного” документа. “Глава держави поклав персональну від-

повідальність за виконання цього Указу на першого віце-прем'єра міністра України, міністра фінансів України Миколу Азарова". А щуку кинули в річку. Зовсім недавно М.А. говорив по телебаченню про необхідність підвищення цін на всі медикаменти, обгрунтовував таку необхідність. Більше того, заявляв, що він, мовляв, не ворог своєму народу. Дійсно, логіка в сказаному — логіка доктора геологічних наук, члена Академії. Чи вірить він сам собі? Чи як кожний політик — ні. Скільки разів Микола Азаров разом зі своїм прем'єром заявляли, що не допустять підвищення цін на хліб? А вийшло, як завжди, навпаки. Може, тому й оцінка роботи уряду урядовцями і Президентом найбільш висока за роки самостійної України, чи то за останні три роки? Настільки багато заяв (не плідної праці), що за всім не прослідкуєш. Наведу тільки думку доцента нашої академії Валерія Дідуха:

*Коли б Тарас піднявсь з могили,
На всі б боки перехрестивсь
І, мабуть, крикнув би щосили:
"Чи в вас диявол оселився?"*

*На що розтратили ви час
І що зробили ви із краю?
Чому вважала більшість з вас,
Що ваша хата завжди скраю?"*

Ми часто промовляємо: "Коли б Тарас піднявсь із могили". Так було і в 50-і роки ХХ століття, в часи викривання злодія Йосипа Сталіна. Познімали численні бюсти "вождя", а на звільнені від "кормчого" постаменти почали встановлювати "голови різних видатних, не зовсім видатних і зовсім не видатних осіб". Дістався постамент і для Тараса Шевченка. І тільки його встановили, як він оживає та й каже:

*Діти мої діти,
Що ви зробили,
На грузинську ж...
Мене посадили!*

Перейду до справи. Скажіть, будь ласка, знайшлася б хоча (я маю на увазі тверезу людину) одна людина, яка б заперечила запровадження нашими “вершниками” безоплатного раціонального харчування малюків до одного року? І чи є закон, який би не дозволив цього зробити? На ці питання відповідь у мене одна: ні. І чи чули ви коли-небудь слова хоча б одного політика, хоча б одного міністра, віце-прем’єра, прем’єра, президента: моє найперше завдання — попередити кількісне і якісне голодування дитини, ну хоча б до одного року життя. На жаль, відповідь знову негативна. Влада, влада і ще раз влада! А для чого? Думаю, що не для того, аби сприяти зникненню української нації. І зовсім не для того:

*У Бога за дверима лежала сокира.
(А Бог тойді з Петром ходив
По світу та дива творив.)
А к а й з а к на хирю
Та на тяжке лихо
Любенько та тихо
І вкрав ту сокиру.
Та й потяг по дрова
В зелену діброву;
Древину вибравши, та й цюк!
Як вирветься сокира з рук —
Пішла по лісу косовиця,
Аж страх, аж жаль було дивиться.
Дуби і всякі дерева
Великолітні, мов трава
В покоси стелеться, а з яру
Встає пожар, і диму хмара
Святее сонце покрива.
І стала тьма, і од Уралу
Та до Т и н г и з а, до А р а л у
Кипіла в озерах вода.
Палають села, города,
Ридають люди, виють звірі
І за Тоболом у Сибірі
В снігах ховаються. Сім літ
Сокира Божа ліс стинала,
І пожарище не вгасало.*

*І мерк за димом Божий світ.
На восьме літо у неділю,
Неначе ляля в льолі білій,
Святеє сонечко зійшло.
Пустиня циганом чорніла:
Де город був, або село –
І головня уже не тліла,
І попіл вітром рознесло,
Билини навіть не осталось;
Тільки одним одно хиталось
Зелене дерево в степу.
Червоніє по пустині
Червона глина та печина,
Бур'ян колючий та будяк,
Та інде тирса з осокою
В яру чорніє під горою,
Та дикий інколи кайзак
Тихенько виїде на гору
На тім захилім верблюді.
Непевне діється тойді:
Мов степ до Бога заговорить,
Верблюд заплаче, і кайзак
Понурить голову і гляне
На степ і на К а р а б у т а к.
С и н г и ч а г а ч кайзак вспом'яне,
Тихенько спуститься з гори
І згине в глиняній пустині... (Тарас Шевченко)*

Давайте ж пам'ятати, що “жодне створіння природи не приходить у світ таким безпомічним, як людина, і жодне створіння не потребує стільки уваги, терплячості і посвяти” (О. Барвінський). Я не можу пояснити, чому саме новонароджена дитина така безпомічна. Я також не можу пояснити, чому новонароджені від тварин і не тільки від тварин, дають собі раду. Думаю, що це пов'язано не тільки з інстинктом виживання. І зовсім не хочеться думати, що наявність роду людського на земній кулі різко обмежена. Останнє речення написав з надією на зусилля кожного із нас, які були б спрямовані на збільшення тривалості життя людського на планеті Земля. І такі зусилля слід розпочати

нати з дитини, ще до її народження. Не випадково бувальщина говорить про таке: “Молода подружня пара з 5-денним малюком на руках прийшла до шанованого старця, щоб запитати, коли необхідно починати виховувати дитину. Той послухав батьків і сказав: “Ви запізнилися на 9 місяців і 5 днів”.

Вчора отримав трагічну звістку із Мінська: померла Люба, донька мого старшого брата, а моя племінниця, на 61-му році життя. Дивлюсь на цю фотографію 50-х років XX століття, і в душі моїй вирують почуття смутку і жалю, почуття любові і близької спорідненості, почуття єдності людини і природи, почуття жаги до життя. І одночасно в горлі спазм, на очах сльози, і в зовсім не молодій голові вирують спогади, одна думка набігає на другу, смуток і радість перехрещуються, переплітаються, і цим процесам немає кінця ні вдень, ні вночі.

*Смерть і народження дитини –
Незбагненні ці тайни...
І у радості, і у горі
Час біжить. Memento mori (Валерій Дідух).*

І як би ти не бажав жити за Піфагором (“Велика наука жити швидко складається з того, щоби жити тільки сучасним”), подібно ні тобі, ні мені не під силу. Не під силу тому, що людину “нагородив” Бог головою, головним мозком, сірою речовиною його.

Веселі мої тато і мама, весела їх внучка Люба, думаю, що веселі і внук (видна лише його нога із-за спини дідуса) та їх невістка Олена (видно її анфас). А як же бути не радісними після виконаної роботи (оранка городу), в спілкуванні з чудовою природою, в тому числі з двома кіньми та лошам. І не просто спілкування, а ще не звична, не бачена їзда верхи на таких привабливих і "людяних" тваринах, як коні. Подібного вони у Владивостоці (там служив на підводному човні мій брат) "наяву" не бачили. Всім добре, всім радісно, всім комфортно: і гостям і господарям (мені теж — я фотографую). Із п'яти осіб, яких ми бачимо на фотографії в живих залишився лише племінник Володя (на фото видно тільки його ногу). І в мене складається таке враження, що живу більше минулим, ніж теперішнім, що хвили моєї минувшини більш різноманітні, більш різнобарвні, ніж сьогоднішня. Можна навіть зробити висновок: чим старший твій вік, тим більше місця в тобі залишає минуле. Виходить, що людина "багата" не сьогоднішнім, а минулим; не майбутнім, а минулим і сьогоднішнім. Зоря майбутнього необхідна і навіть є життєво необхідною, як гормон, фермент... організму, які забезпечують життя, визначають здоров'я людини, її творчість, потяг до "сонця"... Видно, Пауло Коелью дивиться в "корінь": "Кожна людина на землі, чим би вона не займалася, відіграє головну роль в історії світу. І звичайно навіть не знає про це". Така думка сподобається кожному із нас. Але при цьому бажано пам'ятати і такі слова цього автора: "Ось що рухає Всесвітом, — сказав він. — В алхімії це зветься Душа Світу. Коли чого-небудь бажаєш всією душею, то прилучаєшся до Душі Світу. А вона містить у собі надзвичайну силу". Але все ж таки одного бажання мало. Бажання і настирливість, настирливість у здійсненні бажання приєднатися до Душі Світу, бути його частиною, відчувати свою потрібність близьким, не зовсім близьким, далеким і зовсім далеким: людям, тваринному, рослинному світу, горам, морям, полям, лугам...; живій і "не живій" природі. У тебе є бажання і необхідність вийти з теплої, затишної хати, але сьогодні надзвичайна завірюха, вона валить з ніг, завдає неабиякі неприємності, які різко порушують твій комфортний стан. А не краще залишитися вдома? Безумовно, краще. Тим більше, в таку темінь, холоднечу, завірюху можна і загинуть! Залишившись вдо-

ма, ти вчиниш “мудро”. І тобі прийдуть на пам’ять заспокійливі слова: те, що можна зробити завтра, ніколи не виконуй сьогодні. І таким чином, Душа Світу буде не наближатися до тебе, а навпаки, віддалятися. А можливо, у тебе достатньо настирливості, і ти, незважаючи на реальні труднощі і навіть загрозу життю, візьмеш своє бажання втілювати в дійсність. Вітер валить тебе з ніг, мороз обпікає твій ніс, щоки, кисті, стопи. Ти вже не “людина”, ти “бурулька” – фізично. А душевно, поряд з наростанням фізичного дискомфорту, сила Духу зростає, впевненість у досягненні мети міцніє час від часу, натхнення посилюється свідомістю причетності до Духу Світу. І ти вже біля мети, і тебе огортають радість, тепло, світло..., щастя. І ти впевнений у своїх, майже необмежених можливостях. І ти прямуєш по життєвому шляху з веселим настроєм, твоє обличчя частіше відвідує весела і радісна посмішка, ти приносиш позитивні емоції всьому, що тебе оточує. Ну чому не жити! Тільки жити і радіти! Вчора зустрівся з начальником обласного масштабу, який добре виглядає, в сучасному одязі, запитую: “Як протікає життя молоде?” Відповідає: “Хіба то життя?” Говорю: “Ну, що так песимістично. Ні в їжі, ні в одязі, ні в реалізації своїх задумів щодо покращання здоров’я людей у вас немає жодних перепон. Дружину маєте працелюбну і привабливу, донька задоволена роботою. Чого ж вам ще не достає?” – “Та, мабуть, ви правильно кажете”, – відповів мій колега. У нього все добре, лише відсутнє почуття свого єднання з Душею Світу, і тільки цим я можу пояснити його невеселий настрій. Другий приклад. Головного обласного педіатра, розумну, здібну жіночку, запитую, чому б їй не написати кандидатську дисертацію про вдосконалення медичної допомоги дітям? Вона мені відповіла, що здатна написати дисертацію, але не має такого бажання. Я їй сказав, що дійсно вона могла б написати дисертацію. Тим більше, що я вважаю спроможними написати кандидатську дисертацію не тільки її, а навіть міністра і дебіла. Думаю, що вона не зовсім була зі мною щирою: бажання мала, але не було настирливості в цьому напрямку. Все це я веду до того, що бажання мусять рухатися в обіймах з наполегливістю до своєї зірки і мрії при злагоді з навколишнім Світом. Подивіться, як це зворушливо спостерігається в Олександра Твардовського:

*Как будто я сам в Украине родился
И белую пыль эту с детства топтал,
И речи родимой, и песням учился,
И ласку любимой впервые узнал.*

*Пуškai я иной уроженец и житель.
И травы у нас не такие цветут,
В просторе степей, в созревающем жите
И детство, и все мое милое – тут.*

Виходить, що щастя “кується” власними руками. Виходить, що сприйняття навколишнього світу, сприйняття свого “Я” перебуває в прямій залежності від тебе (мене). Як це на перший погляд не дивно, кольори і різні їх відтінки сприйняття і навіть відчуття залежать від мене (тебе). Тобі хтось робить неприємності, але від тебе залежить: вважати такі неприємності власними чи простіше і більш доречно – вважати їх проблемою людини, яка їх тобі нав’язує. Якщо твоя душа наповнена злом, якщо твоя душа і диявол поріднилися, і це тобі подобається або ти не в змозі викинути геть цей непотріб, то песимізм не тільки оволодіє тобою, а й твоїми близькими. Твоє життя буде подібне особі, яка рухається багнукою і якій не вдається викарабкатися з неї. Дійсно: “Ми – чудовий, дивний прояв життя. У нас є мова ... У нас є прихильність. У нас є гени корисності, а корисність настільки близька “загальній меті” природи, що нічого більш близького я не можу собі уявити. І нарешті, що, можливо, краще всього, у нас є музика” (Льюїс Томас). Занадто багато буває непередбачених людиною обставин, в яких вона поводить себе по-різному, по-різному сприймає їх, з неоднозначними наслідками. І в цьому різноманітності життя, і в цьому постійний потяг до життя, і в цьому сутність життя. Ось чому постійні “поради” батьків, керівників, людей старшого віку спрямовані, в більшості випадків, на статичний (необхідно тільки так, а не по-іншому...), а не на динамічний спосіб життя людини і суспільства. Якщо з якогось питання є одна єдина думка – будь впевнений: думки немає, є вказівка, постанова, указ, наказ, змова... Одним словом, статут військовослужбовця в дії. Мені особливо до душі образ життя, відображений у вірші Олександра Олеся:

*Відпочину, відпочину
Там, в садах, в лісах таємних,
На шовкових крилах тиші,
У глибинах забуття.*

*Ляжу я в зеленій казці,
Вкриюсь ніжним листям мрії,
Покладу надії руку
І на теплій їй засну.*

*Вітер всі жалі розвіє,
Оджене колючі болі,
Рани подихом остудить,
Звіє сльози з вій моїх.*

*Так спочину... а тепер я
Знов іду з хрестом на гору...
Хай плюють мені в обличчя;
Б'ють бичами... хай плюють...*

Я вважаю, що в наш далеко не визначений час поради О. Олеся є надзвичайно актуальними. Правда, вони далеко не всім до вподоби. Сьогодні на озброєнні надзвичайно велика кількість несправедливих методів, щоб перетнути ходу “з хрестом на гору” і пробити її більш страждальницькою. Чому б нам не прийняти до роздумів і навіть до керівництва “Симптоми душевного спокою” невідомого автора: 1. Схильність думати і діяти спонтанно, а не опиратися на минулий досвід. 2. Наявна здатність насолоджуватися кожною хвилиною. 3. Відсутність бажання засуджувати ближніх. 4. Відсутність бажання засуджувати себе. 5. Відсутність бажання конфліктувати. 6. Відсутність бажання тлумачити чужі вчинки. 7. Втрата здатності до тривоги. 8. Часті і яскраві миттєвості захоплення. 9. Щасливе почуття поєднання з іншими людьми і з природою. 10. Часті напади широсердоща. 11. Все більша чутливість до любові, яка виражається іншими, поєднана з нестримним потягом до її вираження. 12. Все глибше бажання давати подіям йти своїм ходом замість того, щоб керувати ними і підганяти їх.

Як багато є дороговказів розумних і мудрих людей! Але кожен із нас використовує насамперед “себе”, свої уявлення про ту чи іншу подію, чи предмет, своє специфічне “я”. Хіба ви коли-небудь чули однотипну відповідь різних людей на одне і те ж запитання? Я не чув. Зміст відповіді може бути однозначним, але речення, їх інтонація, вираз обличчя – різні. Ось чому ми всі відрізняємося один від одного, ось чому наші вчинки іноді не зрозумілі іншій людині. Так, наприклад, міністр освіти і науки Василь Кремень (мій земляк і найбільш розумна людина зі всіх міністрів – з моєї “кочки” зору), він же академік, він же президент Академії педагогічних наук... днями оголосив своє рішення, яке оформив у вигляді наказу. Що ж мене здивувало в ньому? Якщо студент (и) на іспиті (а може, і після іспиту) подарує викладачу квіти чи квітку, останнього необхідно наказати адміністративно. Що це значить? Догана, пониження посади, звільнення з роботи. Іншими словами – тримати такого викладача в стані страху можливості втратити “кусень хліба” для себе і своєї сім’ї. Яка вже тут мова про творче натхнення. “Быть бы живу...” Теж саме необхідно вчинити з викладачем, якщо йому, не дай Бог, піднесуть коробку цукерок. Якщо студенти будуть давати щось більше (мабуть, міністр мав на увазі “бакси”), то необхідно заводити кримінальну справу проти викладача. Більше року тому щось подібне “витворив” і міністр охорони здоров’я. Правда, він був більш милосердним і дозволив лікарям приймати, як подяку, квіти і цукерки.

Виникає запитання, як нам сприймати різноманітні “творіння” нудьгуючої багатотисячної рати чиновників? Відповіді на це запитання я не маю. Може, деякою мірою про це говорить Борис Пастернак в уривку про Блока:

*Кому быть живым и хвалимым,
Кто должен быть мертвым и хулим, –
Известно у нас подхалимам
Влиятельным только одним.*

*Не знал бы никто, может статься,
В почете ли Пушкин или нет,*

*Без докторских их диссертаций,
На все проливающих свет.*

*Но Блок, слава Богу, иная,
Иная, по счастью, статья.
Он к нам не спускался с Синая,
Нас не принимал в сыновья.*

*Прославленный не по программе
И вечный вне школ и систем,
Он не изготовлен руками
И нам не навязан никем.*

У мене інші думки. Нащо нам Міністерство юстиції, прокуратура, МВС, СБ, зрештою, Верховна Рада, якщо накази правового характеру видають різні міністерства, в тому числі міністерства освіти і науки та охорони здоров'я? Якщо так піде і в подальшому, то наші правові органи атрофуються. Господи, які ми, люди, недосконалі, недосконалі у ставленні один до одного. Як тільки нас садять на стілець, у нас появляється потяг максимально принизити того, хто ще стоїть. Чому в багатьох подібних нам осіб непереборне бажання бачити лежачими біля своїх ніг тих, кого ми називаємо Homo sapiens? Відповідайте, читачу, на це запитання самостійно. І чому: "Всіма частками нашої природи ми чіпляємося за те, що вище нас, не для того, щоб залишитися на місці, а для того, щоб можна було піднятися вище" (Генрі Уорд Бічер).

Пригадуються давні часи. Читаю останню лекцію студентам п'ятого курсу, закінчую її побажаннями доброго весняного настрою, успішного закінчення курсу, добре скласти іспити. Із 220 студентів виходять до кафедри 3 студенти (один хлопець і дві дівчини) з букетом весняних квітів, іноді польових, дякують за надані знання, за чудовий цикл лекцій, за взаєморозуміння. Нерідко це дійство супроводжується і власними віршами студентів. Всі студенти піднімаються, аплодують, у всіх щирі посмішки на обличчі. Таке дійство займає не більше 3-5 хвилин, а пам'ять про нього залишається назавжди. Я відчуваю себе ВЧИТЕЛЕМ, а вони – УЧНЯМИ. Ми разом складаємо щось загальне, чим

характеризується наша доля, доля людей в білих халатах, доля тих, хто поклав на алтар свого життя служіння збереженню здоров'я окремої людини і людства. Відтепер ми не вчитель і учень, а спільна і згуртована назавжди фахова династія. Наше моральне кредо: постійна повага один до одного, допомога не тільки своїм хворим, але і один одному. Ця миттєвість не може бути замінена ні щотижневими політінформаціями, ні контрольними відвідуваннями гуртожитків, ні випадковими "добрий день" і "до побачення", ні... У мене таке враження, що миттєвості більш вражаючі, аніж система (и). Нерідко на все життя. Пан Василь Кремень пам'ятає, що підносити квіти викладачу заборонено було ще при "советах". Так що його наказ є рецидивом минулих часів, і не більше. А відтак, запатентувати цю "ідею" міністра неможливо. Що ж виходить: студент не має права виразити свої почуття улюбленому викладачу у вигляді квітів (дуже дешевих у червні, а може, і зібраних на своєму городі або в полі); його зобов'язують думати про свого вчителя як хапугу, який тільки й чекає додаткової матеріальної винагороди; у медичних вузах таким наказом наперед ігнорують клятву Гіппократа, згідно з цим наказом вважають її формальним атрибутом, і не більше. Таким чином, вважають, що студент і його викладач механічні структури, у яких відсутні почуття один до одного, а отже, відсутній індивідуальний вплив людини, фахівця на формування майбутнього спеціаліста. Може, моє уявлення про взаємини студента і викладача не відповідає не тільки такому міністра, а й деяких інших дійових осіб вузів, але воно моє і тільки моє. Хотілося б зауважити, що далеко не всім викладачам студенти дарували квіти після закінчення того чи іншого курсу. Три тижні тому група студентів шостого курсу завітала до мого кабінету, привітала з Новим роком і вручила маленьку іграшкову ялинку. Як добре, що це відбулося до наказу Міністерства освіти і науки. В іншому випадку необхідно було б чекати адміністративних висновків. Або ще "гірший" випадок. Після іспиту (до речі, в групі з 10 чоловік двоє отримали незадовільно) студенти кажуть мені приємні слова і вручають "послання":

*“Ваші скроні пламеняться сріблом,
Голос трохи втомлений працею в роках,
Очі мудрістю запалені і світлом,
А від них іскрини навсебіч летять.
Падають маленькими зірками
В душі нас – невдячних слухачів.
Вірте, хтось бажає бути Вами,
Мудрість Вашу крізь віки нести.
Палаючи для інших, тихо завмирає
Блакитний вогник сивих канделябр,
Він мерехтить, в мінорі залишає
Минулому життя коротку мить.
Колись ми всі прийшли сюди у гості,
Ми – нещодавно, Ви трохи раніше.
Ми ними теж пройдем – років стежками,
Що ними впевнено ви йшли колись.
Пройдемо, та чи ми зумієм
Нести той вогник так, як
Ви його несли?
Можливо... Але перед тим попросимо:
“Словами мудримі Ви нас благословіть.
На шлях натхненний і як можна довший,
Щоб вогник Ваш для нас горів й горів,
Щоб листопадом сонячним через роки пройдени
Акордом мудрості тихесенько бринів.*

*З вдячністю за Вашу працю в честь
Дня медичного працівника.
15. 06. 2002р. IV курс, 10 група”.*

Я навів написані від душі слова наших послідовників, наших учнів і колег. Я не поет, щоб давати оцінку в поетичному плані, але вірш, який написаний нашвидкуруч, для мене надзвичайно порушливий за змістом, надзвичайно високоморальний за покликанням. Дорогі наші молоді колеги! Пишіть подібні “послання” своїм улюбленим вчителям! Ви самі підноситеся над “сірими” буднями і це ж робите-зі своїми вчителями. Не звертайте увагу на інструкції. Накази, інструкції... приходять і зникають, а життя необхідно будувати цікавим, динамічним, привабливим...

Думаю, що не тільки я, а й більшість читачів помітила, як характерне для життя кожної людини та і суспільства в цілому явище “ножиць”. Це те, що в побуті спостерігається у вигляді: говорити одне, а робити – інше; пише одне, а робить друге; думає одне, каже друге, а робить третє... Проаналізуйте свої вчинки, думки, слова; проаналізуйте те ж саме своїх близьких, знайомих; проаналізуйте дії ваших керівників, керівників різних державних і приватних структур, і ви зі здивуванням переконаєтесь в закономірності наших парадоксальних дій. Ми не помічаємо в своєму оці великої деревини, а в чужому бачимо маленьку смітинку. Ось чому ми всі помічаємо, що говорять перші особи держави і що вони роблять. У їх діях феномен “ножиць” особливо підкреслено проглядається: слова (наказ, указ, постанова...) спрямовані в один бік, а власні дії – в інший. Цим я хочу обґрунтувати таке: 1. Люди! Даруйте один одному квіти, привітну посмішку, добрі слова... і ваше життя набуде чудового забарвлення, емоційного піднесення... І “майте на увазі” “дурні” і не зовсім “дурні” вказівки... Коли керівники держави дарують за наш рахунок з вами автотранспорт, комп’ютерні класи... – це морально; дарувати квіти за власні кошти – це, виходить, аморально. Де ж правда та справедливість? Може, правильно підмітив Б. Паскаль: “Що правда по цю сторону Піреней – помилка по ту сторону”. Але підстав для розпачу немає: “В поисках п р а в д ы люди делают два шага вперед и шаг назад. Страдания, ошибки и скука жизни бросают их назад, но жажда правды и упрямая воля гонят вперед. И кто знает? Быть может, доплывут до настоящей правды” (А. Чехов).

2. Тим, хто пише “про квіти” і “цукерки”, раджу не проїхати, а прогулятися по Хрещатику, по “дібровах”, які оточують Київ, щоб переконатися у використанні численних “лимонів” на власні потреби. Немає необхідності їхати на Канари, в Швейцарію..., щоб переконатися, з якою значною “користю” для власних розваг використовується праця робітників і селян, вчителів і лікарів, інженерів і вчених..., всіх нас, природні багатства України... Чому так? Мабуть, частково відповідь є в тому, що рівень нашої загальної культури і освіти не так активно зростає, як хотілося б, якщо взагалі можна говорити про зростання. Ось як на цю проблеми дивиться доктор медичних наук, професор Ернст Мулдашов:

Три девицы выпивали,
Даже песни распевали.
Было весело вокруг.
Тут я спрашиваю вдруг:
– Мне вот очень интересно,
Вам известно, неизвестно,
Где там озеро Байкал? –
И за это поднял бокал.

– Ой, – ответила Наташа, –
В детстве ела много каши,
Проходили еще в школе,
И отличник в классе, Коля,
Помню точно, отвечал,
Не мычал и не молчал,
В общем, знает всяк, любой,
Что Байкал, он – под Москвой.

– Ха, – тут вставила Гульнара, –
Ставлю я Наташе “пару”.
Ты, Наташа, хороша,
Но не смыслишь ни шиша.
Только талию ты крутишь,
А с Байкалом так накрутишь,
В общем, знай ты, “тонкий стан”, –
Это место Казахстан.

– Ой, девчонки, вы даете,
Вы меня с ума сведете, –
Говорит в ответ Лариса, –
Эх вы, глупые “сосиски”,
Ведь в Киргизии оно,
Там оно всего одно.
Вся Киргизия в Байкале,
А киргизы, как шакалы,
Все живут по берегам
Да и рыбу ловят там.

Я подумал вненарок:
Получил же я урок.

Все три женщины красивы,
И умны, и не спесивы,
Но киргизские шакалы
Вокруг озера Байкала –
То, что прямо под Москвой,
Это просто волком вой.
В общем, ты, Ернест, отстань,
Лучше съезди в Казахстань.

.....
Не кращі справи і у Вашингтоні.

Прилетаю в Вашингтон
И совсем понизив тон,
Задаю вопрос мадаме,
Очень даже знатной даме:
Где у Вас лейк Мичиган? –
Хоть приставь к затылку ган,
Говорит, что под Нью-Йорком,
Рядом с Англией и Йорком.
– Чикаго, где у вас? –
Уже перейдя на бас,
Удивленно говорю,
А в ответ, ой не совру,
Говорит: была там дважды,
Озеро там было даже,
В штате Мексика оно,
Там оно всего одно.
Ветер воеет, аж зашкалит.
Мексиканцы, как шакалы,
Все живут по берегам
Да и рыбу ловят там.

Я подумал вненарок:
Получил же я урок.
Вашингтонки все умны,
Хоть красивы, не стройны,
Но когда в мозгах зашкалит
С мексиканцем – как шакалом,
Что в Чикаго под Москвой,
Это просто волком вой.

*В общем, ты, Ернест, отстань,
Съезди в штат наш Пакистань.*

Сьогодні провів опитування 12 викладачів кафедри з метою в'яснення "феномена" піднесення їм студентами квітів. Виявилося, що таке буває (частіше квіти в горщиках), але епізодично: із 15-20 груп, які вони ведуть протягом року, такі приємні епізоди бувають не частіше 1-2-3 разів. І чи є потреба через це "тин городить"? Як багато невирішених проблем у вузі! Проблем навчального, виховного, наукового, профілактично-лікувального (у медичних вузах) спрямування. Хіба це не дивина, що на 13 році Незалежної України ми не маємо кодексу життя вищої школи — положення про вищу школу? Тільки там можна відобразити правові, моральні, адміністративні норми взаємин викладача і студента, права і обов'язки кожного з них, етапи і кінцеву мету навчання... (надіюсь, що поки ця книга вийде з друку, все це ми будемо мати). Причому заново "колесо" творити немає необхідності. Взяти 2-томне керівництво минулих часів, внести зміни, які б відображали сучасні досягнення, і дати в руки чіткі і зрозумілі напрямки діяльності вищої школи. Я такий "самовпевнений", що наслідуюсь заявити про можливість виконання мною такої роботи за один рік. Зібрати тисячі чиновників для виконання такої роботи надзвичайно трудно. Тільки зібрати! А ще ж необхідно працювати в цьому напрямку. Чим більший колектив, який виконує те чи інше творче завдання, тим більша вірогідність попасти в тенета байки Крилова: "Лебідь, Щука та Рак". Найбільш вражаючим прикладом в цьому напрямку є Верховна Рада, Дума... І тому не дивно, що кінцевий "колективний розум" виражається не якісними показниками, а кількісними. За квартал, півроку, рік... прийнято законів, указів, постанов... на стільки-то, в стільки-то більше, ніж минулого року. Як би було чудово, якщо б все це збільшення можна було перетворити в перегній: збільшилася б кількість добрив, покращалася б врожайність, не купували б зерно за кордоном, підвищився б рівень життя не середньої людини, а просто людини. Відносно середньої людини. У нас і у більшості країн справи з середньою людиною не просто добрі, а краще не може бути. І про це нам сповіщають всі ЗМІ, спираючись на дані статистичних управлінь, комітетів та інших державних "апе-

ндитів". Є не тільки численні статистичні "органи", але й така наука. Яке б я дав визначення такій науці? Прошу вибачення у працівників таких "органів" і науковців цього напрямку. Тим більше, що користувався і користуюся "статистикою". Так що ж таке статистика? Статистика — це наука, яка не дозволяє вагатися в чомусь або в комусь, якщо такий сумнів не вигідний для кінцевого ствердження "істини". Наприклад, із ста дітей, які народилися, одна дитина померла. Статистично це достовірно? Статистично це закономірно? Відповідь — ні. Виходить, ніхто не помер, ні у кого не було горя, яке не покине близьких до кінця їх життя. Тиждень тому в "Червоній калині" нашої медичної академії проходила науково-практична конференція, присвячена моєму 75-річчю. У своєму виступі я сказав, що вчора приїхав на конференцію професор М. Для його гостинної зустрічі я поряд з іншими речами придбав 2 "стегенця Буша". Запросив за стіл. Але він віддав перевагу прогулянці кіньми і саньми. Зимова погода стояла якнайкраща. Чекав його, чекав та якось непомітно з'їв обидва стегенця. Хто повірить, що я статистично з'їв два стегенця. Ніхто. Ми в середньому кожний з'їв по одному. Але хотілося навести і деякі не мої думки з цього приводу: 1. "Статистика — найбільш точна із всіх псевдонаук" (Джін Ко); 2. "Існує три види брехні: брехня, нахабна брехня і статистика" (Марк Твен); 3. "Статистика для політика — все одно що вуличний ліхтар для п'яного гульця: швидше опора, ніж основа" (Ендрю Ланг у редакції Дмитра Пашкова); 4. "Один пішохід попадає під колеса автомобіля кожні 17 хвилин. Бідолаха!" (Яніна Іпхорська). Або: дитяча смертність складає — 10,2 дитини на 1000, 0 (зі звітів). Є всі підстави для довіри А. Конан-Дойлу: "Нема нічого більш обманливого, ніж очевидний факт". Ми систематично це підтверджуємо. Наприклад, вчора Дмитро Кисельов вів розмову з першим віце-прем'єром, міністром фінансів Миколою Азаровим. Поряд з низкою досягнень нашої держави під керівництвом останнього М.А. навів і "переконливі" дані про середню зарплатню в Україні — 550 (може, трохи іншу цифру він назвав, але більше 500) гривень. І зробив висновок, що за рівнем зарплати ми наближаємося до сусідніх країн. Якщо взяти зарплату лікаря і мою, скласти їх, поділити на два, то в лікаря збільшиться зарплата в 2-3 рази, а якщо таку маніпуляцію провести з зарплатою Миколи Азарова, то

остання у лікаря “зашкалить”. Один мій знайомий, керівник сільськогосподарської спілки, отримує в місяць 7000 гривень, а селянин... Таким чином, статистично і селянин, якщо не “перепригнув”, то майже догнав поляка, росіянина... Так що, шановні лікарі, вчителі..., хоч вас і мільйони, не придурюйтеся, у вас середня зарплата 550 гривень. Ви що не вірите доктору геологічних наук..., першому віце-прем'єру? Так кому ж ви тоді повірите? І такі повідомлення сприймаються без всякої думки про їх абсурдність, як звичайне (нормальне) явище. Виходить, що людину можна переконати в чому завгодно. У свій час фашизм в Німеччині, майбутній комунізм в Радянському Союзі (“вершки” жили краще, ніж при комунізмі)... позитивно сприймалися більшістю населення цих країн. Та що там країни. Подивімося самі на себе. Але краще глянемо на тих, хто щоденно і багаторазово “світиться” на екранах. Леонід Кравчук ще до народження був щиро відданий комуністичній ідеї (жив за матеріальним забезпеченням при комунізмі), активно впроваджував її в життя майже до 60-річного віку. За вірність цій ідеї, за уміле впровадження її в життя нарешті зайняв другу сходинку в Україні. Але змінилися обставини і його трансформовані переконання знову ж таки привели його на другу сходинку, але вже не комуністів, а “більшовиків”. Енергія у Леоніда Макаровича надзвичайно бурхлива і невичерпна. Ось я уже читаю його звернення до учасників Міжнародного Форуму кавалерів Ордена Святого Станіслава: “Шановні собратчики! Високоповажні Пані та Панове! Сердечно вітаю Вас у древньому Києві – серці незалежної України! (зверніть увагу: “Ордена” – з великої літери, “незалежної” – з малої. Думаю, що це відповідає реаліям – І.С.). Як першому Президенту України і кавалеру Ордена, мені особливо приємно, що Ваше високе зібрання проходить на українській землі. Я високо ціную рішення Великого Магістрату (центральний комітет також писали з великої літери – І.С.) провести Форум саме в Україні і розглядаю його як прояв великої поваги до нашої Батьківщини (слава Л.М., що написав з великої літери – І.С.). Глибоко переконаний, що Міжнародний Форум кавалерів (а як же з “кавалерійствующими” дамами? – І.С.) Ордена Святого Станіслава дасть новий поштовх розвитку орденського руху в усьому світі, сприятиме розширенню і зміцненню людських контактів, взаєморозуміння, активізації благодійної

діяльності, утвердженню в нашому житті високих гуманних ідеалів і принципів лицарської честі (я насправді, не знаю, яка вона – І.С.). Особливої ваги сьогодні, на зламі тисячоліть, набуває проголошена Великим Магістром (думаю, що це щось на зразок Генерального, а може, й ні, може, на зразок керівника Адміністрації Президента – І.С.) Ордена Юліушем Новіна-Сокольницьким ідея ПРИМИРЕННЯ (дуже нова ідея! – І.С.). Всі ми прагнемо жити у світі, вільному від війн і насильств. Заради щастя наших дітей та онуків ми маємо зробити все від нас залежне, щоб конфлікти минулого не перейшли на майбутні покоління. Я вважаю одним із найважливіших здобутків України за дев'ять років незалежності саме те, що на нашій землі зберігається мир, будь-які конфлікти в суспільстві вирішуються цивілізованим шляхом (ой, ми, хлопці, молодці! – І.С.). Я щиро бажаю іншим країнам і народам, щоб як у суспільних, так і міжнародних відносинах запанував мир. Шлях до примирення лежить через встановлення особистих контактів, прагнення до розуміння позицій і психології партнерів (кого Л.М. мав на увазі? – І.С.), розбудову взаємовигідного співробітництва. Примирення не означає історичного безпам'ятства, навпаки, саме історична пам'ять і гіркий досвід минулого є основою розуміння того, що іншої прийнятної альтернативи для Людства немає. Глибоко переконаний, Орден Святого Станіслава, що об'єднує представників національної еліти (а я думав, що перед Богом всі рівні – І.С.) тридцяти країн світу, зробить вагомий внесок у розбудову нового кращого життя для прийдешніх поколінь. Щиро бажаю успіху в роботі Форуму, здоров'я і щастя всім учасникам.

З братерським привітом (підпис) Леонід Кравчук". (Великий Пріорат Ордена Святого Станіслава в Україні, 2000, липень-грудень). Є портрет Л.М. з орденською стрічкою через плече і з восьмикінцевим орденем на грудях. Я подумав, що якби Л.М. був практиком, а не теоретиком, то можна було б чекати на значні позитивні переміни в нашому суспільстві. Але, що дано практику, того не дано теоретику. У кожного своя мета, у кожного своє розуміння навколишнього і внутрішнього світу. Правда, у "батьків" марксизму-ленінізму також були свої погляди на цю проблему: теорія без практики мертва, а практика без теорії сліпа.

Подобається сказане вище мені (тобі) чи ні, але кожна люди-

на має власне право на свої вчинки, на свій спосіб життя, на зміну структури свого життя, на свої погляди. Я підкреслюю – має право. І хто більше користується цим правом, тим більше його помічають. Інша справа – сприйняття всього цього громадськістю, більшістю людей. Але сприйняття людини значною мірою залежить від ЗМІ, від тієї її частини, яка є органічною частиною влади. Виходить, що людина не така вже й досконалість, як нам хотілося б. Виходить, що розбещеність, кримінал, заперечення моральної відповідальності один перед одним, особливо у стосунках “батьки-діти”, які переважають, насамперед, на наших екранах, не є випадковими. Нас черговий раз “перевиховують”. І таке перевиховання проходить доволі успішно. Я пам’ятаю часи, коли три вбивства за рік в області викликали надзвичайно велику реакцію. Сьогодні вбивство трьох осіб за одну добу сприймається спокійно. І я дійшов висновку, що людина не в силі опиратися, виробити імунітет проти щоденної, тривалої, масової дії газети, радіо, телебачення, кіно, театру... Особливо діти. І якщо хтось буде переконувати, що ми такі ж, як вчора, я не зможу згодитися. Можна лише говорити про сталі механізми дії на нашу душу. Особливо механізми недоброго спрямування. І мабуть, тому мені захотілось навести сумні слова Тараса Шевченка:

*Чи то недоля, чи неволя,
Чи то літа ті, летячи,
Розбили душу? Чи ніколи
Й не жив я з нею, живучи
З людьми в паскуді, опаскудив
І душу чистую?.. А люде!
(Звичайне люде, сміючись)
Зовуть її і молодю,
І непорочною, святою,
І ще якоюсь... Вороги!!
І люті! Люті! Ви ж украли,
В багно погане заховали
Алмаз мій чистий, дорогий,
Мою колись святую душу!
Та й смієтесь. Нехристияне!
Чи не меж вами ж я, погані,*

Так опоганився, що й не знає,
Чи й був я чистим коли-небудь,
Бо ви мене з святого неба
Взяли меж себе – і писать
Погані вірші научили.
Ви тяжкий камінь положили
Посеред шляху... і розбили
О його... Бога боячись!
Моє мале, та убоге,
Та серце праведне колись!
Тепер іду я без дороги,
Без шляху битого... а ви!
Дивуєтесь, що спотикаюсь,
Що вас і долю проклинаю,
І плачу тяжко, і, як ви...
Душі убогої цураюсь,
Своїї грішної душі!

Але журба і радість – поруч. “Ще не вмерла Україна, коли ми гуляємо так..., Буде жити Україна, коли ми гуляємо так...” Як ми недооцінюємо “Верку Сердючку”! Її слова, вдумайтеся в них, несуть в собі надзвичайно велике змістовне навантаження. І їх можна розуміти по-різному. В контексті мною написаного, я б їх розумів так: “гуляємо” ми у Верховній Раді, в Адміністрації Президента, в “офісах” Кабінету Міністрів..., на розі пивного бару... (є привід, є матеріальна можливість, відсутня достатня, державного спрямування, відповідальність...) і, незважаючи на це, Україна ще не вмерла. Або. Кожний регіон України має свій, тільки йому притаманний, лексикон. І не тільки України. Хто добре володіє англійською літературною мовою, перебуваючи в США, переконується, що вона мало відповідає реаліям. І це, думаю, стосується більшості країн. Насамперед таким мовним “атрибутом” збагачується країна, збагачується своїм не тільки мовним, а і загальним культурним колоритом. Фізіологічно один колір пригнічує людину. Чим більше різноманіття кольорів, тим більш наповнене життя. Верка Сердючка говорить своїй “племінниці” (Аллі Пугачовій), що вона “задрипанка”. Це слово не матюк, але несе в собі надзвичайно об’ємну інформацію – така коротка характерис-

тика включає в себе всі видимі і невидимі фізичні та моральні недоліки жінки. Таке слово часто вживається тільки в Полтавській області та найближчих до неї регіонах, в тому числі і на Сумщині. Я не сумніваюсь, що цим українським словом “Верка” збагатить мову інших народів, у першу чергу, сусідніх держав. Погано це чи добре – вирішувати вам, читачу. Її звинувачують, що вона користується суржилом (на жаль, чи, навпаки, ми практично всі розмовляємо суржилом). Це правда. Разом з тим, ви зверніть увагу на те, як вона вдало виділяє окремо чисто українські слова або вирази на фоні російської мови. Я не здивуюсь, якщо почую виступи “Верки” чистою українською мовою. Вона (він) артистка і тільки їй (йому) вирішувати, як привабити до свого мистецтва публіку. А те, що ми по-різному ставимося до змісту і форми її виступів, то це не просто добре, а дуже добре. Одноманітність і однотайність, ой, як нам набридла! Днями “москаль” і великий “патріот” України Дмитро Кисельов (Україна то не вмерла, але як дивно, що вона запросила за великі “бабки” таку посередність із Москви у Київ. А ви кажете, що наші вузи ого-го, що вони виховують “класних” журналістів! Якщо така біда в Києві з журналістами, то зверніться до нас у Тернопіль, ми знайдемо кращих, та ще й за гривні) вирішив з “довгоносиками” показати, яка Сердючка “пфе”. “Довгоносики” (один дійсно з програми “довгоносики”, а другий, академік, мабуть, по суті, також “довгоносик”) довго і нудно пояснювали, що Верка із Полтавського села, що вона претяся на “верхи”, не маючи для цього ніяких інтелектуальних підстав (з їх слів я зрозумів, що тільки місто з його екологічними, та не тільки з екологічними, негараздами може давати “таланти”). Більше того, вони вирішили за всіх нас, та не тільки за нас, а й за увесь світ, що Україну за кордоном сприймають тільки за трьома показниками: 1. Сало. 2. Борщ. 3. Верка Сердючка. Мислення достойне “довгоносики”. А тут “москаль” долас перцю до борщу: та ви знаєте, що було б Америці, якби, не дай Бог, хто-небудь вирішив використати слова із гімну цієї країни? Ніколи не думав, що є слова у кожній мові, які забороняється кому-небудь вживати. Вік навчайся, а... Подумав собі, що якщо Верка дуже легко “справляється” з видатними артистами, то як би ці три “довгоносики” виглядали в дискусії з нею? Бачите, суда-

чити по закутках про других людей вважається дурним тоном, а по телевізору – все дозволяється, і все це не дурний тон, а “видатна” програма каналу. Цими днями заходжу в одну із установ Тернополя і звертаю увагу, що зовсім молода жіночка слухає Верку Сердючку. На моє запитання: “Кому вона надає перевагу на естраді – Верці чи Михайлу Поплавському?” Вона з обуренням відповіла: “Ви що, вирішили образити мене? Мені соромно за ректора. А Вам ні?” Правда, цікаво, що “довгоносики” помітили Верку і не звернули уваги на витівки депутата і ректора, який з ранку до пізнього вечера не покидає екранів телевізора.

Та хай їй, філософії життя, грець. Перейдемо до справи. А то:

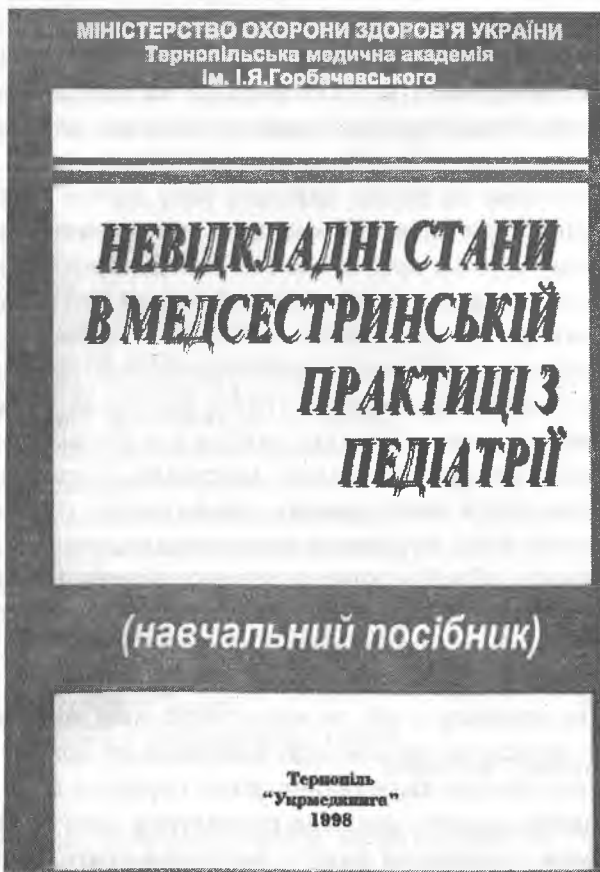
*Человек живет совсем немного –
несколько десятков лет и зим,
каждый шаг отмеривая строго
сердцем человеческим своим.
Льются реки, плещут волны света,
облака похожи на ягнят...
Травы, шелестящие от ветра,
полчищами поймы полонят.
Выбегает из побегов хилых
сильная блестящая листва,
плачут и смеются на могилах
новые живые существа.
Вспыхивают и сгорают маки.
Истлевает до черна трава...
В мертвых книгах
крохотные знаки
собраны в бессмертные слова.*

Вероніка Тушнова

Хто читав мої попередні книги, звернув увагу на те, що вперше в Україні при медичному вузі ми організували медсестринський факультет. Правда, на комерційній основі. Обґрунтування для цього були: 1. Відсутність медучилища в Тернополі (обласному центрі). 2. Неукомплектованість середнім медичним персоналом тільки в міських лікарнях понад 300-ми штатних посад. 3. Зобов'язання міської влади профінансувати навчання студентів для

своїх потреб (спочатку так було). 4. Наявність у вузі багатьох висококваліфікованих викладачів, які не мали повної завантаженості (0,5; 0,75 ставки). Взявся за гуж... І наслідком цього появились перші посібники і підручники для медсестер. Зі своїми працівниками ми одночасно підготували і видали два посібники: 1. “Алгоритм практичних навичок з дисципліни “Медсестринство в педіатрії”. 2. “Невідкладні стани в медсестринській практиці з педіатрії”. Книги були рекомендовані Центральним методичним кабінетом з вищої освіти МОЗ України як навчальні посібники для студентів. Вони були незначні за обсягом, але конкретні за змістом. Наприклад, в першому розділі “Особливості догляду за новонародженими та дітьми першого року життя” першої книги на 21 сторінці були наведені: методика проведення туалету верхніх дихальних шляхів; профілактика гонобленореї; обробка і перев'язка пуповини; визначення обводу голівки та грудної клітини новонародженої дитини; оцінка великого тім'ячка у новонародженого; техніка зважування новонародженої дитини; вимірювання зросту новонародженої дитини; догляд за пупковою ранкою; правила годування груддю; заходи для профілактики гіпогалактиї; заходи для профілактики зригувань у новонароджених; техніка проведення контрольного зважування; годування недоношених через зонд; зігрівання недоношених дітей за допомогою грілок; правила обробки кувеза; техніка підмивання дітей грудного віку; підготовка і проведення гігієнічної ванни; техніка сповивання немовляти; техніка накладання мішура з льодом; туалет очей; туалет носа; туалет зовнішнього слухового ходу; методики закапування крапель у ніс та вухо; методика закапування крапель у вічі; догляд за шкірою при випріваннях; догляд за шкірою при діатезах; техніка зважування дітей грудного віку; лікування та профілактика рахіту; правила розрахунку дози вітаміну Д для профілактики і лікування рахіту; методика приготування овочового пюре; комплекси ЛФК і масажу для дітей грудного віку. І алгоритм практичних навичок, і оцінка та невідкладна допомога дітям були надзвичайно конкретизовані, без теоретичних міркувань, а тому були і є корисними медичним сестрам, бакалаврам. І мабуть, не випадково, що ці дві невеликі книжки я часто бачу в руках студентів медичного факультету.

КНИГИ СОРОК ДЕВ'ЯТА І П'ЯТДЕСЯТА

За два роки (1998-1999), яким присвячена ця книга, було надруковано 7 посібників, 10 статей у фахових журналах, 24 тези і статті у матеріалах конференцій, з'їздів, симпозіумів, 1 інформаційний лист, підготовлений 1 навчальний компакт-диск

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
Тернопільська медична академія
ім. І.Я.Горбачевського

**АЛГОРИТМИ
ПРАКТИЧНИХ НАВИЧОК
З ДИСЦИПЛІНИ
"МЕДСЕСТРИНСТВО В ПЕДІАТРІЇ"**

Тернопіль
"Укрмедсанга"
1998

"Рациональне харчування дітей раннього віку", захищено і затверджено ВАКом 1 докторську і 6 кандидатських дисертацій (під моїм керівництвом). Наведеними цифрами я хотів дати свою відповідь на суттєві зміни в своїй долі (ректор і завідувач кафедри, а в цей час – тільки завідувач кафедри, тільки своя, невідомішня протягом багатьох десятиріч праця). І дійсно:

*Быть знаменитым некрасиво,
Не это подымает ввысь.
Не надо заводить архива,
Над рукописами трястись.*

*Цель творчества – самоотдача,
А не шумиха, не успех.
Позорно, ничего не знача,
Быть притчей на устах у всех.*

*Не надо жить без самозванства,
Так жить, чтобы в конце концов
Привлечь к себе любовь пространства,
Услышать будущего зов.*

*И надо оставлять пробелы
В судьбе, а не среди бумаг,
Места и главы жизни целой
Отчеркивая на полях.*

*И окунуться в неизвестность,
И прятать в ней свои шаги,
Как прячется в тумане местность,
Когда в ней не видать ни зги.*

*Другие по живому следу
Пройдут твой путь за пядью пядь,
Но пораженья от победы
Ты сам не должен отличать.*

*И должен ни единой долькой
Не отступаться от лица,
Но быть живым, живым и только,
Живым и только до конца.*

Борис Пастернак

Я дозволю навести собі одну статтю-лекцію (ПАГ, 1998, 3). У мене таке переконання, що госпітальна (шпитальна) педіатрія (терапія, хірургія) мусять передбачати, насамперед, основи диференційної діагностики і лікування. І лекція "Походження, диференційна діагностика і терапія жовтяниць новонароджених" побудована таким чином. Ось її зміст.

"Актуальність жовтяничного синдрому в період новонародженості пояснюється наступним: 1) жовтяниця спостерігається

у більшості новонароджених; 2) такі прояви супроводжують багато захворювань, можуть мати тяжкий перебіг і закінчуватися летально; 3) рання діагностика і своєчасне лікування визначають прогноз таких хвороб.

Білірубіновий обмін вивчений досить детально. Протягом доби у дорослого руйнується приблизно 7 г гемоглобіну (Hb), у новонародженого – 0,5 г. При цьому з 1 г Hb вивільняється 34 мг білірубіну. В новонародженого відбувається інтенсивний гемоліз еритроцитів (фізіологічна поліцитемія плода, переважання фетального гемоглобіну), тому в кров надходить 8-8,5 мг\кг\добу білірубіну, тоді як у дорослого – у 2 рази менше (3,5 мг\кг\добу). Зважаючи на те, що у новонародженого, особливо недоношеного, відзначається морфологічна і функціональна незрілість печінки, то стане зрозумілим надзвичайно велике навантаження на неї. Гемоглобін розщеплюється на 3 основні елементи: залізо, глобін і білірубін (вільний, прямий, некон'югований). Залізо і глобін утилізуються і використовуються для потреб дитячого організму. Непрямий білірубін вступає в плазмі крові в неміцний зв'язок з альбуміном і g-глобуліном, переноситься до печінки, де відбувається його знешкодження. Вільний білірубін добре розчиняється в ліпідах, що зумовлює найбільше його нагромадження в головному мозку, і при певних концентраціях викликає незворотні зміни в ЦНС. На інші органи він впливає негативно меншою мірою. Однак токсичну дію проявляє лише та частина непрямого білірубіну, яка не знаходиться в комплексному зв'язку з альбуміном. Накопичення токсичного білірубіну буває, коли: 1) кількість альбуміну в плазмі крові в межах норми, але утворюється багато білірубіну; 2) кількість білірубіну нормальна, але низький рівень альбуміну в плазмі крові (голодування дитини, недоношеність); 3) дитина отримує лікарську речовину, що конкурує за альбумін із білірубіном (саліцилати, сульфаніламідни, кофеїн тощо). Відомо, що зниження рН крові (ацидоз) призводить до зниження ферментативної активності (гіпоксія при недостатності дихання, кровообігу, родові травми тощо), а також до зменшення утворення білірубіно-альбумінового комплексу. В паренхіматозних клітинах печінки білірубін зв'язується з двома (диглюкуронід) або однією (моноглюкуронід) молекулою

уридинфосфоглюкуронової кислоти, перетворюючись у прямий (кон'югований, зв'язаний) білірубін, що розчиняється у воді та не має токсичної дії. Ця реакція можлива при достатній активності ферменту глюкуронілтрансферази за участю ряду інших речовин (не менше 8) і ферментів. Глюкоза є донатором глюкуронової кислоти, а тому при гіпоглікемії зменшується знешкодження і виведення з організму токсичного непрямого білірубину. Такі ж негативні явища відбуваються при ацидозі, гемодинамічних порушеннях у печінці, при застосуванні деяких медикаментів (кортикостероїди, вітамін К, тетрациклін), оскільки знижується активність глюкуронілтрансферази. Моноглюкуронід білірубину може також синтезуватися в нирках, слизових шлунка та кишечника. Утворені ди- та моноглюкуроніди виділяються клітинами печінки в жовчні капіляри і потрапляють у кишку, де під дією кишкових бактерій перетворюються в уробіліноген і стеркобілін та виділяються з калом. У зв'язку з тим, що процеси гниття в період новонародженості відсутні, прямий білірубін виділяється в цьому віці в незмінному вигляді. Співвідношення моно-диглюкуроніду в нормі, як 30:70. Непрямий білірубін не проникає в сечу, прямий — проникає, і його наявність у ній свідчить про кон'югаційну гіпербілірубінемію. Відомо, що у плода непрямого білірубину в 4-5 разів більше, ніж у вагітної, причому він не перетворюється у прямий, а в незмінному вигляді надходить до матері. У нормі в здорового новонародженого в пуповинній крові знаходиться 10-30 мг\л (17,1-51,3 мкмоль\л) непрямого білірубину, максимум якого визначається на 3-4 день життя — 50-60 мг\л (83,5-102,6 мкмоль\л), а вже до 5-7 дня знижується до 20 мг\л (34,2 мкмоль\л). Жовтяничний колір шкіри з'являється при вмісті непрямого білірубину в плазмі крові 40-70 мг\л (68,4-119,7 мкмоль\л) за Ван ден-Бергом і в 1,5-2 рази менше — прямого. У дітей розрізняють 4 типи жовтяниць: 1) кон'югаційну; 2) гемолітичну; 3) механічну; 4) паренхіматозну.

Кон'югаційні гіпербілірубінемії характеризуються жовтяницею, підвищенням білірубину в сироватці крові, відсутністю гемолізу (зниження еритроцитів, гемоглобіну, заліза), нормальними розмірами печінки, селезінки, звичайним кольором сечі і калу. Цей тип жовтяниці найбільш поширений і найбільш різноманіт-

ний за походженням. Основні з них наводимо нижче. Транзиторна жовтяниця (фізіологічна жовтяниця, транзиторна гіпербілірубінемія) доношеного новонародженого не супроводжується порушенням загального стану дитини, не потребує лікування. З'являється на 3-4 день життя ($50-60 \text{ мг}\backslash\text{л}$; $83,5-102,6 \text{ мкмоль}\backslash\text{л}$ – рівень білірубину в сироватці крові) та зникає до кінця першого – початку другого тижня. В її основі лежить, з одного боку, функціональна незрілість печінки (низька активність глюкуронілтрансферази), з іншого – підвищене вивільнення непрямого білірубину в зв'язку з фізіологічним зменшенням кількості еритроцитів. Ймовірність більшої інтенсивності жовтяниці виникає при пізньому прикладанні до грудей, тому що розвиваються явища дегідратації і знижується активність глюкуронілтрансферазної системи. При жовтяниці недоношеного новонародженого рівень білірубину може сягати великих цифр. Причому якщо токсична дія непрямого білірубину в доношених виникає при рівні $307,8-342,0 \text{ мкмоль}\backslash\text{л}$ ($180-200 \text{ мг}\backslash\text{л}$), то в недоношених – $205,2-239,4 \text{ мкмоль}\backslash\text{л}$ ($120-140 \text{ мг}\backslash\text{л}$). У здорового доношеного немовляти ніколи гіпербілірубінемія не досягає рівня токсичної дії, що цілком можливо в недоношеного. Це пояснюється низьким рівнем альбуміну в сироватці крові, гіпоксією і гіпоглікемією. Клінічно жовтяниця недоношеного може проявлятися вираженим жовтяничним кольором шкіри, порушенням загального стану (в'ялість, зниження апетиту, пізнє відновлення маси тіла, зригання). Жовтяниця наростає повільно, має затяжний перебіг (3-6 тижнів) і супроводжується більш інтенсивною гіпербілірубінемією, ніж у доношених дітей. Печінка і селезінка не збільшені, анемії немає, колір сечі і випорожнень звичайний. Такі діти потребують старанного догляду і щоденного визначення вмісту білірубину в сироватці крові протягом 3-7 днів. З метою попередження білірубінової інтоксикації доцільно використовувати розчин глюкози (донатора глюкуронової кислоти), фототерапію (утворення нетоксичних дериватів непрямого білірубину), фенобарбітал (індуктивний вплив на активність уридинфосфоглюкуронілтрансферази), альбуміну (утворення нетоксичних комплексів з білірубіном). У виняткових випадках, коли рівень білірубину в сироватці крові $239,4-256,5 \text{ мкмоль}\backslash\text{л}$ ($140-150 \text{ мг}\backslash\text{л}$),

при наявності клінічних проявів інтоксикації (різка в'ялість, порушення м'язового тону, окорохові розлади тощо) й інтенсивному наростанні білірубіну ($5,1 \text{ мкмоль/л/год}$; $0,3 \text{ мг/л/год}$) показана операція часткової заміни крові. Транзиторна негемолітична гіпербілірубінемія новонароджених спостерігається при деяких станах. Так, доброякісна затяжна жовтяниця (до 3-4 тижнів) може спостерігатися з другої доби життя в дітей на природному годуванні (1 випадок на 200 тис. дітей), коли в грудному молоці міститься багато метаболітів матері (естрогени тощо), які пригнічують глюкуронілтрансферазну систему. В більшості випадків тимчасова заміна грудного молока донорським ліквідує гіпербілірубінемію. Одночасно доцільно призначити глюкозу (5-10 % розчин), фототерапію, фенobarбітал. Замінне переливання крові не застосовується. Уродженому гіпотиреозу притаманна не тільки характерна клінічна картина (набряки тканин, сухість шкіри, грубий голос, затримка відпадання пуповини, збільшення холестерину в сироватці крові тощо), але й жовтяниця, яка з'являється на 3-4 день життя і пізніше. Її тривалість – з 3-4 тижнів до 4-5 місяців. Вміст некон'югованого білірубіну в сироватці крові підвищується повільно, звичайно не досягає величини токсичної дії (максимально – $205,2\text{-}239,4 \text{ мкмоль/л}$; $120\text{-}140 \text{ мг/л}$). Тироксин стимулює глюкуронілтрансферазну систему, а при гіпотиреозі знижується кон'югація непрямого білірубіну, і він накопичується в крові і тканинах. Лікування полягає в усуненні основного захворювання. Жовтяниця дітей, народжених від матері з тяжкою формою цукрового діабету, з'являється в перший день, збільшується на 2-5 день, а потім зменшується. У даному випадку гіпербілірубінемія пояснюється гіперінсулінізмом, гіпоглікемією й ацидозом у плода, що сприяє пригніченню глюкуронілтрансферазної системи в печінці і накопиченню непрямого білірубіну в сироватці крові. Білірубін не сягає критичного рівня (не більше $205,2\text{-}239,4 \text{ мкмоль/л}$; $120\text{-}140 \text{ мг/л}$). Однак, з метою нормалізації вуглеводного обміну на першому тижні життя призначають розчин глюкози, рідше – фенobarбітал і світлотерапію. Кон'югаційна жовтяниця спостерігається також у дітей, що перенесли асфіксію, пологову травму, обширні крововиливи. У цьому випадку гіпербілірубінемія зумовлена гіпоксією, ацидо-

зом, що призводить до зниження активності глюкуронілтрансферазної системи, з одного боку, і посиленого вивільнення білірубіну в кров з гематом — з іншого. Лікування спрямоване на усунення гіпоксії та гіпербілірубінемії (глюкоза, фенobarбітал, фототерапія). Жовтяниця (синдром) Жильбера — Мейлеграфта має спадкове походження (автосомно-домінантний тип передачі) та характеризується печінковою дисфункцією, незначним зниженням кон'югації непрямого білірубіну. Тому гіпербілірубінемія буває незначна. Вона рідко виникає в період новонародженості, частіше — в пре- і пубертатному періодах при значних фізичних і харчових навантаженнях. Це єдина жовтяниця кон'югаційного типу, яка зустрічається і у дорослих. Лікування, як правило, не потрібне. Необхідно обмежити вищеназвані перевантаження. Прогноз завжди сприятливий. З усіх кон'югаційних жовтяниць найбільш несприятливий перебіг (діти рідко доживають до 2-х років) має спадкова негемолітична гіпербілірубінемія (синдром Криглера — Нейяра). Тип успадкування — автосомно-домінантний. В основі захворювання лежить дефіцит глюкуронілтрансфери. Жовтяниця з'являється з перших днів життя, інтенсивність її зростає, непрямий білірубін може сягати більше 300 мг\л (513,0 мкмоль\л). Наявні клінічні ознаки ядерної жовтяниці при відсутності гемолізу, анемії і гепатоспленомегалії. Симптоматичне лікування малоефективне (глюкоза, фототерапія, фенobarбітал), а періодичне замінне переливання крові дає тимчасове покращання.

Гемолітичні жовтяниці також зустрічаються часто. Для них характерні нормохромна анемія з гіперрегенаторними проявами (ретикулоцитоз), збільшення печінки, особливо селезінки, зростання вільного (непрямого) білірубіну, нормальний колір сечі й калу. Гемолітична хвороба новонароджених (ГХН) обумовлена несумісністю матері і плода за еритроцитарними антигенами (резус-фактор, групи крові тощо, а їх приблизно — 100) і діагностується в 0,5-1 % новонароджених. В основі цього захворювання лежить посилений гемоліз еритроцитів дитини під впливом антитіл, що виробляються в організмі матері, відносно різних антигенів системи резус (Rh) і групових антигенів. Кількість антитіл матері, що проникають у плід під час вагітності і пологів (особ-

ливо інтенсивно), ступінь гемолізу еритроцитів, тяжкість захворювання перебувають у прямій залежності від попередньої сенсибілізації жінки (переливання крові в минулому, попередні вагітності й пологи, патологія перебігу вагітності). При цьому потрібно пам'ятати, що сенсибілізують організм жінки (збільшують потенційну можливість продукції антитіл на антиген еритроцитів плода) не пологи, а вагітність, зокрема перервана штучно або самовільно. Ось чому важливий первісток без попереднього переривання вагітності при антигенній несумісності еритроцитів у подружжя. Клінічні прояви ГХН залежить від ступеня гемолізу еритроцитів, а отже, і від масивності надходження антитіл (ступінь сенсибілізації вагітної, проникності судин плаценти). У зв'язку з цим розрізняють 3 прижиттєві варіанти ГХН: найбільш частий – жовтяничний, рідше – анемічний і набряковий. Жовтянична форма перебігає важко. Дитина народжується терміново з нормальною масою тіла, частіше – з незмінною шкірою. Жовтяниця з'являється в перші години життя, в другій половині першої доби, на початку другої і в подальшому посилюється. Фізіологічна еритема маскує хворобу, і вона може діагностуватися із запізненням. Тому необхідно оглядати склери (колір склер стає шафрановим). При особливо тяжкому перебігу цієї форми ГХН дитина народжується з жовтяницею. Амніотична рідина, першорідне мастило і плодові оболонки мають жовтий колір. Це означає, що хвороба почалася ще внутрішньоутробно і її прогноз дуже серйозний. Для ГХН характерне збільшення печінки і селезінки (утворюються вогнища екстрамедулярного кровотворення, виникають дегенеративні зміни, набряк), рідше – точкові крововиливи, мелена, кровотечі з місць ін'єкції. Гемоглобін крові різко знижується (до 80-60 г\л), спостерігається еритроцитопенія (3-2 x 10 в 12 ступені і нижче), ретикулоцитоз, нормомегалобластоз, анізоцитоз, пойкилоцитоз, нейтрофіліоз зі зсувом вліво, збільшення ШОЕ, колірний показник – одиниця або більше. У недоношених зміни більш виражені. Однак тяжкість ГХН і вибір терапевтичних заходів залежать від кількості вільного білірубіну в сироватці пуповинної (в нормі – 6-30 мг\л; 10,3-51,3 мкмоль\л) і периферичної крові, динаміки його наростання. Критичні рівні вільного білірубіну при народженні – 30

35 мг\л (51,3-59,8 мкмоль\л) і більше, в першу добу – 100-120 мг\л (171,0-205,2 мкмоль\л), другу – 150-170 мг\л (256,5-290,7 мкмоль\л), третю – 180-200 мг\л (307,8-342,0 мкмоль\л). Ці цифри вказують на необхідність проведення замінного переливання крові. Для підтвердження ГХН має значення визначення наростання концентрації білірубину в сироватці крові. Погодинний приріст білірубину у здорових дітей – від 0,2 до 3,4 мкмоль\л\год (від 0,1 до 2 мг\л\год), а у хворих – від 5,1 до 17,1 мкмоль\л\год (від 3 до 10 мг\л\год). Збільшення непрямого білірубину в сироватці крові вище критичних цифр зумовлює ураження ЦНС, що проявляється у вигляді білірубінової енцефалопатії (білірубінова інтоксикація), яка складається з двох фаз: 1. Асфіктична (години) – гіпотонія, різке пригнічення фізіологічних рефлексів (особливо Моро і смоктального), летаргія, брадипное, тривале апное, асфіксія, ціаноз, застійні хрипи. 2. Спастична – пронизливий “мозковий” крик, розгинальний гіпертонус, ригідність потилиці, спазм погляду, симптом “заходу сонця”, корчі тощо. Наведені клінічні прояви ГХН свідчать про несприятливий прогноз; захворювання закінчується летально або залишаються органічні зміни з боку ЦНС (спастичні парези, окорухові розлади, зниження слуху, відставання у фізичному і психомоторному розвитку). Таким чином, вільний білірубін у кількості більше 180-200 мг\л (307,8-342,0 мкмоль\л) у доношеного новонародженого і вище понад 150 мг\л (256,5 мкмоль\л) – у недоношеного є токсичним, порушує тканинний метаболізм шляхом виключення дихальних ферментів клітин. Однак, токсична дія непрямого білірубину може проявлятися і на клітинах інших органів (крім ЦНС). Так, внаслідок порушення екскреторної функції печінкових клітин на 5-6 день життя може розвиватися синдром згушення жовчі, що проявляється збільшенням прямого (зв'язаного) білірубину в крові, інтенсивним забарвленням сечі та слабким забарвленням або навіть ахолічними виподженнями. Такий розвиток захворювання свідчить також про несприятливий прогноз із можливим розвитком цирозу печінки. Для підтвердження діагнозу ГХН завжди визначають групу крові, резус-належність матері та дитини, титр антитіл у крові та в крові матері, в крові вагітної, рівень білірубину в навколоплід-

них водах при терміні вагітності 32-38 тижнів (амніоцентез), проводять пряму пробу Кумбса з еритроцитами крові дитини і непрямую – з сироваткою крові матері. Лікування ГХН необхідно здійснювати відразу ж після народження дитини і встановлення діагнозу, не чекаючи підвищення білірубіну до критичних цифр. Для вирішення питання прикладання дитини до грудей матері використовують гемоглобінову пробу – визначається вміст гемоглобіну дитини до годування і після. Якщо він знизився більше ніж на 10 одиниць, то не рекомендується прикладати дитину до грудей (годувати молоком матері) до 7 доби життя. Правда, на сьогодні з'являється все більше і більше повідомлень про те, що антитіла грудного молока руйнуються в шлунково-кишковому тракті дитини і не можуть завдати шкоди. Але у зв'язку з тим, що абсолютно переконливих даних у цьому напрямку немає, краще провести гемоглобінову пробу і відповідно до її наслідків вирішити питання доцільності прикладання дитини до грудей. Призначається світлотерапія (фотоокислення), яка сприяє перетворенню токсичного непрямого білірубіну в нетоксичні, розчинні у воді речовини. Останні легко виводяться з організму із сечею і калом. Крім того, підвищується кількість вільного білірубіну, що виводиться із жовчю. Показанням для такого лікування є всі форми тяжкої кон'югаційної гіпербілірубінемії, особливо недоношених; нетяжкі форми ГХН, що не потребують замінного переливання крові; попередження повторних обмінних трансфузій при тяжкій ГХН шляхом опромінення протягом 24-48 год після першого замінного переливання крові при постійному контролі рівня білірубіну. Починати опромінення рекомендується з моменту появи жовтяниці (2-3 день життя) за допомогою ламп синього або денного світла потужністю 20-40 Вт, в кількості від 3 до 12 сеансів. Відстань від них до пацієнта – 50-100 см. Дитині, що підлягає фототерапії, закривають очі і статеві органи світлонепрониклою пов'язкою. Сеанси світлотерапії різні: безперервна, 6 год – фототерапія та 2 год – перерва, всього – 12 год на добу; по 12 год на добу. Світлотерапія припиняється, коли вміст білірубіну в сироватці крові сягає безпечного рівня. Цей вид лікування може зменшити рівень білірубіну в 2 рази у доношених і на 51,3-102,6 мкмоль (30-60 мг\л) у недоношених. Мо-

жуть бути й ускладнення: підвищення температури, частішання випорожнень, макульозно-папульозна висипка, дегідратація, синдром “бронзової” дитини. Без сумніву, світлотерапію треба поєднувати з інфузійною терапією (30-40-50 мл\кг\добу), 10 % розчином глюкози (донатор глюкуронової кислоти), альбуміном (зв’язування непрямого токсичного білірубину). Фенобарбітал індукує глюкуронілтрансферазну систему, збільшує зв’язування білірубину і його виведення. Максимум дії цього препарату припадає на 4-й день. Доза складає 8-10 мг\кг\добу, тривалість курсу – 3-5 днів, що виключає кумуляцію і седативну дію. Він менш ефективний, аніж світлотерапія. Як індуктори ферментативних систем деякі автори використовують також зиксорин і бензонал. У деяких випадках із 3 дня життя застосовують внутрішньошлункове краплинне введення складного розчину з розрахунку 60-70 мл\кг\добу: 1) плазма – 10 мл\кг, гемодез – 15 мл\кг; 2) 25 % розчин магнію сульфату 25 мл (недоношеним – 15 мл); 4 % розчин калію хлориду – 15 мл (недоношеним – 10 мл); 5 % розчин глюкози – до повного об’єму. Як показали наші дослідження, достатньо ефективним є використання сорбційної терапії. З цією метою застосовують СКН (сферичний вуглецевий сорбент) у розрахунку 100 мг\кг\добу в 5 % розчині глюкози або в кип’яченій воді між прийманнями їжі 3-4 рази на день; ентеросгель – по 2 г\кг\добу (глибоконедоношеним – по 1,5 г\кг\добу) у 20-30 мл кип’яченої води також в 3-4 прийоми на добу (за 30 хвилин до годування); ентеродоз у вигляді 5 % розчину в 5 % розчині глюкози – по 5 мл\кг\добу в декілька прийомів (3-4). Тривалість курсу 3-5 днів. Коли вказані методи не дають достатнього ефекту, проводять обмінну трансфузію (замінне переливання крові), яка оновлює еритроцити на 80-90 %, а концентрацію білірубину знижує на 50 %. Показаннями для замінного переливання крові є: 1. У пуповинній крові рівень білірубину понад 68,4 мкмоль\л (40 мг\л), у недоношених – 36 мг\л (59,9 мкмоль\л), Hb – менше 150 г\л, еритроцитів – менше $4,0 \times 10^{12}$ в 12 ступені\л. 2. Погодинний приріст вмісту білірубину крові – більше 6,8 мкмоль\л (4 мг\л); у недоношених – 3 мг\л (5,1 мкмоль\л). Для зручності при вирішенні питання про замінну трансфузію неонатологи можуть викори-

стовувати таблицю Полачека, в якій виділені зони: замінне переливання показано, замінне переливання крові з врахуванням клінічних даних, замінне переливання крові не показано. Наводимо один із варіантів методики операції обмінної трансфузії. Після очищення кишечника внутрішньовенно струминно повільно вводиться 5-10 % розчин альбуміну, відповідно, 10-5 мл\кг. Через 1,5 години з дотриманням всіх правил асептики й антисептики при зігріванні дитини в пуповинну вену вводять катетер на відстань 6-10 см, потім повільно (4-5 мл за хвилину) виводять 20 мл крові дитини, після чого вводять 12 мл крові; у подальшому виводять 10 мл, а вводять 12 мл і т.д. Є інший варіант, коли забирається по 8 мл крові, а вводиться по 10 мл (недоношеним – 4 і 6 мл). Усього для обмінної трансфузії вводиться 150 мл\кг маси крові. При груповій несумісності вводять еритромасу (краще – відмиті еритроцити, розчинені в плазмі АВ (ІУ) або в плазмі групи, яка є в дитини). Термін заготовки еритромаси – не більше 3 днів, співвідношення – 2:1. При резус-конфлікті використовується однокрупна кров із терміном зберігання не більше 3 діб. При подвійному конфлікті (за АВО і Rh) застосовується еритроцитарна маса 0 (І) Rh-від'ємна і плазма ІV групи або однокрупна. Якщо білірубін зменшується на $1/2$ – ефект достатній. До кінця такої операції новонароджений повинен отримати крові на 50 мл більше, аніж виведено. У першій та останній порціях визначається рівень білірубіну. Після вливання кожних 100 мл крові необхідно ввести 1 мл 10 % розчину хлориду або глюконату кальцію, 10 мл 20 % розчину глюкози. Бажано після обмінної трансфузії знову ввести альбумін. З метою корекції кислотно-лужної рівноваги до, в середині та в кінці операції вводиться 4 % розчин гідрокарбонату натрію з розрахунку 5 мл\кг\добу. Операція супроводжується введенням у вену пуповини 100 тис. ОД пеніциліну (інший антибіотик), який потім вводиться внутрішньом'язово протягом 3 днів. Консервативна терапія гіпербілірубінемії продовжується. З метою вирішення питання повторного замінного переливання крові визначають концентрацію білірубіну в сироватці крові. З 4-го дня для доношених і з 7-го дня для недоношених трансфузія необов'язкова, тому що настає природне зниження рівня білірубіну. На жаль, можливі ускладнення об-

мінної трансфузії крові: ранні — крововилив у мозок, гостра ниркова недостатність, гемолітичний шок, гостра тотальна серцева недостатність (швидке введення крові!), тромбози, емболії, електролітні порушення; та пізні — пуповинний сепсис, сироватковий гепатит, ВІЛ-інфекція, абсцеси печінки, тромбози, остеомієліт.

Дві інші форми ГХН зустрічаються значно рідше. Легкий перебіг спостерігається при анемічній формі, що характеризується блідістю шкірних покривів і видимих слизових, нормо- і гіпохромною анемією з ретикулоцитозом і нормобластозом, незначним збільшенням печінки і селезінки. Найважчою, практично зі 100 % летальністю, є набрякова форма. Найчастіше зустрічається в дітей від 4-5 вагітності з обтяженим акушерським і трансфузійним анамнезом. При народженні проявляється здебільшого генералізованим набряком, наявністю вільної рідини в серозних порожнинах (до 30 % маси тіла), кардіо-гепатоспленомегалією, блідістю, іноді — жовтяницею шкіри, геморагічним синдромом, різкою анемією ($Hb - 110 \text{ г/л}$ і нижче), еритро- і нормобластозом, тромбоцитопенією і глікопротеїнемією. Серцева недостатність є основною причиною смерті. Замінне переливання крові, введення альбуміну, серцевих і діуретичних засобів малоефективне. Профілактика ГХН полягає в максимальному обмеженні переливання крові дівчаткам і жінкам, попередженні абортів, введенні в перший день після пологів жінкам з резус-негативною кров'ю анти-Д-глобуліну, видаленні антитіл у вагітної шляхом плазмаферезу, перериванні вагітності при терміні 37-38 тижнів, призначенні фенобарбіталу за 7-10 днів до пологів. Прогноз ГХН серйозний: до 8-10 % таких хворих гине, частина дітей стає інвалідами на все життя. Проте більшість дітей, в яких своєчасно розпочато і проведено енергійне лікування, залишаються здоровими.

Спадкова гемолітична мікросфероцитарна (Мінковського — Шафара) анемія також належить до групи гемолітичних жовтяниць. Хвороба передається за домінантним типом. В основі її лежить дефект форми еритроцита і його ензимних систем. Проявляється періодичними кризами гемолізу еритроцитів у будь-якому віці, зокрема в перші дні життя. Для неї характерна тріада: жовтяниця, анемія, спленомегалія. Лабораторні показники

такі: зниження осмотичної резистентності еритроцитів, наявність мікросфероцитів, підвищення непрямого білірубіну, відсутність групової і резусної несумісності. Лікування здійснюється в період гемолітичного кризу: призначають преднізолон, а при відсутності ефекту – спленектомію. При своєчасно розпочатому лікуванні прогноз сприятливий.

Рідко зустрічається спадкова жовтяниця, обумовлена недостатністю глюкозо-6-фосфат-дегідрогенази (Г-6-ФД) в еритроцитах. Вона також описується в розділі гемолітичних анемій. Клінічно проявляється кризом у будь-якому віці під впливом медикаментів і хімічних речовин. Їй також властива тріада (жовтяниця, анемія, спленомегалія). Діагноз підтверджується визначенням недостатності Г-6-ФД в еритроцитах. У лікуванні найважливішим є виключення фактора, що викликав гемоліз. Прогноз сприятливий.

Паренхіматозна жовтяниця (печінкова) характеризується підвищенням вмісту прямого (переважно) і непрямого білірубіну сироватки крові, забарвленням шкіри і слизових у жовтий колір із зеленуватим відтінком, збільшенням печінки і селезінки, темною сечею, знебарвленим калом, підвищенням рівня активності органоспецифічних ферментів (альдолази, трансаміназ), сорбіт-дегідрогенази тощо, геморагічним синдромом. Основною причиною її є інфекція з гепатотропними властивостями (вірусного гепатиту, герпесу, краснухи, бактеріальної, цитомегалії, токсоплазмозу, лістеріозу, сифілісу). Уражається печінкова клітина, що призводить до порушення її функції, зокрема до затримки секреції прямого білірубіну в жовчний капіляр і до повернення його в кров. Ось чому підвищується рівень прямого білірубіну крові. Внаслідок ураження гепатоцитів збільшується (компенсаторно) утворення моноглюкуроніду в нирках, травному каналі, але він не може повністю виділитися. Затримується кон'югація непрямого білірубіну. Тому при цій формі жовтяниць має місце збільшення вмісту не лише прямого, а й непрямого білірубіну в сироватці крові. При підвищенні загальної кількості білірубіну до 51,3-85,5 мкмоль/л (30-50 мг/л) звичайно співвідношення обох видів жовчного пігменту рівне, при більш високому рівні – переважає прямий білірубін. Поява жовтяничного забарвлення шкіри і слизових залежить від тяжкості ураження печінки – чим

тяжчий у ній процес, тим раніше (в перші дні) воно з'являється. Але може виникнути в кінці першого – на початку другого тижня життя. На жаль, усі уроджені гепатити перебігають важко і нерідко закінчуються несприятливо (смерть, хронічний гепатит, цироз печінки). З'ясувати походження фетального гепатиту завжди важко. Поряд з наведеною клінікою велике значення має визначення поверхневого HBs-антигену в матері та дитини, що підтверджує вірусний гепатит; типових гігантських клітин у внутрішніх органах і цитомегаловірусів у сечі та калі – цитомегалія; позитивне серологічне обстеження матері – токсоплазмоз; наявність лістерій у посівах із зіву, в меконії, ложіях матері, плаценті, лістерієм (гістологічно) в органах померлої дитини – лістеріоз; сифілітична пухирчатка, нежить, характерні зміни очного дна, кісток, збільшена в'яла плацента, позитивна реакція Вассермана матері, знаходження в слизі з носа, у вмісті пухирців шкіри блідих спірохет – сифіліс; типові для вірусу герпесу внутрішньоядерні включення, виділення вірусу з геніталій жінок, антитіл з крові, вірусу з сечі, спинномозкової рідини, шкіри – герпетичний гепатит (90 % дітей гине); наявність диспепсичних проявів, катаракта, відсутність приросту глікемії після навантаження цукрами і визначення глюкозооксидазним методом, і навпаки, значна гіперглікемія при визначенні іншими методами (наприклад, Хагедорна – Йенсена) – галактоземія (спадкова непереносимість галактози). Лікування фетального гепатиту спрямоване на покращання функції печінки (оротат калію, ліпамід, есенціалє, зиксорин, вітаміни групи В тощо), пригнічення запального процесу і попередження фіброзування (преднізолон до 1 мг\кг), поліпшення відтоку жовчі (дуоденальний дренаж – грілка з попереднім вживанням перорально 10 % розчину глюкози), руйнування специфічних збудників, елімінацію галактози при галактоземії (замість молока отримує спеціальні енпіти).

Механічна жовтяниця характеризується порушенням відтоку жовчі внаслідок внутрішньоутробного розвитку аномалій внутрішньопечінкових і позапечінкових жовчних проток (атрезія, гіпоплазія). Жовтяничне забарвлення шкіри має зеленкуватий або зеленувато-сіруватий відтінок, з'являється на першому тижні життя, поступово посилюється на фоні відносно задовільного

загального стану, збереження апетиту і задовільного приросту маси тіла. Важливими симптомами є знебарвлений кал від народження і темна сеча. Розміри печінки і селезінки при народженні не змінені, але потім вони збільшуються, з'являється свербіння шкіри (на 2-4 місяці життя), метеоризм, у подальшому (5-7 місяців) розвиваються цироз печінки й ознаки портальної гіпертензії (метеоризм, спленомегалія, асцит, кровотечі з варикозно розширених вен стравоходу і шлунка). Вміст прямого білірубину в сироватці крові постійно збільшується, досягаючи у двомісячному віці 150-200 мг\л (256,5-342,0 мкмоль\л), в сечі наявні жовчні пігменти. Порушення функції печінки і геморагічний синдром з'являються при розвитку цирозу печінки (на 5-7 місяці життя). Лікування дітей, хворих на позапечінкову атрезію жовчних шляхів, оперативне в кінці першого – на початку другого місяця життя. Внутрішньопечінкова атрезія жовчних шляхів неоперабельна і закінчується летально.

Таким чином, з наведеного вище видно, що жовтяниці в період новонародженості зустрічаються часто, нерідко мають перебіг із важкими клінічними проявами і навіть закінчуються летально, а тому потребують своєчасної діагностики й адекватного лікування. Ось чому необхідне поглиблене діагностичне обстеження в таких випадках: 1) жовтяниця з'являється в перші 24 год життя дитини; 2) рівень білірубину перевищує 205,3 мкмоль\л (120 мг\л) у недоношених і 239,4 мкмоль\л (140 мг\л) у доношених; 3) жовтяниця зберігається після 4-го тижня життя; 4) рівень прямого білірубину – більше 17,1 мкмоль\л (10 мг\л) – незалежно від часу після пологів. Диференціальний діагностики жовтяниць допомагає порівняльна оцінка симптомів залежно від характеру гіпербілірубінемії (прямої, непрямой”).

Коли я вирішував, наводити чи не наводити текст цієї статті, то подумав про слова Шарля Луї Монтеск'є: “Ніколи не слід вичерпувати предмет до того, що уже нічого не залишається на долю читача; справа не в тому, щоб змусити його читати, а в тому, щоб примусити його думати”. І мабуть, це головне для кожного, хто пише книгу не тільки для себе...

Настав час перейти й до зустрічі з нашим ГАРАНТОМ, Президентом України Леонідом Даниловичем Кучмою. Наближалось

10 січня, 10 січня 1999 року, мого 70-тиріччя. Переді мною поста-
ло вічне питання: що робити і чи робити будь-що взагалі? І наре-
шті, на ці питання виникло також запитання, але стверджуваль-
не: а чому й ні? “Що б про тебе не думали, роби те, що вважаєш
справедливим. Будь однаково байдужим і до ганьби, і до похвали”
(Піфагор). У розмові з ректором було вирішено, що таке дійство
відбудеться в адміністративному корпусі нашої академії і розпо-
чнеться о 12.00. Але слова (рішення) і справа (дійство) – різні
речі. 8 січня стало відомо, що до нас у Тернопіль прибуває “реві-
зор” (найвищий гість) і перший його візит заплановано на наш
вуз. Порівняно з таким гостем мій ювілей не радість, а журба.
Куди ж подітися? Після тривалої метушні з цього приводу мої
колеги по кафедрі запропонували використати для такої події при-
міщення театру. Вони з керівництвом цього культурного центру
Тернополя уже домовилися, але ще немає згоди ректора. Близько
14.00 9 січня піднімаюсь на четвертий поверх адміністративного
корпусу, де знаходиться ректор Л.Я. з представниками Адмініс-
трації Президента (як все схоже: Центральний Комітет також пи-
сали тільки з великої літери), які остаточно оглядають завтраш-
ній маршрут Президента. Ректор дає згоду на проведення урочин
у театрі, але надзвичайно заклопотаний майбутньою зустріччю з
високим гостем. Я говорю, що радий буду завтра підняти “чарку”
разом з Президентом за моє здоров’я. Говорю не пошепки. Л.Я.
поспішає до гостей, а мені говорить, що таке неможливо. Слух у
оточення Президента поза конкурсом. Не дивлячись на помітну
відстань, вони направляються до нас з ректором і говорять: а чому
таке неможливо? Можливо. Пізно увечері телефонує донька і по-
відомляє, що мені необхідно завтра (10.01.99 року) о 8.00 бути в
адміністративному корпусі, де мене буде поздоровляти з днем
народження САМ. Стільки я побачив на своїй “ниві”, що така,
заспівана звістка, більше здивувала, аніж визвала хвилювання.
Виходить, що різні закони в свій час знаходять втілення в життя,
як і цей: “Знаходиш завжди те, чого не шукав” (закон Меріанна).
Прозуміло, що я, як “піонер”, був у вказаний час і у вказаному
місті. Президента з його численною свитою ректор Леонід Якимов-
ич знайомив із досягненнями вузу, з його історією, видавницт-
вом “Укрмедкнига”... На другому поверсі Л.Я. ілюстрував здобут-

ки останнього щойно виданими книгами. Показав і мою “Педіатрію” (цикл лекцій), а заодно і прокоментував, що її автору сьогодні виповнюється 70 років, і що він багато років був ректором, і що він знаходиться ось тут, поряд з ним. І вказав на мене. Ну що було робити Президенту? Правильно. Він ступив крок у мою сторону, потиснув руку, побажав доброго здоров'я і вибачився, що “просто так” поздоровляє, для нього це була несподіванка. Це відбувалося на другому поверсі. Але коли ми дійшли до четвертого і завітали до музею історії нашої академії, оточення Президента піднесло йому квіти і порадило вручити їх мені. Леонід Данилович вдруге мене привітав, але уже з квітами. Трохи був порушений “протокол”. За ним Президент мав мене вітати на 4-му поверсі, де й знаходилися заздалегідь заготовлені квіти.

Так що відсутність медалі, ордена, грамоти... була компенсована подвійним поздоровленням. “Історичність” цього дійства можна виразити так: ордени... Президент вручав тисячам, а протягом години поздоровляв два рази, мабуть, тільки мене. Так що я “дважди”. Коли я зустрічаю директора Чортківського медичного коледжу, то завжди говорю: вітаю “чотирижди” депутата обласної ради. На цих фотографіях Президент і я в “динаміці”, а позаду нас — із “оточення”. Я не буду говорити: люблю чи не люблю символ України — Президента, я тільки скажу те, що видно з фотографії — мені ця процедура була приємною. І після цього мені зрозуміло, чому найбільш “шустрі” політики намагаються якомога частіше спілкуватися з “народом”. Політики вже не такі й дурні, як пише про себе І. Драч: “Не так давно “Бульвар” спросил у Івана Драча, зачем было ему, такому поэту, идти в политику. Драч ответил стихотворением: “Я п’ять років займаюсь політикою — став дурнішим у п’ять разів”... (Бульвар, январь, 2004, № 3). А що, як Іван Драч має рацію? То хто ж тоді нами керує? Можливо, таким феноменом пояснюються численні дії різних ешелонів влади? Подивіться на таку “галіматью”: сьогодні підвищують ціни на ліки — завтра відміняють, сьогодні підвищують ціни на памперси — завтра відміняють... Саме патологічне те явище, бо, підвищуючи ціни, відповідальні урядовці говорять, що вони не вороги свого народу, повертаючись на попередні позиції, заявляють про свій новорічний подарунок населенню.

Диво, та й годі. Або. У 2002 році зібрали неабиякий урожай. Продали його за “крохи”. Хто з нас не думає про день прийдешній? Всі. Але коли продавали зерно, ніхто не думав (так пояснити “народу”). І немає винних серед тих, які взяли на себе відповідальність за наше життя. І жодна людина не вибачилась за очевидну, не випадкову безгосподарність (а можливо, і надто прискіплива особиста “господарність” окремих осіб). Як після цього не погодитися з Іваном Драчем щодо інтелектуального росту політика-керівника з ростом займаної посади? І далі. У 2003 році закупили за народні мільйони, а може, й мільярди доларів зерна в інших державах. На цьому фоні ми спостерігаємо, що без почуття провини, з великою радістю, як про визначні здобутки, майже щоденно ЗМІ втовкмачують “масам” про “героїчні” зусилля наших “кормчих”... Все наведене і ненаведене, з подання І. Драча, дозволяє мені дійти висновку (він і мене стосується): розумові здібності обернено пропорційні займаній посаді. Все це можливо тому, що “начальник в середньому в два рази тупіший, ніж він вважає, і в два рази розумніший, ніж вважають його підлеглі” (2-й закон Лібермана).

І все-таки безпосереднє спілкування – основа взаєморозуміння між людьми. Правда, я інтуїтивно це відчував завжди, але особливо зрозумів тоді, коли зустрічався з Головою Верховної Ради України О.О. Морозом. Коли моя негативна думка про нього змінилася на позитивну. Всі ми люди. Всі ми маємо свій індивідуальний “портрет”, але у нас більше загального. Сядьте за стіл (можна і без стола), поговоріть зі своїм “ворогом” (найтрудніше змусити себе так учинити) про се, про те, і я впевнений, що в більшості випадків ви залишитеся якщо не друзями, то добрими старими знайомими. І вся моя сутність протестує:

*Добро должно быть с кулаками,
Добро суровым быть должно.*

Станіслав Куняєв

Рідко, але буває:

*У врат обители святой
Стоял просящий подаянья.*

*Бедняк, иссохший, чуть живой,
От жажды, голода и страданья.*

*Куска лишь хлеба он просил,
И взор являл живую муку.
И кто-то камень положил
В его протянутую руку.*

М.Ю. Лермонтов

У зв'язку з наведеним я пригадав випадок, коли студентський загін нашого вузу збирав картоплю. Студенти наповнювали мішки, а колгоспники носили до машини. Один зі студентів (син поважного викладача) замість картоплі поклав у мішок каміння. Вам зрозуміла реакція колгоспника на “гумор” горе-студента, реакція не тільки на фізичний біль, а більше – на святая-святых для селянина: виплеканий тяжкою працею продукт завжди вимагав до себе божественного ставлення. Реакцію селянина я не можу виразити словами на папері, їх немає в словнику. Так що винятки підкреслюють наявність правил.

До зустрічі з Президентом в ЗМІ появилось декілька вітань у зв'язку з моїм ювілеєм. Першою у республіканській медичній газеті “Ваше здоров'я” (6.01.99) під назвою “Серце віддаю дітям. Так, майже за Сухомлинським, живе й працює професор Іван Сміян” появилася стаття: “У наш час усе менше зустрічається людей, готових присвятити себе служінню іншим. І хоча професії лікаря та вчителя здавна вважалися найбільш гідними поваги, нині їм довелося поступитися у рейтингу популярності банкірам та менеджерам. Але у найскрутнішу хвилину ми все-таки мчимо до лікаря, сподіваючись у його очах знайти співчуття, а у вчинках – реальну допомогу. Особливо коли це стосується наших дітей. Ось і Івана Семеновича видають очі – добрі, уміщені. Усе своє життя ця людина присвятила лікуванню дітей. З того самісінького моменту, як була обрана перша сходинка до майбутньої професії, – фельдшерсько-акушерська школа. І після неї – робота в селі Вербівці, що на Тернопіллі. Пізніше була вища освіта – у Харківському медичному інституті, і новий фронт – лікар-педіатр. Скільки дитячих історій – веселих і сумних

– залишили з того часу свій слід у душі Івана Семеновича – не злічити. Працював лікарем, згодом головним лікарем дитячого санаторію “Джерело” у Трускавці... І завжди, навіть тоді, коли увесь його вільний час поглинала наукова робота, ніколи не вважався зі свого кандидатського, а згодом і докторського, професорського рівня перейнятися конкретною бідю конкретної дитини. Та й самі наукові праці писалися про дітей і для їхнього здоров’я. Івану Семеновичу належить пріоритет в обґрунтуванні і розробці методів лікування дітей з різною патологією в умовах питних курортів. Ним обґрунтовано дозування різних мінеральних вод для внутрішнього вживання, методики призначення ванн, озокеритових і грязьових аплікацій, грязьового іонофорезу при хронічних захворюваннях органів травлення, сечовидільної системи, обміну речовин і т. ін. У 1970 році докторові медичних наук Іванові Сміяну запропонували очолити кафедру педіатрії Тернопільського державного медичного інституту. Успіх на педагогічній ниві, неабиякі організаторські здібності й енергійність сприяли тому, що за 5 років він став проректором, а ще через 5 – ректором цього вузу, і очолював його понад 17 років. Сьогодні Іван Семенович продовжує керувати кафедрою, навчати молодих і... сказати б “зелених” – та ні: 36 кандидатських і докторських дисертацій захистила ця “молодь” під керівництвом професора Сміяна. Перелік титулів, звань і нагород цієї неординарної людини навряд чи варто наводити. Він спражний лікар, а для справжнього лікаря його професія – це вже титул, а найкраща нагорода – здоров’я тих, кого лікував. Правда, є два цікавих моменти в його біографії, на яких таки варто було би спинитися. У 1997 році ім’я Івана Сміяна було занесено до книги “2000 найвидатніших людей століття” Інтернаціонального біографічного центру в Кембриджі, а кілька років потому – до редакційної колегії газети “Ваше здоров’я”, де він успішно працював і продовжує працювати. 10 січня Івану Семеновичу Сміяну виповнюється сімдесят. З нагоди славного ювілею редакція “ВЗ”, а також учні, колеги, вдячні пацієнти бажають лікареві, вчителю і просто чудовій людині міцного здоров’я, творчої наснаги, нових наукових пошуків і втілення їх у життя. Многая літа!” Редколегія журналу досягла мети: мені сподобався не тільки зміст вітан-

ня, а й моя фотографія на фоні настільної ялиночки в кабінеті. Це в той час. Сьогодні я читаю і у мене інші враження, інші клопоти, які незалежно від мене перебудовують порядковий номер вчорашніх, сьогоднішніх і можливих майбутніх подій мого життя. В мене таке враження, що я керуюсь, поза своєю свідомістю, твердженням Пауло Коельо: “Виграв битву (прожив 70 років – І.С.), воїн святкує перемогу. Вона коштувала йому дорого – були тяжкі хвилини, ночі страдницьких сумнівів, дні нескінченних чекань. Зі стародавніх часів звичай відзначати перемогу входив у ритуал самого життя і обставлявся особливими церемоніями. Товариші, дивлячись як радіє воїн світла, не розуміють: “Для чого він влаштовує такі урочини? Адже в наступній битві його, можливо, чекає зневір’я. Адже він може накликати на себе лють ворогів”. Але воїн знає, чим пояснюються його дії. Він бажає цілком насолодитися упевненістю в собі, бо це – найдорогоцінніший дар, який приносить перемогу. Сьогодні він святкує перемогу, отриману вчора, і теперішній тріумф черпає сили для завтрашніх битв”. По-різному дивляться, по-різному сприймають, по-різному оцінюють, по-різному проводять ювілейні дати. Я вважаю, що це справа, насамперед, ювіляра. Будь-який відрізок життя мого (твого) заслуговує на увагу з моєї (твоєї) сторони. Тим більше, що “чем ближе дорога к концу – тем версты кажутся длиннее; чем ближе жизнь к концу – тем годы кажутся короче” (В. Крачковський).

Я пишу свої спогади і роздуми, багато читаю “різнокольорової” літератури і в котрий раз дивуюсь хисту журналістів вдало підбирати назву статті. У більшості випадків, коли прочитаєш назву статті, останню можна не читати. Зміст її достеменно впливає з назви. Те ж можу сказати і про інтерв’ю Галини Садовської (“Вільне життя”, 07.01.99). “Іван Сміян: “МОЯ ЛЮБОВ, МОЯ ДОЛЯ – МЕДИЦИНА”. Більше сказати, аніж в цій назві – неможливо. І все ж таки я наведу інтерв’ю: “У Івана Семеновича Сміяна багато звань і титулів. Він знаний український педіатр, член-кореспондент Академії медичних наук, академік Академії вищої школи, доктор медичних наук, професор, заслужений працівник вищої школи, відмінник охорони здоров’я, завідувач кафедри педіатрії Тернопільської державної медичної ака-

демії імені академіка І.Я. Горбачевського. Виплекав 35 докторів і кандидатів наук, продовжує керівництво дисертаційними роботами, а скільки лікарів виховав – не злічити. І.С. Сміян – автор більш як 400 наукових праць, у тому числі понад сорока монографій, навчальних посібників, книг для лікарів, середніх медичних працівників, батьків. Він є головою обласної асоціації педіатрів, член редакційних колегій журналу “Педіатрія, акушерство і гінекологія” та газети “Ваше здоров’я”. За 1997 рік інтернаціональний біографічний центр Кембріджського університету визнав І.С. Сміяна “людиною року”, його біографія видрукувана в книзі “2000 найвидатніших людей XX століття”... Від самого лише цього переліку інший уже б забронзовів і не міг би скласти собі ціни. А над Іваном Семеновичем наче й не висить отой тягар, він залишається простою, доступною людиною. І співрозмовник цікавий – щирий і мудрий. – З відходом від ректорства відпали певні бюрократичні функції – і ви тепер сповна можете віддатись улюбленій професії. – А я ніколи й не розлучався з педіатрією. Усі 22 роки, які працював проректором і ректором медичного інституту, залишався завідувачем кафедри педіатрії. Не пропускав обходів хворих, читав лекції студентам. – Скажіть, що вас найбільше хвилює нині у здоров’ї дітей? – Перекоаний і книжку навіть про це написав: у раціональному харчуванні дітей до року – здоров’я нації. Якщо б те харчування було правильним, то і здоров’я населення було б іншим, і тривалість життя та працездатності змінилася б. Але, на превеликий жаль, цим ми майже не займаємося, хоч при найменших затратах це дає найбільшу ефективність. – Охарактеризуйте, будь ласка, загальну картину здоров’я дітей. Розумію, вся нація нині нездорова, але коли хворіють діти, то що з нею буде завтра? – Повторюю: те, що до року, те й буде потім. Буде ДЦП, то це на все життя. Буде хвороба Дауна, дебіл залишиться дебілом. Кількість таких хвороб, спадкових, вроджених, на жаль, не зменшується, а збільшується. Це пов’язано із здоров’ям жінок. Недарма ж кажуть: здоров’я жінки – здоров’я нації. – Ви майже три десятиліття очолюєте кафедру педіатрії, тож маєте можливість порівняти: зараз сумніша картина із здоров’ям дітей, ніж була раніше? – Безумовно, сумніша. Практично до року знайти абсолют

но здорову дитину неможливо. Якщо всебічно її обстежити, то обов'язково щось знайдеш. Багато недоношених дітей. Такого ще не бачив: у нас одночасно є троє дітей, вроджених алкоголіків (алкогольний синдром плода), двоє вроджених наркоманів (дитина від наркоманів). Колись це була рідкість. А нині... Діти народжуються із залежністю від алкоголю, схильністю до наркоманії, яку передали їм батьки. Діти алкоголіків були у нас і раніше – без рук, без пальців, з іншими аномаліями. Дітей наркоманів бачимо тільки тепер. Практично донедавна не бачили дітей з вродженим сифілісом, а нині їх більше десятка. Одним словом, це вже Африка... – Змінимо тему розмови, Іване Семеновичу, ви відчуваєте, що за плечима уже стільки літ? – Хотів би не відчувати. Але, як казав мій тато (він мав освіту один клас і прожив 88 років): “задирижка є, а мочішки нема”. В душі я ще молодий, але літа беруть своє. Так, звук швидко ходити. І зараз розженуся – іду, іду, а тут нагадує про себе серце. Доводиться зупинитися, передихнути. – У вас жіночий колектив. Як працюється у ньому? – Я задоволений. Вважаю, жінки більш працездатні, ніж чоловіки, і не вимагають того, що вони. Чоловік зробить один крок і зразу питає, що з цього буде мати. У жінок цього нема. – Ви жалкуєте, що обрали для себе саме такий, а не інший шлях? – Ніскільки. Я колись був закоханий у дівчину, та так, що словами не передати. Але медицина перемогла і цю велику любов. Я не одружився з тією дівчиною тільки тому, що мусив вступати до медичного інституту. – Тобто медицина стала нашою найбільшою любов'ю? – Абсолютно. Думаю, що і для вас робота багато важить. Буде все добре на роботі – краще буде і в сім'ї. Я ніколи не ставив собі за мету стати професором чи ректором. Просто працював і мав від того найбільшу насолоду. – Чи був у вас в молодості девіз і тепер ви можете сказати, що все життя жили за ним? – Я його якось не сформулював. Сказав би так: професія для людини має бути насамперед. Для мене насамперед медицина. Вона настільки широка, що кожен, хто б сюди пішов, може себе задовольнити. Адже тут – 200 професій. – Ваші діти, кажуть, пішли вашою дорогою: обоє лікарі. – І лікарі, і доктори наук, і професори. Син Олександр – доктор медичних наук, професор кафедри педіатрії в Сумах, дочка Світлана –

доктор медичних наук, професор, до речі наймолодший в Україні, завідувачка кафедри госпітальної педіатрії № 2 Тернопільської медичної академії. — Чи задоволені ви своїми нинішніми студентами і чи будуть з них добрі лікарі? — Бути незадоволеним студентами просто неможливо. Я багато працюю і почуваюся добре насамперед завдяки студентам. Від нас дуже багато залежить, які вони. Були і є ліниві серед них, але були і є дуже розумні. У нас такий випадок був, що студент шостого курсу ходив консультувати лікарів, які вже багато років працювали з дітьми. І ставив, скажімо, діагноз пневмонії там, де дитину сім днів невідомо від чого лікували. Хоч в останні роки, на жаль, студенти зрозуміли демократію як можливість гірше навчатися. Був час, коли конспекти лекцій писали 99 відсотків студентів, а нещодавно було таких лише десять відсотків. Нині, може, 60. — Найбільша радість для вас нині... — ... Онуки! Катруся та Іванко. Недарма кажуть, що дідусі люблять онуків більше, ніж дітей. Це про мене. Катя в Сумах, її рідше бачу. А Іванка у п'ятницю забираю з Тернополя, а понеділок відвожу до школи. Ми з дружиною зараз живемо у Байківцях. Тримаємо курей, собаку. Я вранці годую їх, відкидаю сніг. Ніби дитинство знову повернулося... — Скажу для наших читачів, з якого приводу це інтерв'ю: 10 січня вам виповнюється сімдесят. З ювілеєм, Іване Семеновичу! Хай і надалі прихильною і щедрою буде до вас доля. — Дякую." Ювілей і спогади, ювілей і роздуми, поєднання не завжди поєднуваного вчора, сьогодні і завтра. Як не дивно, про інших нам відомо "все". Про себе ми не можемо сказати найпростішого: коли я розпочався (я не маю на увазі анатомо-фізіологічні параметри), що я уявляю із себе сьогодні, який мій шлях буде завтра... Ми найбільше пам'ятаємо свою молодість. А так:

*Встає над нами сонце, як вставало,
Гудуть вітри в розгойданих дротах.
Зелені верби руки заламали,
І зааніміло сонце на вустах.
Приходять ночі. Електричний пояс,
Немов зміюка, місто обвива.
І лиш тоді, мій друже, заспокоюсь,*

Як опустіє зовсім голова.
Як я люблю – давать не буду звіту,
Переді мною два десятка літ,
І в мене серце, мов несамовите,
Вистукує любов у білий світ.
О друже мій, попереду розлука,
А зустрічі – чи трапляться вони,
І наші спільні радощі і муки
Чи впливуть із серця глибини?
Я не скажу того, що сам не знаю,
І лиш бажання щире вироста.
Щоб, як життя наблизиться до краю,
Я міг почати так тобі листа:
Встає над нами сонце, як вставало,
Гудуть вітри в розгойданих дротах,
Зелені верби руки заламали,
І заціміло сонце на вустах.
І ми такі ж, як всі на світі люди,
І я від тебе клятви не беру,
Та лиш тоді я молодість забуду,
Тоді замовкну, як помру.

Василь Симоненко

Що б там не було, як там буде, але я керуюсь словами Альфреда де Мюссе: “Мій стакан невеликий, але я п’ю зі свого стакана”.

Журналістка газети “Свобода” Влада Собуцька (7.01.99) також не забула про мене: “З ювілеєм! У ПРАЦІ ЧЕРПАЄ БАДЬО-РІСТЬ Й СНАГУ. 70-річчя відомого вченого-педіатра Івана Семеновича Сміяна і 50-річчя його трудової діяльності відзначає наукова й медична громадськість Тернопілля. Здається, ще зовсім недавно він був молодим пошуковцем на здобуття наукового ступеня кандидата медичних наук. Нині ж поважний професор, старійшина педіатричної школи краю, член-кореспондент АМН України, заслужений працівник вищої школи, доктор медичних наук з повним правом може пожинати лаври заслуженої слави. Результати його праці – тисячі друкованих наукових робіт, тисячі вихованців, участь у численних наукових з’їздах та конференціях, що свідчить про досягнення педіатричної школи під керівництвом професора І. Сміяна.

*Вам треба вічно сіяти.
Ви Педіатр, Ви Педагог
І мудрий наш Учитель.
Вам ватрою світити всім
І зіркою зоріти.*

У цьому ж номері газети надруковані вітання професору Роману Йосиповичу Вайді, завідувачу кафедри оперативної хірургії і топографічної анатомії в зв'язку з 60-річчям. Його творче зростання проходило на моїх очах і з моєю участю. Це надзвичайно працездатна, приємна і відкрита в спілкуванні, постійно в творчих пошуках людина. Очолювана ним кафедра за організацією навчального процесу, за ефективністю останнього була взірцем для інших кафедр медичних вузів України. Дивлюсь на його фотографію в цій газеті і мене жаль бере, що він так рано покинув нас. Одночасно прийшла на пам'ять одна подія, яка сприяла накопиченню в організмі Р.Й. негативних емоцій. Емоцій, які, можливо, мали вплив на його здоров'я в подальшому. Після захисту докторської дисертації доцентом Романом Вайдою в ВАК Москви надійшла "анонімка". В останній його "друзі" повідомляли, що Р.Й. використав матеріали О. Березовського (наводились його статті)..., а тому затверджувати таку дисертацію не варто. Анонімка була написана рукою професіонала. ВАК надіслала анонімку на моє ім'я (ректора) з проханням створити комісію і акт перевірки надіслати на їхню адресу. Комісії не довелось щось видумувати, тому що всі знали, як скрупульозно Р.Й. ставився до виконання наукових досліджень. Результатами перевірки ВАК була задоволена і дисертація затверджена. Скільки горя, прикрощів завдали "анонімщики" невинним людям. Тисячам і тисячам людей вони обірвали життя. Якось вийшла постанова, щоб анонімні листи, телефонні анонімні звернення не розглядалися. Потім розпочали розмову про те, що правові органи мусять розглядати і перевіряти "анонімки". Сьогодні всі ми є свідками, що нас не тільки заохочують, а й просять доносити "вищестоячим" і "сидячим", щоб чиновникам була "робота". Всі відомства гарантують кожному, хто зателефонує за таким-то номером, конфіденційність. Що не вимагає ні інтелектуального

труда, ні турбот: перевірка “анонімки” чи забезпечення прав і свободи людини? До вашої думки і я приєднуюся. Ти перевіряєш – тобі заглядають у рот, ти ведеш боротьбу за права і свободи людей – шляхи твої, якщо м’яко сказати, невідомі. Хоча відомо, що “люди не можуть дати силу праву і дали силі право” (Б. Паскаль). Мабуть, це явище пояснює Фукідід: “Вважається, люди більше гніваються, коли їх правам завдають легку шкоду, аніж коли вони зовсім позбавляються їх завдяки насиллю. Перше зоветься бути обдуреним, друге – уступити більш сильному”.

Перейдемо знову до ювілею. Було видрукуване запрошення, особливістю якого була лаконічність і максимальна інформативність. Воно не мало моєї фотографії (це я компенсую), помістилося на половині сторінки машинописного аркуша. Разом з “біографічним покажчиком” та “переліком дисертаційних робіт, виконаних під керівництвом...”, запрошення розіслали...

Як завжди, далеко не всі запрошені приїхали на мій ювілей. Разом з тим, я чекав на зустріч із представниками Сумщини (запрошення, разом з деякими книгами, надіслав у середню школу с. Білка, яку закінчував, керівникам районної і обласної адміністрації, начальнику обласного управління охорони здоров’я). Чекав, але не дочекався. Не тільки жодна фізична особа, крім сина з сім’єю, сестри, племінників не прибула з моєї “малої землі”, а навіть вітальної телеграми чи листівки не надіслали (Сумські університет і медичний коледж мене привітали через сина). Я це пишу зовсім не для того, щоб виказати їм

ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ

70 років

член-корреспондента АМН України,
заслуженого працівника вищої школи
України,
професора, доктора медичних наук

СМІЯНА Івана Семеновича

ша (1772-1784), з Ромнинщиною – відомий мовознавець О. Потебня, геніальний актор М.С. Щепкін, з Білопільям – Олександр Олесь..., з Глуховим – відомі композитори минулого Д.С. Бортнянський та М.С. Березовський... У 1859 році через Кролівці проїжджав Тарас Шевченко, коли якраз мав намір одружитися. Тому місцевому майстру Д. Кошуку замовив весільні рушники, якими славився цей край. На превеликий жаль, навесні 1961 року через Кролівцеь уже провозили труну геніального Тараса. Марко Вовчок в селі Локотках, що поблизу Шостки, завершала свою повість “Інститутка”, яка присвячена Кобзареві. Хто не знає академіків Йоффе, В. Чаговця, В. Борисюка...; народних артистів СРСР Б. Гмирю, П. Білинника...; письменників – О. Вишню, П. Воронька...; тричі Героя Радянського Союзу Івана Кожедуба, маршала бронетанкових військ Павла Рибалка... Всі вони народилися на Сумщині. Це ж в селі Низах, поблизу Сум, з’явилися чарівні звуки опери П.І. Чайковського “Черевички” (“Коваль Вакула”), тут він працював над Другою і Третьою симфоніями, а мальовничі краєвиди Луків на околиці Сум (тепер це Суми) надихнули великого російського письменника Антона Павловича Чехова на такі твори як, “Іменини”, “Красуні”, “Нудна історія”, “Лісовик”... У 2004 році Т.Н. Харченко, О.Ю. Очкурова та І.А. Рудичева видали книгу “100 знаменитих людей України”. Цікаво, що в ній є Блохін (футболіст), Андрій Шевченко (футболіст), Жванецький, Петлюра, Ступка..., і відсутні такі відомі мої землякм, як Пантелеймон Куліш, Антон Макаренко, Микола Хвильовий, Харитоненки... Подібне тільки підкреслює, що кожний із нас має свою думку, своє бачення головного і другорядного, чарівного і не зовсім чарівного, гарного і ... Тільки-но передали по телебаченню, що придбали для школярів 200 тис. футбольних м’ячів і днями ще завезуть 300 тис.; побудували стільки-то футбольних полів. І це на фоні відсутності безоплатних сніданків для дітей, недостатньої матеріальної забезпеченості навчального процесу, мізерності оздоровчого процесу як під час навчання, так і в канікулярний час... Міністерству освіти і Суркісу такі заходи вважаються най-, найважливішими, а мені, педіатру, який ніколи не гаяв часу на футбол (мене можна віднести до “динозаврів”. Я ніколи не спостерігав і не спостерігаю за

футбольними баталіями), подібні заходи нагадують марнотратність, забаганку окремих пересечених осіб. Що стосується до творчої діяльності людини, то вона завжди і майже усіма сприймається з емоційним підйомом. А от талановитих поетів можна вважати навіть провидцями. Прочитайте уважно вірш мого земляка О. Олеся і порівняйте його з сучасністю. А він написаний 20. 01. 1905 року.

*Ті, що звуться людьми, перед світом усім
Своїм серцем хвалилися звіку,
І пішов я до їх з своїм горем гірким,
Щоб на його знайти у їх втіху.*

*Замість янгола чулого в серці людським,
Я знайшов махляра тільки з крамом,
Що на гроші міняв все, що треба другим,
У крамниці, що звалася храмом.*

*“Що тут треба тобі? – він у мене спитав, –
Спочуття і спочинку?! А гроші?
Як нема, то й навіщо мене турбував?
За слова не купують розкоші”.*

*Одвернувся я від його і більш не пішов
За теплом спочуття ні до кого.
І його не в людей з чулим серцем знайшов,
А у неба та сонця ясного.*

Подія, навкруги якої я “кручусь”, 10 січня, тільки десятий день Нового року, тільки третій день після Різдва Христового. Час, коли людина думає, думає. При цьому її обгортає аура тепла, добра, ніжності і любові до своїх братів і сестер роду людського, до своїх “старших” і “молодших” братів і сестер, до всього земного і позаземного. І я думаю, що не тільки мені, а й тобі, читачу, зрозуміла думка, яку висловлює Фрідріх Ніцше: “На Новий рік. Я живу, ще, ще я думаю; я мушу жити ще, оскільки я мушу ще думати. Sum ergo cogito: cogito ergo sum (я думаю, виходить, я існую – лат.). У такий день, як сьогодні, кожний може висловити

своє заповітне бажання і поділитися своїми найпотаємнішими думками; дозволю ж я й собі сказати, чого ж я хочу від самого себе і яка думка першою відвідала мене в цьому році, зачепивши струни мого серця, — яка думка залишиться основою, заставою і щастям всього мого майбутнього життя! Я все більше бажаю навчитися дивитися на речі так, щоб все неминуче в них бачилося мені прекрасним: тоді я стану одним із тих, хто робить речі чудовими. *Amor fati* (любов до долі — лат.): нехай стане це віднині моєю любов'ю! Я не стану боротися з потворами. Я не стану нікого звинувачувати, я не стану навіть звинувачувати обвинувача. Я

просто відвернуся, щоб нічого не бачити, — нехай це буде моїм єдиним запереченням! Іншими словами: я бажаю коли-небудь, хоча б раз у житті, стати тим, хто все сприймає і на все каже — Так!”.

Моє життя цих днів відповідало бажанню Ф. Ніцше.

Яскравим проявом цього є й наведені фотографії. Я зовсім не намагався наслідувати порадам Діогена: “Бути в доброму гуморі — причиняти страждання своїм заздрісникам”.

Різноманітність людської реакції на ювілярні вітання не

має меж. Але всі вони викликають теплу посмішку, згладжують зморшки на немолодому обличчі, відганяють збентеження і сум, активізують ферменти творчої думки й активності... І коли ми кажемо, що для довголіття необхідно не курити, не вживати алкоголь, не ..., то я переконаний, що всі ці фактори важливі, але не основні, додаткові, похідні. Основою довголіття є ДОБРО (сентеції з Євангелія від Луки: “не судить і не будете судимі; прощайте і будете прощені; давайте, і вам подадуть”): моє, твоє, усіх нас. Я маю на увазі не метричні виміри життя (роки), а його кольори, наповнення, емоційність, змістовність. Більш тривале життя у того, хто не помічає років, більш коротке у того, хто лічить години, дні, тижні, місяці і роки свого існування (не життя). Роки і життя – різні виміри перебування людини на планеті ЗЕМЛЯ.

Як виправдання добрим словам вітання на мою адресу, які буду наводити на багатьох сторінках, процитую слова О. Уайльда: “Коли про вас говорять, то гірше цього може бути одне – коли про вас не говорять”.

Отже, першим (першим після ведучих) на сцену нашого театру вийшов ректор Тернопільської медичної академії імені І. Горбачевського, член-кореспондент АМН України, заслужений діяч науки і техніки, професор Леонід Якимович Ковальчук. Крім теплих слів про ювіляра, він запитав мене з добродушною посмішкою: “По-перше, як ви могли витримати напружену працю ректора протягом 17 років? По-друге, як вам вдається дати раду жіночому колективу кафедри (на той час на кафедрі було 34 жінки, а в дитячій клініці – переважно жінки)?” Потім зачитав зміст “Почесної грамоти”: “Нагороджується Почесною грамотою Міністерства охорони здоров’я України Сміян Іван Семенович, завідувач кафедри педіатрії Тернопільської державної медичної академії ім. І.Я. Горбачевського, член-кореспондент Академії медичних наук України, заслужений працівник вищої школи, доктор медичних наук, професор, за багаторічну сумлінну працю, значний особистий внесок у розвиток системи охорони здоров’я України та вітчизняної медичної науки, підготовку висококваліфікованих медичних спеціалістів, надання значної консультативно-лікувальної допомоги населенню, організаторську та

педагогічну майстерність, високий професіоналізм, відданість своїй справі, активну громадську діяльність.

МІНІСТР підпис А.М. Сердюк
Київ, січень, 1999 р."

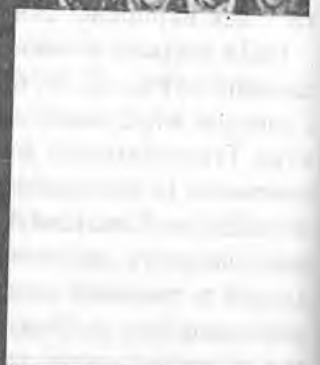
Хотів би додати, що Андрій Михайлович Сердюк 10 січня поздоровив мене ще й особисто по телефону. Минув усього 1 рік і 4 місяці, як я залишив посаду ректора, і Міністр ще пам'ятав мене. А пам'ять у нас, людей, не така вже й довга. На 75-річчя ні письмово, ні усно Міністр мене вже не вітав (на цей час цю посаду займала інша людина – із сонячного краю – Криму). Дійсно, що йому, нічого було робити? У нього тисячі і тисячі справ, тисячі і тисячі проблем, які необхідно вирішувати. І багато з них вирішити неможливо. Щодо мене, то нічого вирішувати – все вирішено. Він ОДИН, а нас... о-го-го.

За всі роки я маю багато вітальних адресів у папках, але та, що мені вручив Л.Я., була єдиною з натуральної шкіри. Правда, і слова в ній приємні: "Вельмишановний Іван Семенович! Колектив Тернопільської державної медичної академії ім. І.Я. Горбачевського (в подальшому буду писати ТДМА – І.С.) щиро здоровить Вас з Ювілеєм! Бажаємо Вам – чудовому лікарю, науковцю, педагогу, керівнику і просто прекрасній людині, міцного здоров'я, творчого натхнення, оптимізму, радості і щастя. Низький уклін Вам за Вашу працю, за Ваші здобутки і вклад в розвиток як нашого вузу, так і медичної науки в Україні!

*За плином часу вгледіти так важко,
Здається, ніби мить, а це – роки.
Ось ще один злетів неначе пташка
В безмежність вічності, у пам'яті світи.
Аби лише горів вогонь завзяття,
Що спонукає нас до боротьби,
І гріло серце те жагуче щастя,
Що є ще сили далі й далі йти.*

З повагою, ректор підпис проф. Л.Я. Ковальчук".

Ви кажете, що перші особи так заклопотані, що не мають часу для посмішки, веселощів... Ви щойно переконалися в своїй

помилці. Леонід Якимович не тільки посміхається, що прикрашає його, а й дотепно жартує. Ось тільки голові профкому академії, доценту, пану Аркадію не позаздриш: “А телевизор же важкий! Вам, Л.Я., значно легше, аніж мені!”

Після таких вітань, після таких слів, що ще необхідно ювіляру? Зробив багато, залишив добрий слід, навіть “...злетів неначе пташка в безмежну вічність...”(?) Ну, що тобі (це мені) треба? Йди відпочивай, спи, їж. Так ні. Плутаюся під ногами до цього часу. Сам собі дивуюся: спілкуюся зі студентами, оглядаю хворих дітей, веду різного напрямку конференції, виступаю з доповідями на конгресах, з’їздах..., готую кандидатів і “гірше” — докторів медичних наук, пишу 2-3 книжки на рік... Пнусь, де мене прохають і де не прохають, зі своїми порадами... А вже необхідно думати про свій час.

Мой час!

*Вновь голуби на площади Сан-Марко
Как тихо, как пустынно здесь сейчас.
В тени прохладной рифмы жгутся жарко,
Как птицы, выставляют напоказ
Красу, невыносимую для нас;
Еще одна спешит к ним, их товарка:
Мой час! Мой час!*

*Небесный свод — подсвечник и трилистник —
То синий, то небесно золотой.
Что я ему? Любовь, враг, завистник?
Что я ему? Я чувствую: он мой.
Я чувствую, я ведаю сейчас,
Огнепоклонник или ненавистник, —
Мой час! Мой час!*

*Вот башня взмыла с львиною отвагой
Над площадью победно в небеса.
Звонит она растательною шпагой:
Французская — в Венеции — краса
Сверкает здесь на солнце, как алмаз.
Охвачен я неистовою тягой:
Мой час! Мой час!*

*Но прочь, напев мой! Чтоб тьма сгустилась
И в ночь ленивую переросла!
Звучанью дня впасть велено в немилость,
Когда замолкнут все колокола.
И свет дневной, пусть он ласкает глаз,
Ночная мгла перечеркнуть решилась:
Мой час! Мой час!*

Фрідріх Ніцше

Але все йде своєю чергою. Урочистості продовжуються. “Як би ми не намагалися, а мухи влітку будуть” (Емерсон).

Губернатор області проігнорував моє 70-річчя, царство небесне йому, він рано покинув сей світ. На жаль, я не пам’ятаю ні його прізвища, ні імені. У нашій області (та не тільки у нашій) “перші” люди Тернопілля змінюються з такою калейдоскопічною швидкістю, що неможливо їх всіх запам’ятати, я вже не говорю про їх справи, які вони залишили по собі.

Що ж стосується мерів Тернополя, то вони більш-менш стабільні. Два “сезони” займав цю посаду В’ячеслав Негода. Він був одним із активних борців за незалежну Україну. Його обирали перший раз ще за часів радянської влади, при наявності відсутнього опору владних структур. Вперше в Україні, ще за комуністичного режиму, над мерією замайорів жовто-блакитний прапор. Мені дуже подобалося, що В.Н. запрошував на всі міські урочини мерів минулих літ (І. Кородюка та А. Кучеренка). Історична пам’ять — це пам’ять сьогодення і майбутнього. Уже з “вигнання” він надіслав мені таке: “Шановний Іване Семеновичу! Прийміть найщиріші вітання з нагоди Вашого ювілею — Дня народження. Бажаю Вам подальших успіхів і радості на Вашій творчій ниві як видатного вченого, медика, як великого Вчителя. Земний поклін Вам за Вашу мудрість, велику доброту та людяність, міцного здоров’я Вам, довголіття, щастя і благополуччя.

10. 01. 1999 м. Київ

З повагою В’ячеслав Негода”.

Мені було приємно отримати від нього вітання з таких міркувань: 1. Про свій ювілей я його не повідомляв. 2. Після від’їз-

ду його з Тернополя я з ним не спілкувався ні письмово, ні по телефону, ні усно. З. Тому що добрі слова завжди приємні всякій людині.

“Влада” біля мікрофона виглядає як “високий та стрункий...”, а за ним з квітами Іван Сафронович Бурдик, начальник міського управління охорони здоров’я (педіатр) чомусь похнюпився. Мабуть, думає: “Чи будуть у мене подібні урочини? А може, залишатися вічно молодим?”.

Від міської влади привітав мене заступник голови і вручив мені адресну папку з такими словами: “Вельмишановний Іване Семеновичу! Від імені тернополян, виконавчого комітету Тернопільської міської ради шлю свої найщиріші привітання з нагоди семидесятилітнього ювілею. Вся Україна добре знає Вашу невтомну працю на 50-літньому шляху трудової діяльності. Лікар-педіатр, визначний науковець, доброзичливий вихователь, вимогливий науковий керівник, талановитий адміністратор – цих якостей вистачило б і десятку людей. Ви врятували життя тисячам дітлахів, внесли вагомий вклад в медичну науку, свідченням чого є Ваші наукові та навчально-методичні роботи. Ваша висока освіченість, ерудиція, доброзичливість та принциповість дозволяють тисячам студентів та десяткам науковців називати Вас своїм ВЧИТЕЛЕМ. Тернопілля знає Вас і як одного з найяскравіших провідників ідеї незалежної України. Складаю Вам подяку від всіх мешканців міста і щиросердечно бажаю Вам довгих літ життя, міцного здоров’я, творчої наснаги, плідної праці на благо незалежної України, радості, щастя. Нехай ніколи не міліє криниця Вашої щедрої душі!

З повагою Міський голова підпис А. Кучеренко.
10. 01. 99 р.”

Цікаві бувають в житті події. Неповторні. Думаю, що різноманітністю, непередбаченістю подій і цікаве наше життя. Анатолій Іванович Кучеренко був міським головою при радянській владі перед В'ячеславом Негодою і після нього вже в незалежній (більше на папері, на жаль) Україні. Чимось приваблював А.І. виборців, що за нього голосували в різні часи (червоні і жовто-блакитні). Видно, життя більш складне і має не тільки два шляхи, як про це писав Микола Некрасов:

.....
*Средь мира дольного
Для сердца вольного
Есть два пути.*

*Взвесь силу гордую,
Взвесь волю твердую, —
Каким идти?*

*Одна просторная
Дорога — торная,
Страстей раба.*

*По ней громадная,
К соблазну жадная
Идет толпа.*

*О жизни искренней,
О цели выпренной
Там мысль смешна.*

*Кипит там вечная,
Бесчеловечная
Вражда-война.*

*За блага бранные...
Там души пленные
Полны греха.*

*На вид блестящая,
Там жизнь мертвящая
К добру глуха.*

*Другая – тесная
Дорога, честная,
По ней идут*

*Лишь души сильные,
Любвеобильные,
На бой, на труд.*

*За обойденного,
За угнетенного –
По их стопам.*

*Иди к униженным,
Иди к обиженным –
Будь первый там.*

Але він писав вельми добре. Хто в нашому суспільстві (я маю на увазі не тільки Україну) прямує тільки другим некрасовським шляхом? Я такого не знаю. Якщо ви знаєте, вам пощастило. Одна справа – виражати свої добрі наміри з кафедри, в ЗМІ, на папері, в приватних і не приватних розмовах і зовсім інша – бути завжди послідовним у своїх діях. Останнє втілювати в житті надзвичайно важко, якщо можливо взагалі. Думаю, що більше – ні. Настільки різноманітні подразнення зовнішнього середовища, що наша відповідь на них у багатьох випадках не прогнозована. Наша реакція різна при сонячній, тихій, ясній і хмарній, дощовій, вітряній... погоді; наша реакція далеко не однакова, коли в сімейне віконце постійно світить сонечко, і коли завірюха порушує сімейний спокій; наша реакція відображає стан душі і тіла залежно від аури атмосфери на роботі; наша реакція протилежна при творчих здобутках і незгодах... Ось чому важливо наслідувати тому, що “всякий раз, коли розум може сформулювати істину, він святкує маленьку перемогу” (Сантаяна).

Академік АМН України, заслужений працівник вищої школи, професор, доктор медичних наук, завідувач кафедри хірургії Львівського національного медичного університету, ректор цього ж вузу в 1981-1998 роках Михайло Петрович Павловський прийшов особисто привітати мене. Ось лише два речення акаде-

міка НАН і АМН, Героя Соціалістичної праці, професора О.О. Шалімова з “Передмови” до книги “Михайло Петрович Павловський. Бібліографія” (Львів, 1999): “Академік М.П. Павловський – видатний український хірург. Виходець із простої робітничої родини, він пройшов довгий, багатий на численні труднощі шлях, починаючи з дитинства, яке припало на воєнне лихоліття, шлях від студента Львівського державного медичного інституту до засновника великої наукової хірургічної школи”.

Навіть незначне уявлення про його життєвих шлях визначає різноманітність, різнокольоровість напруженої активної творчої праці протягом багатьох десятиліть (народився в 1930 році).

Сусіди, побратими по..., ми часто спілкувалися в різних умовах і на різному рівні. Врівноважений, лагідний, з приємною посмішкою, він був великим майстром виголошення в неофіційних умовах цікавих промов (тостів) як за своєю формою, так і за змістом. Він і тільки він розпочинав другу частину всяких ректорських зібрань. Це йому належать слова: “Я піднімаю чарку за нас, тому що ми цього варті, я піднімаю чарку за наших ворогів і бажаю, щоб у них у роті виросло пір’я”. Він сказав багато приємних слів на мою адресу і подарував художню картину, яка прикрашає мою “хату” і на якій написані такі слова: “Дорогому Івану Семеновичу Сміяну – М. Павловський. На згадку про неспокійне, але плідне ректорство 1981-1997 р.р.” Що ж, Михайлу Петровичу, я кожного дня дивлюсь на цю картину, де вимальовуються два шляхи: один вузький, а другий широкий. Вибирай, який тобі до вподоби. На ній я бачу дерева на березі річки, які гне, але не ламає вітер (це ми з вами). А вдаліні невисокі гори. “... А вдали в молчанье стовековом горы, глядя на шумливый

люд, замерли, печальні і сурові, словно жить всего им пять минут". Плесо річки на картині спокійне, ласкаве, привабливе, неначе дитячий сон.

Наступник М.П. по ректорству, заслужений діяч науки і техніки, доктор медичних наук, професор Борис Семенович Зіменковський надіслав мені адрес, який з вітаннями вручив мені його замісник: "Вельмишановний і дорогий Іване Семеновичу! Сердечно вітаємо Вас із славним Ювілеєм – 70-річчям від дня народження. За роки плідної праці в царині освіти Ви розвивали наукові напрямки, створили велику наукову школу, дали широку дорогу в Світ багатьом поколінням науковців та практичних лікарів. Ви щедро передаєте свій багатий життєвий науковий та педагогічний досвід молодій генерації науковців, працівників охорони здоров'я та студентів, готуєте висококваліфікованих, чуйних фахівців не лише для Тернопільщини, але й усієї України. Щиро бажаємо Вам і надалі примножувати досягнення національної медичної науки своїми глибокими і унікальними знаннями, вписати нові славні сторінки в літопис вітчизняної медицини. Великого людського щастя, міцного здоров'я, подальших успіхів в науковій і педагогічній діяльності щиро бажає Вам колектив викладачів, науковців та студентів державного медичного університету.

З роси, із води Вам!

З глибокою пошаною

Ректор ЛДМУ

ім. Данила Галицького підпис акад. Зіменковський Б.С.

м. Львів

10 січня 1999 року".

З Борисом Семеновичем мені доводилося неодноразово спілкуватися як у вирішенні різного характеру навчально-методичної роботи, так і у вирішенні особистих питань моїх і співробітників вузу, який я очолював. Його риса – чіткість, пунктуальне виконання обіцяного, доброзичливість. Я його і на сьогодні уявляю: в кабінеті проректора сидить Б.С. із цигаркою між пальцями в одній руці і чашкою кави – в другій, з посмішкою – "я радий вам". А що я?

*Сам собі підспівувать не стану,
Нізащо себе не проклену –
Буду славить голубі тумани,
Гіркоту приємну долину.*

*Буду шаленіти від любові
До моїх прозорих сіл і міст
І шукати в кожному людському слові
Потаємний і великий зміст.*

Василь Симоненко

“Ну що ж, Іване Семеновичу, твоє свято – це й моє свято. Я не тільки виказую найкращі побажання, вручаю квіти, адрес, картину, а й сам “заводжусь” на емоційність в своєму власному житті і в творчій науковій роботі”.

Це вже третій львів'янин – заслужений діяч науки і техніки, директор на-

уково-дослідного інституту АМН спадкової патології, завідувач кафедри педіатрії Львівського національного медичного університету, доктор медичних наук, професор Олег Зіновійович Гнатейко. Третій за порядком, але не третій за значущістю в моєму житті. О.З. знаю близько 30 років. Черкаси. Науково-практична конференція. 1972

рік. Підходить до мене молодий красень, розкутий у спілкуванні, з пропозицією взяти його молодого кандидата наук асистентом на мою кафедру. Відповідь – з великим задоволенням. Але О.З. не зміг покинути столицю Галичини – Львів. У 1980 році була нагода для мене стати “начальником” О.З. МОЗ України (конкретно – зам. міністра В.М. Гирін) запропонувало мені зайняти посаду директора Львівського НДІ педіатрії, акушерства і гінекології. Я відмовився. Не міг же я стати на шляху наукового росту такої енергійної і симпатичної людини, як Олег Зіновійович? Не міг і не став. Наші професійні, дружні і завжди приємні зустрічі були численними. Вони сповнювали мене гумору, райдужного сприйняття життя, бажання нових зустрічей. Він говорив мені багато добрих слів і написав таке:

“Шановний Іване Семеновичу!

*Людина має жити в щасті,
як в чарівній добрій казці,
так нам дала природи воля,
і приклад тому – Ваша доля.*

*З юнацьких років і понині
Ваш поклик й праця – в медицині,
в такій її ділянці дії,
як диточки – педіатрія.*

*Ви методично, крок за кроком
пройшли життя складні уроки,
учились в школі фельдшерів,
потім зав ФАПом час поспів.*

*А згодом Вас водила муза
по аудиторіям медвузу,
за цим у Вас в житті було:
дитсанаторій “Джерело”
у Трускавці, нафтусі краю,
який тепер світ цілий знає,
спочатку лікар рядовий,
а потім – лікар головний.*

*Настав час – й праця пошукова
у наукових установах,
очолювали їх клінбази
в Мукачево і на Кавказі.*

*Потім збулися Ваші мрії:
завкафедри педіатрії,
і одночасно ви й проректор,
а згодом і медвузу ректор.*

*Лікпрофпраця й наукова
завжди поруч в Вашій мові,
грунт пошуків і доробок,
важливих у житті розробок.*

*Ваші лекції, обходи
це джерел цілющі води,
їх постійно і на диво
люблять завжди в колективі*

*лікарі і всі студенти,
асистенти і доценти,
бо стратегія це й тактика
і теорії, і практики,*

*і іміджу, і ментальності
педіатричної діяльності.
Всі форуми і наради,
що з Вашої йдуть поради,*

*вважають суттю нововведень,
практичних і наукових зведень.
Їх рекомендації
Йдуть без рекламацій.*

*Прикраса біографії –
три Ваших монографії
найвищої наукової проби
про дітей та їх хвороби.*

*За все це любимо Вас, шануєм,
в пошані ювілей святкуєм.
Бажаєм сили і насаги
іти під педіатрів стягом,*

*І творчого Вам довголіття
у новому тисячолітті.
Бувайте міцні і здорові.
НДІ СП у Львові.*

Привіт від даної сімейки
Директор її О. Гнатейко.

Підпис

10. 01. 99 р.”

Василь Павлович Пішак, ректор Буковинської (Чернівці) медичної академії, член-кореспондент АПН, заслужений працівник освіти, доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри медичної біології, один із м'яких, сором'язливих, виважених співрозмовників серед ректорського корпусу. Я не пам'ятаю, щоб він коли-небудь комусь заперечував, а тим більше підвищував голос. Його заперечення, на мій погляд, зводилося до того, що він робив для себе паузу – промовчував... говори, говори, я тебе згоден вислухати і не більше. В зв'язку з цим мені прийшла на пам'ять така розповідь: зустрілися Іван з Петром. Іван розповідає “новини дня”, коментує їх, робить висновки, а Петро слухає чи робить вигляд, що уважно слухає, але не перебиває розмови Івана. Приходить Іван увечері до своєї хати і розповідає дружині про зустріч з Петром і в кінці розмови робить висновок, яка приємна людина Петро, який він цікавий співрозмовник. Таке враження, що В.П. пам'ятав слова Артура Шопенгауера: “Не заперечуй нічиїх думок, – пам'ятай, що якщо б ми побажали переконати будь-кого у всіх безглуздях, в які він вірує, то можна було б дожити до Мафусанлових років, не здобувши цього. Необхідно також утриматися в розмові від усіх, навіть найдоброзичливіших поправок: оскільки людей зачепити легко, виправити же трудно, якщо не неможливо. Коли яка-небудь безглузда розмова, при якій нам випадає бути присутніми, починає дратувати нас, ми мусимо уявити собі, що перед нами розігрується комічна сцена між двома дурнями. Це найбільш випробуваний засіб. Хто

явився в світ, щоб серйозно наставлять його в найважливіших питаннях, той може вважати себе щасливим, якщо йому вдасться вийти цілим і непошкодженим". У житті, як правило, ми не завжди даємо можливість виказати свою думку чи то своїм близьким, чи не зовсім близьким, чи навіть далеким від нас. І чим старша людина, тим вищий ступінь її балакучості, тим трудніше їй сприймати слова, думку свого співрозмовника. У мене таке переконання, що у таких людей, як В.П., немає ворогів, але є такі, які не кращі від ворогів – заздрісники. "Коли тебе всі люблять, то багатьом це не подобається" (Анатолій Рас).

Зустріч Василя Павловича "при свідах": справа – Леонід Ковальчук, зліва – професор Олена Олексіївна Маркова (на жаль, вона рано покинула нас назавжди). Радість зустрічі багаторічних колег по ректорському корпусу широко розділя-

ють і "свідки". На другій фотографії В.П. на фоні ректорів передає словами і своїми позитивними, енергоактивними біострумами (таку дію я відчуваю і сьогодні) щирі побажання здоров'я і активної творчої діяльності. Добро, радість, оптимізм і

щастя – почуття, які притаманні кожній людині. На жаль, в різній дозі.

Василь Павлович, крім добрих слів, які він говорив, вручив і адрес такого змісту: “Вельмишановний Іване Семеновичу! Від імені колективу Буковинської державної медичної академії сердечно вітаю Вас з ювілеєм – 70-річчям з дня народження та 50-річчям трудової діяльності. Протягом вашого життєвого шляху від сільського фельдшера до члена-кореспондента АМН України, заслуженого працівника вищої школи, доктора медичних наук, професора, Ви зберегли любов і захоплення до обраного в молоді роки фаху – охорони здоров’я дітей. Будучи завідувачем кафедри педіатрії майже три десятиліття, Ви відновили здоров’я тисячам маленьких пацієнтів. 17 років Ви очолювали Тернопільську медичну академію і зарекомендували себе досвідченим організатором підготовки науково-педагогічних і лікарських кадрів. Результат цієї роботи – тисячі висококваліфікованих лікарів, сотні кандидатських і докторських дисертацій, зміцнення матеріальної бази і авторитету ТМА. Великий Ваш внесок і в удосконалення навчального процесу та практичну педіатрію, про що свідчать Ваші підручники і навчальні посібники, наукові статті, винаходи і практичні рекомендації. В день Вашого ювілею від щирого серця бажаємо Вам, вельмишановний Іване Семеновичу, доброго здоров’я на довгі роки, творчого натхнення і нових наукових здобутків, старанних учнів і відданих послідовників.

З повагою ректор
Буковинської державної
медичної академії підпис В.П. Пішак
10. 01. 1999 р.”

Безумовно, я дуже вдячний Василю Павловичу, що він знайшов можливість особисто привітати мене. Його лагідна посмішка, дружнє рукостискання і навіть цілунки сприяли моїй подальшій активній роботі. Тим більше, що остання зустріч з ним була півтора року тому. Ось чому “вірна і діяльна пам’ять подвоює життя” (О. Мірабо).

Зробивши чудову кар’єру в Тернопільському медичному інституті (асистент, доцент, кандидат, доктор медичних наук, про-

фесор, завідувач кафедри, секретар парткому, проректор з навчальної роботи), Володимир Георгійович Ковешніков не міг не прийти до свого рідного колективу і не привітати мене. Його емоційна натура є протилежною натурі професора В. Пішака. Тому його промова була бурхливою і некороткою, викликала посмішку й оплески аудиторії. Коли, в свій час, я спілкувався з ректорами В.П. і В.Г., то думав: "...Кому доводиться жити серед людей, той не може безумовно відкидати ні жодної індивідуальності, оскільки вона все-таки встановлена і дана природою, — хоча б індивідуальність ця була найгіршою, найжалюгіднішою і смішною. Навпаки, він мусить приймати її як щось незмінне, чому, в силу вічного і метафізичного принципу, належить бути таким, яке воно є. У випадках прикрих необхідно думати: "мусять бути і такі молодці". Ставлячись до справи по-іншому, ми чинимо неправдиво і викликаємо в іншого ворожнечу на життя і смерть. Ніхто не може змінити своєї власної індивідуальності, як і свого морального характеру, своїх пізнавальних сил, свого темпераменту, своєї фізіonomії і т. ін. Таким чином, якщо ми остаточно і цілковито засуджуємо його істоту, то йому залишається тільки боротися з нами як смертельним ворогом: адже ми згодні признати за ним право на існування тільки за тих умов, коли він не стане іншим, аніж вимагає його незмінна природа. Отож, виходить, ми, якщо бажаємо жити з людьми, мусимо кожного приймати і признавати з даною його індивідуальністю, яка б вона не виявилася, і маємо право піклуватися лише про те, щоб отримувати із неї користь, яку вона може дати за своїм характером і властивостями; але нам не личить ні надіятися на її зміну, ні засуджувати її, без дальніх слів, в її теперішньому вигляді (відносно багатьох найбільш розумно буде думати: "змінити я його не зміню; отже, постараюся його використати"). Такий істинний зміст виразу: "жити і давати жити іншим". Завдання це, проте, не таке легке, як справедливе, і щасливим необхідно вважати того, хто зможе назавжди позбавити себе багатьох і багатьох індивідуальностей. Тим часом для набуття здатності терпіти людей слід вправляти своє терпіння на неживих предметах, які стійко протидіють нашим зусиллям, підкоряючись механічній чи якій-небудь іншій фізичній необхідності: випадок для

пiхи в розвитку вищої медичної освiти, вдосконалення медичного обслуговування населення. За роки Вашого керiвництва академiя стала одним iз ведучих медичних закладiв України, де куються науково-педагогiчнi кадри. Безмежна любов до педiатрiї супроводжувала Вас все свiдоме життя. Своєю самовiданною працею Ви здобули високий авторитет вченого, члена-кореспондента АМН України, заслуженого працівника вищої школи України, обдарованого i вмілого організатора та фахівця педіатричної служби країни. Багато життєвої

енергії, людської доброти, величезного організаторського таланту, мудрості керівника і енциклопедичних знань Ви віддавали і віддаєте розвитку і організації вітчизняної медицини, практичної охорони здоров'я, медичної науки, а також підготовці лікарських і наукових кадрів і створенню сучасної моделі лікаря-педіатра самого високого міжнародного рівня. В цей день ми щиро поздравляємо Вас, вельмишановний Іван Семенович, з днем народження і славетною ювілейною датою Вашого життя! Бажаємо

Вам міцного здоров'я, великих творчих успіхів, наукових досягнень і величезного щастя!

За дорученням колективу
ректор Луганського державного медичного університету,
заслужений діяч науки і техніки, професор підпис В.Г. Ковешніков”.

Як говориться в казці: “Хоч вірте, хоч не вірте...”, але жодного адресного вітання, жодної поздоровної телеграми я не читав. Не читав у день ювілею, не читав на другий і третій день після нього, не читав до сьогодні. І тому, коли пишу ці сторінки, я дійсно, не заново, а вперше усвідомлюю їх. Тому моє “розумове повторне 70-річчя” носить у собі нові відтінки мого минулого життя. Розуміючи, що приїхали й прийшли вітати ті, хто поважав мене, хто щиро бажав мені добра й щастя, творчих здобутків і здоров'я, хто... Все це проходило на фоні чудового приміщення (нашого театру), багатолюдної доброзичливої аудиторії, емоційного піднесення спілкування однодумців щодо урочистостей... Такі умови слугували тільки гіперболізації, природній гіперболізації моєї особистості. Виходить, що “ми не зрозумілі. Хіба ми коли-небудь скаржилися на те, що нас постійно не розуміють, не признають, не впізнають, не ставлять ні в що, не слухають, не чують? Отже, така наша доля – ох як ще довго терпіти! Скажімо так, для скромності, до 1901 року, – але це і наша особливість; ми самі ледве поважали б себе, якщо бажали б собі іншої долі. Нас не впізнають – але це означає, що ми самі ростемо і постійно міняємося, ми скидаємо стару кору, а навесні ми скидаємо і шкіру, і стаємо молодшими, майбутнє, вище, міцніше, ми все сильніше пускаємо наші корені в глибину – на зло – і разом з тим все ширше розкриваємо свої ніжні обійми небу, все з більшою жадобою ми убираємо його світло – кожною гілкою, кожним листочком. Ми ростемо, як дерева, – і це трудно зрозуміти, як і все живе! – не в одному якому-небудь місці, а скрізь, не в одному напрямку, а вгору, в ширину, але також усередину, і вниз, – наша сила стрімко йде і в стовбур, і в гілки, в корені, – ми вже не належимо собі, і ми не можемо робити щось своє, бути собою... Така наша доля, як уже говорилося; ми тягнемось до небес; і навіть якщо допустити, що це наш Фатум, – то ж ми уже ближче і ближче підбираємося до царства блискавиць! Так що ж, це ніскільки не змінює нашого

шанобливого ставлення до своєї долі, оскільки у нас є те, що ми не маємо наміру ділити, чим ми не маємо наміру ділитися, – небесний Фатум, наш Фатум” (Фрідріх Ніцше). Так, у кожного із нас свій Фатум! Ювілей – це його малесенька частка. Прийшла на пам’ять і друга малесенька, малесенька чарочка. В ресторані “Тернопіль” відмічають 60-річчя ректора фінансово-економічного інституту, професора Петра Даниловича Гуменюка. Піднімається один із його помічників (професор) і поряд з іншими приємними словами в адрес ювіляра говорить таке: “ Ми порівняно з вами, П.Д., все одно, що ось ця моя маленька чарочка в порівнянні з великим келихом”. Цього професора, взагалі-то, приємну людину, я не бачив ні на похоронах П.Д., ні на річниці смерті П.Д. А при житті П.Д. він був найближчою до нього людиною. Почуття – категорія не постійна. Надзвичайно непостійна, підступна, часто перевершує старовинну професію. Хотілося б, щоб у світі було так, як пише Василь Симоненко:

*Ні, я не буду поетом таким,
Що перед святом віршує,
Вимучить кілька свіженьких рим –
І на кальсони вторгує!*

*Ні, я не буду у роки тяжкі
Пісню співати солов’їну,
Марить про щастя, корчить смішки,
Бачачи в злиднях країну.*

*Ні, я вкладатиму в пісню свою
Душу гарячу і щиру.
Слово луна хай у рідному краю,
Тьму розвіваючи сіру.*

Але подібного в житті, на жаль, майже не зустрічається. Навіть на папері – рідкість. Інстинкт життєвої адаптації (приспосовування) бере верх над розумом. Більше того, навіть останній використовується в реалізації інстинкту для рівняння ями між “Я” і “СИЛОЮ” (дияволом). І тоді (інколи) в організмі людини появляются чорні хмари, розвивається буря:

*Чого мені тяжко, чого мені нудно,
Чого серце плаче, ридає, кричить,
Мов дитя голодне? Серце моє трудне,
Чого ти бажаєш, що в тебе болить?
Чи пити, чи їсти, чи спатоньки хочеш?
Засни, моє серце, навіки засни,
Невкрите, розбите, – а люд нависний
Нехай скаженіє... Закрий, серце, очі.*

Тарас Шевченко

Якщо вивчити твори того чи іншого письменника чи поета, то про нього можна значно більше сказати, ніж після вивчення його біографії. Сухі сторінки (народився... помер) не відображають сутності людини, її життя, динаміки життя, духовних вимірів вчинків, стосунків, сприйняття багатогранності зовнішнього середовища, постійних різноманітних хвиль внутрішнього середовища. Ви звернули увагу, що декілька годин тому я писав з піднесенням про свій ювілей, а потім поступово дійшов до сумних слів із вірша Тараса Шевченка. І це мої “хвили”, і тільки мої. Так що я знову повертаюся до урочистостей. Полтава, Полтава... Це вона викликає у нас, та не тільки у нас, асоційоване уявлення про Україну, а не Верка Сердючка, як у цьому переконують нас “довгоносики”. Вишневий садок коло хати, повільно текучі води найчистішої в Європі річки Ворскли, на луках якої бачимо різноманітних корів (руда і чорна, біла і попеляста, ряба, ряба, ряба і ще раз ряба з численними візерунками, з чисельними кольорами). З яким апетитом вони з приємним хрустом “уминають” буйні трави на берегах річки (ок), а ми вже уявляємо смак їх теплого, ледь-ледь солодкуватого, зі специфічним і приємним запахом молока. Смак молока разом зі свіжим житнім хлібом не має аналогів серед харчових продуктів. Це та їжа, яка не може дати людині повної ситості. Її не буває багато, вона ніколи не може набриднути. Пишу, а у мене слина виділяється в підвищеній кількості. А якщо це молоко від власної Зорьки, смак його підвищується на цілий порядок. А молозиво! Я не кажу вже про його велику біологічну цінність для людини, його смак неперевершений, його запах незбагнений. Немає жодного року і сьогодні, щоб я раз на рік не ласував дарами природи, такими

дарами такої ніжної, довірливої, більш ніж людяної істоти, як корова. Корова і моє дитинство — це одне ціле. Я і сьогодні відчуваю її ласку на собі, я і сьогодні бачу її розумною, здатною до спілкування зі своїми господарями. До повного взаєморозуміння. Два тижні наше село є лінією фронту. Рвуться снаряди, бомби, строчать кулемети, пікірують літаки, іноді падають на землю... Ми, сім'я, в глибокій ямі, накритій колодами. В цих умовах корова виконує всі вказівки господарів. Її заховали у високій кукурудзі. Вона стоїть на одному і тому ж місці годинами, що неможливо в мирний час. Дає нам молоко. Ні варити, ні смажити, ні... у нас немає фізичної можливості. Переконали, що голодомор 1932-1933 років не знищив повністю село тільки завдяки корові. Організатори геноциду українського народу цього не врахували. Ми ставимо пам'ятники людям, і це правильно. Але те, що ми до цього часу не поставили пам'ятника нашої годувальниці, а у війну і тягловій силі, корові — ой, як це несправедливо. І знову про молоко. Хто-небудь з вас, читачу, знає на смак свіже молоко, яке охолоджується в якійсь посудині в холодній воді криниці (не холодильника), а потім зі свіжим медом і свіжим житнім хлібом потрапляє до вашого рота? Покуштуйте, і ви переконаєтесь, що до цього часу не жили, а існували. І коли хтось говорить, що він (вона) бідували в селі, не мали дитинства, то я, який переніс воєнне лихоліття, дивлюсь на нього уважно і не можу знайти слів, щоб прокоментувати його збочені почуття. Невже він тепер, коли може напхати повний рот білого хліба і ..., більш щасливий? Але Бог нам суддя. Але до справи. Мене вітають проректор з навчальної роботи, завідувач кафедри патологічної анатомії, наш випускник, доктор медичних наук, професор пан Гасюк та Микола Миколайович Піший, професор, доктор медичних наук, завідувач кафедри педіатрії, мій давній добрий знайомий. М.М. був на моїй "малій" батьківщині, а тому говорив про її красу і підніс на пам'ять картину, яка відображала хату, де я народився. І зрозуміло, мені було дуже приємно. Приємно ще тому, що полтавці мешкали в 120 км від мого дитинства. А це офіційні паперові слова:

“Шановний Іване Семеновичу! Колектив Української медичної стоматологічної академії щиро вітає Вас з нагоди 70-річного

ювілею! Розпочавши свій творчий шлях з посади фельдшера, Ви пройшли всі етапи практичної та наукової медицини і стали відомим в Україні та за її межами вченим-педіатром, педагогом. Завдяки Вашій високопрофе-

сійній, багатогранній та самовідданій праці зроблено вагомий внесок в розвиток вітчизняної педіатрії, в справу виховання студентської молоді, підготовки фахівців нау-

кової та практичної медицини. Ви заслужили велику повагу і авторитет серед своїх колег, студентів, пацієнтів як високоерудована, принципова і одночасно добра людина, кваліфікований лікар, талановитий організатор і керів-

ник. Нехай зерна добра, посіяні Вами в людях, сходять доброю пам'яттю в їх серцях. Зичимо Вам міцного здоров'я, невичерпної енергії життя і творчості, великого щастя на довгі роки, нових здобутків і успіхів.

Ректор Української медичної стоматологічної академії, академік Української академії наук національного прогресу, заслужений діяч науки і техніки України, доктор медичних наук, професор підпис М.С. Скрипніков
Голова профкому, доцент підпис З.О. Борисова”.

Микола Сергійович, крім того, що скерував до Тернополя авторитетний десант, надіслав і особисту телеграму: “Вельмишановний Іван Семенович! Щиро вітаємо Вас із днем народження. Прийміть найщиріші побажання міцного здоров'я, земного щастя, життєвої трудової наснаги на багато літ. Добра, злагоди, сімейного благополуччя. З повагою ректор стоматологічної академії Скрипніков”.

Микола Сергійович завжди ставився до мене чистосердечно, як, до речі, і я до нього. Він подобався і подобається колегам своєю відкритістю, доброзичливістю, неабиякою творчою енергією. Нехай вам щастить, мій дорогий Миколо Сергійовичу! А я словами свого земляка Олександра Олеся хочу переконати і вас, і себе, що весна завжди і у всіх попереду:

*Ще не прийшла весна, хоч вже гримлять потоки
І великодний дзвін гуде...
Хоч про життя прекрасне й молоде
Говорять скрізь і діти, і пророки.*

*Ще не розвіявся сон терпіння і неволі,
Ще душить гніт нескинутих віків,
Ще сніг лежить в незміряному полі,
Хоч вже на горах почорнів.*

*Ще тільки тріснули розірвані кайдани,
Ще не зайнявся вогонь усіх бажань,
Ще із грудей Дніпра летять одні тумани,
Ще важко спить незаймана Кубань.*

*Але весна іде! І все зіллється в море,
І все єдину пісню зашумить,
І все живе на крилах полетить,
І вперше мертве заговоре.*

Микола Леонідович зі всією переконливістю говорить про те, що не тільки “Костю”, а й мене любить вся Одеса, в тому числі і він, і ректор, і... Ось налаштуюся, приїду з перевіркою цієї тези. Тримайтеся, одесити!

Отже, вітання проголошує педіатр, вітання теплі, вітання від щирого серця і душі, Микола Леонідович Аряєв, доктор медичних наук, професор (сьогодні ще й член-кореспондент АМН), завідувач кафедри педіатрії, проректор з міжнародних відносин Одеського медичного університету. Він не тільки казав приємні слова мені, а ще більше – моїм учням, з вживанням префікса “най...” Він же вручив мені і папку з “посланням”: “Вельмишановний Іване Семеновичу! Вітаємо Вас зі славним ювілеєм, щиро бажаємо здоров'я, творчого натхнення, оптимізму і успіхів! Ви – чудова, талановита людина, безмежно віддана педіатрії, протягом всього свідомого життя на всіх сходинках практичної та наукової медицини (фельдшер, лікар, головний лікар, старший науковий співробітник, зав. клінікою, зав. кафедрою, ректор) віддавали всі сили та виявляли зразки самовідданості, невичерпної працездатності, дивовижних організаторських здібностей, незламної волі. Висококваліфікований лікар, досвідчений педагог, продуктивний науковий працівник, Ви, шановний Іване Семеновичу, через свої руки, серце і мозок пропускаєте всіх важких хворих дітей, тисячі своїх вихованців –

студентів і лікарів. Ваше педагогічне обдарування проявляється у блискучих лекціях, академічних клінічних розбираннях, в підручниках, монографіях і методичних розробках. Велика кількість наукових праць яскраво відображає особисті досягнення з удосконалення вивчення етіопатогенезу, клініки, профілактики та лікування більшості захворювань у дітей. Ваша творча активність реалізована у проведенні численних з'їздів, конференцій, симпозіумів, наукових нарад тощо. Хай ще довго-довго Ваш талант і праця збагачують нашу Україну!

Ректор Одеського медичного
університету, чл.-кор. АМН України підпис В.М. Запорожан
(тепер – академік – І.С.)

Голова профкому, професор підпис Ф.І. Костев”.

Сонячний край, край моря і край оздоровниць – зробив все можливе, щоб побажання для мене перетворилися в дійсність. Валерій Миколайович! Я пам'ятаю, що “всі річки течуть в море, але воно не переповнюється” (Екклезіаст, 1, 7). І ви це довели. Ви не накопичуєте в собі добро, а зі всією старанністю віддаєте його людям. Я думаю, що “Песня о друге” В. Висоцького це й про вас:

*Если друг
оказался вдруг
И не друг, и не враг,
а так;
Если сразу не разберешь,
Плох он или хорош, –
Парня в горы тяни –
рискни! –
Не бросай одного
его:
Пусть он в связке в одной
с тобой –
Там поймешь, кто такой.
Если парень в горах –
не ах,
Если сразу раскис –
и вниз,
Шаг ступил на ледник –*

и сник,
Оступился – и в крик, –
Значит рядом с тобой –
чужой,
Ты его не брани –
гони:
Вверх таких не берут
и тут
Про таких не поют.
Если ж он не скулил,
не ныл,
Пусть он хмур был и зол,
но шел,
А когда ты упал
со скал,
Он стонал,
но держал;
Если шел он с тобой
как в бой,
На вершине стоял – хмельной –
Значит, как на себя самого
Положись на него!

Із трьох ректорів Тернопільських вузів не забув про моє 70-річчя Олександр Андрійович Устенко, професор, сьогодні депутат Верховної Ради України. Цікава людина О.А. Він був (і є) доброзичливою людиною, і не тільки до мене, а й кожної людини, з якою він спілкувався. Усім він робив щось добре. Я тільки знав, що він вів багаторічну боротьбу спочатку з головою обласної ради, доктором економічних наук Василем Олійником, а пізніше – з головою обласної адміністрації, також доктором економічних наук, також Василем, але з іншим прізвищем – Коломійчуком, які бажали замінити його на посаді ректора. З одним і другим Василем я добре знайомий, і один і другий завжди на мене справляли приємне враження. В добрих стосунках з ними був й О.А. Більше того, з Олійниками вони дружили (можливо, і сьогодні дружать) сім'ями. Обидва працювали по сумісництву у вузі, який очолював О.А. На моє запитання до Олександра Андрійовича: "Чому ви ведете таку тривалу боротьбу з такими пова-

жними особами, яка не додає вам здоров'я?" – він відповів: "Моя мета: залишити своїм послідовником тільки досвідченого працівника своєї академії". І один і другий Василь сиділи в кріслі ректора цього вузу, але дуже короткий час. О.А. вдавалося максимально скоротити цей час. І не тільки скоротити, ще й стати депутатом Верховної Ради по мажоритарному округу, Почесним громадянином міста Тернополя... Коли я не став ректором, то спілкувався (то були мої прохання за когось із співробітників нашого вузу) з ним 1-2 рази на рік. На моє стандартне запитання: "Як іде життя молоді?" – відповідав: "У постійній борні". І після цього хтось може заперечувати дієвість моєї концепції: парадоксальність у житті – основа творчості і довголіття? Веду до того, мій дорогий читачу, що при незгодах не сумуй, знай, що це неабиякий поштовх до майбутніх здобутків: "Жити – це боротися; боротися – це жити" (П. Бомарше). І я не зовсім згоден з Вольтером: "У світі – вічна боротьба (з цим згоден – І.С.); хто ухитряється жити за рахунок іншого, той переможець" (таке твердження стосується "нечистих" людей – І.С.). Таке враження, що професор Устенко керувався правилами Пауло Коельо (в той час ми ще не були обізнані з творами цього письменника): "Воїн світла завжди пам'ятає п'ять правил боротьби, які три тисячі років тому сформулював Чжуан-цзи. ВІРА: перш ніж вступити в бій, необхідно вірити в те, ради чого ти це робиш. СОРАТНИК: учися вибирати собі союзників і боротися пліч-о-пліч з ними, оскільки сам ніхто не може виграти війну. ЧАС: істинний воїн пам'ятає, що боротьба, яка проходить взимку, відрізняється від тої, що проходить влітку. Вступаючи в бій, він завжди вибирає для цього найбільш сприятливий момент. ПРОСТІР: неможливо боротися в горах так само, як ти ведеш бій на рівнині. Дай оцінку всьому, що знаходиться навкруги тебе, і вибери найкращий метод боротьби. СТРАТЕГІЯ: кращий воїн той, хто може передбачити і підготувати хід бою". Ось що написав мені О.А, і зверніть увагу, без голови профкому ("Бог утворив світ за шість днів; як бачите, тоді ще не було профсоюзу" – Роберт Орбен): "Вельмишановний Іване Семеновичу! Колектив Тернопільської Академії народного господарства засилає Вам, відомому українському ученому і громадсько-політичному діячеві, свої ширі ві-

тання і побажання добра і щастя, радості і козацького здоров'я. Син голубоокої Сумщини, Ви, закінчивши Харківський медичний інститут, назавше пов'язали свою долю з вільнолюбним і гордославним галицьким краєм. Тернопільщина вдячна Вам за те, що зробили і для неї. Працюючи завідувачем кафедри педіатрії, згодом проректором, а відтак майже ціле двадцятиріччя ректором медичного інституту, Ви внесли вагомий вклад у розвиток провідного медичного вузу і медичної науки на наших теренах. За час Вашого перебування на посаді ректора медінститут став медичною Академією, яка з Вашого благословення носить ім'я великого українського вченого, уродженця Тернопілля Івана Горбачевського. Ми горді з того, що у практиці нашої вітчизняної медицини застосовуються методи лікування "за Іваном Сміяном". Шановний ювіляре, 70 — це ще не кінець життя, а старт у велике майбутнє. До вечора ще далеко, тож вище голову. Ви маєте майже сотню своїх учнів і послідовників. Нових Вам творчих звершень.

За дорученням колективу Тернопільської
Академії народного господарства
Ректор підпис Олександр Устенко
Тернопіль,
10 січня 1999 р."

— Де ти народився? — Не знаю. — Де пройшло твоє дитинство? — Не знаю. Де поховані твої батьки? — Не знаю... Що це, відповідь забудькуватої людини? Що це, відповідь затурбованої людини? Ні. Це відповідь нещасливої людини, людини з глибокою психічною патологією або перевертня. І неможливо згодитися з Аристофаном: "Де добре, там і Вітчизна". Ніщо не в змозі час від часу навіювати на людину такі ніжні, теплі, глибинні почуття, як пам'ять дитинства, пам'ять подій у колі сім'ї. Попробуйте сприйняти слова вірша "Лісна тиша" Л. Яхніна сьогоднішнім і пов'язати його з дитячим вашим сприйняттям:

*Я был в лесу совсем один
Среди берез, дубов, осин,
Среди травы, среди камней
В густом плетении теней.*

*Я в тишине бродил один
И вдруг услышал:
“Цвин-цвин-цвин!”
И “Цвир-цвир-цвир”,
И “Чок-чок-чок!” –
В траве незримо пел сверчок.*

*Над головой моей пчела
Росинку меду пронесла,
И белка рыжею метелкой
Мелькнула над лохматой елкой.*

*Из кроны клена вырезной
Грачи кричали надо мной,
Лесная мышь из тайной норки
За мной следила глазом зорким.*

*Чертили воздух вкривь и вкось
Цветные крестики стрекоз,
И круглоспинный паучок
Плел паутинный свой сачок.*

*Я думал, что средь бела дня
Один в лесу бродил.
Но целый мир вокруг меня
Летал, трудился, жил.*

Не пошкодуї часу, читачу, уважно прочитай ще раз. І уяви собі багатство відчуття природи, а отже, й життя дитини, себе в дитинстві. І мабуть, переконаєшся, що повнота сприйняття навколишнього світу в дитинстві була більш повною, більш об'ємною, більш різноманітною, більш емоційно урівноваженою, ніж сьогодні. Ось чому для мене особливо приємними були адресні вітання із Сумщини.

“70\50 Вельмишановний Іване Семеновичу! Alma mater Вашої юності, де пройшли перші кроки становлення медичного працівника, Вас пам'ятає, Вами пишається і щиро вітає зі славним ювілеєм.

*Бажаєм добра і удачі без ліку,
Міцного здоров'я і довгого віку,
Миру і злагоди світлої в хату,
Днів якнайбільше, щастя багато.
Хай обминають болі й тривоги
Стелиться рівно життєва дорога.*

*Прийміть вітання наші щирі,
Хай Ваша доля розквіта,
Нехай в здоров'ї, щасті, мирі,
Проходять всі Ваші літа.*

Адміністрація Сумського медичного училища.

10 січня 1999 р.”

Холодні і голодні 3 роки навчання в цьому училищі, тоді – фельдшерсько-акушерській школі, сьогодні – медичному коледжі, пройшли швидко. На пам'ять приходять не голод (по талонах нам давали тільки 500 г хліба) і не холод (до середини листопада я і мій друг Федя ходили босоніж), а веселе спілкування з дівчатами і хлопцями, постійна жага до знань, окремі епізоди спілкування з викладачами, поїздки “в теплушках”, на даху вагонів... – і завжди завзятою зграйкою.

“Вельмишановний Іване Семеновичу! Від широкого серця вітаємо Вас зі славною ювілейною датою та 50-річчям педagogічної, наукової та громадської діяльності, спрямованої на виховання підростаючого покоління та розвиток медичної науки. В Вашій особі ми вшановуємо чудову людину, блискучого педагога, талановитого організатора, видатного вченого, люблячого чоловіка, клопітливого батька й дідуся. Ви заслужено користуєтеся великою повагою та любов'ю студентської молоді та професорсько-викладацького колективу медичного факультету Сумського державного університету, в становленні та подальшому розвитку якого Ваш внесок безцінний. Ми Вам широко вдячні за повсякденну підтримку та допомогу. Нам особливо приємно бачити в Вашій особі нашого видатного земляка, який народився на Сумщині та проторив собі шлях в медицину на рідній землі. Ми цінуємо Ваш визначний внесок в розвиток охорони здоров'я та медичної науки в Сумській області і сподіваємось на Вашу пода-

льшу допомогу та підтримку. Вам присутня невичерпна енергія, діловитість, жага до творчості та колосальна працьовитість. Бажаємо Вам доброго здоров'я, творчих успіхів, життєдайних сил та енергії на наступні 70 років (переборщили – І.С.).

Ректор підпис І.О. Ковальов

Декан медичного факультету підпис В.Е. Маркевич

6. 01. 99 р.”

Диму без вогню не буває... Тому надіюсь, що добрі слова в привітаннях мають об'єктивне підґрунтя. У вирішенні питання організації і відкриття медичного факультету при університеті в Сумах вирішальне значення мало бажання керівництва області і позитивне рішення міністра охорони здоров'я Ю.П. Спіженка. Як і Борис Криштопа, я докладав усіх можливих зусиль для позитивного вирішення відкриття медичного факультету. Б. Криштопа народився на Сумщині, там він “дослужився” до завідувача обласного відділу охорони здоров'я, потім замісника міністра охорони здоров'я, потім радника з медицини в Афганістані, в подальшому – проректора з міжнародних відносин Київського медичного інституту і останньої посади – завідувача кафедри організації охорони здоров'я і соціальної гігієни в медичній академії післядипломної освіти. Людина надзвичайно виважена, з широким кругозором, непомірно скромна, з глибоким знанням своєї справи. Кому ж, як не нам, знати, що найнижчий рівень забезпеченості лікарями в Україні в Сумській області, кому ж, як не нам, знати, що відкриття медичного факультету в Сумах буде сприяти покращанню медичної допомоги нашим землякам? На превеликий жаль, і вчора, і сьогодні в міністерських “коридорах” переважає думка (майже однастайна), що необхідно не відкривати нові медичні вузи і факультети, а закривати їх, і чим більше, тим краще. Кому краще? На це запитання “противники” відповіді не дають. Чомусь більшість керівників у медицині дуже заклопотані економікою країни, а не здоров'ям одноплемінців! Закриємо, не відкриємо – заощадимо гроші! Це їх гасло. Але кому заощадимо гроші конкретно? І на чому? На інтелекті свого ближнього і його здоров'ї! Рахують кількість лікарів в Україні, користуючись брехливою статистикою, зводять до “нічого” лікарську допомогу на селі, перетворюють лікаря у фельдшера,

називаючи його сімейним лікарем. Увесь цивілізований світ бачить майбутнє медицини в її спеціалізації, в об'єднанні медичних зусиль, а наші ж медичні реформатори йдуть у зворотному напрямку. Всупереч своїй волі вони керуються гаслом: чим гірше, тим краще. Я живу за 2 км від міста. Мої сусіди-пенсіонери не можуть отримати мінімальної медичної допомоги. Вони достатньо активно виконують гасло минулих років: економіка мусить бути економною, або для сучасних умов: кожна смерть пенсіонера – це економія для пенсійного фонду. Закони Ч. Дарвіна в дії: "Помирає тільки кволе і слабе, здорове і сильне завжди виходить переможцем у боротьбі за існування". Або. Сьогодні (18.02. 2004 передали по місцевому телебаченню, що в одному із сіл (довжиною в 3 км) Козівського району минулорічна випускниця Кременецького медичного училища забезпечує медичну допомогу більш як 1000 мешканцям, серед яких 250 дітей. Акушерку ще не знайшли. Ви в це можете повірити? Якщо можливе задовільне медичне обслуговування такої кількості людей одним середнім медичним працівником, то скажіть, будь ласка, для чого нам медичні вузи? А вчора Президент дав доручення уряду впорядкувати вищу школу відповідно до потреб. А чому й ні. Голова уряду – доктор наук, професор, члени уряду не тільки доктори наук і професори, а й академіки. Так що гуляй, "Вася". На моє переконання, упорядкування зведеться до різкого обмеження надання вищої освіти громадянам України. Нам японці та й увесь світ не приклад. Для чого вища освіта кожному? Нам такі високі цілі ні до чого. Самі з вусами! Що нам краще: щоб випускник готувався до вступу в навчальний заклад, вступив до нього і навчався за мізерну стипендію, а частіше за свої кошти, чи нехай бродить по селу і місту, стає в чергу по безробіттю, отримуючи відповідну допомогу, хуліганить від бездіяльності, поповнює ряди криміналітету? Наші "вуса", а не мозок, підказують, що краще друге. На мою думку – краще перше. Навчання. Творча праця. У більшості випадків вона переважає над "дурними" думками людини. Коли свою думку з цього приводу я виказав своїм знайомим депутатам (чоловікові і жінці) Верховної Ради, то вони згодні з необхідністю вищої освіти кожній людині. Але ж, мабуть, голосували за Закон України "Про вищу освіту", де є

таке речення: “У вищих навчальних закладах державної і комунальної форм власності кількість студентів, прийнятих на перший курс на навчання за державним замовленням, повинна становити не менше ніж 51 відсоток від загальної кількості студентів, прийнятих на навчання на перший курс”. Щоб була зрозуміла закладена “бомба” в цьому Законі, поясню на прикладі свого вузу. Державне замовлення в нашу академію зменшено в три рази. Дозволяється прийняти 49 % студентів-контрактників від всієї кількості студентів. Виходить, що загальний набір студентів буде значно меншим (близько на одну третину), аніж був до різкого зниження його. Кому вигідне зниження освітнього рівня населення України? Мені? Ні. Вам? Ні. Державі? І поготів – ні. Так для чого чи для кого це робиться? Я не знаю. Я не впевнений, що мені правильно роз’яснили: іноземці не мають кількісного обмеження вступу до будь-якого вузу. Якщо це так, то на здорову голову зрозуміти такий освітній підхід неможливо. Громадянин України не може всупити до вузу, а громадянин іншої держави – не має обмежень у цьому питанні. Чи я з віком подурнішав, чи чому ж я не можу зрозуміти такий подвійний підхід у наданні вищої освіти своїм і не своїм громадянам, причому не на користь “своїм”. І це робиться на фоні різкого зниження народжуваності, з кожним наступним роком зменшення потенційних абітурієнтів. Про підготовку кваліфікованих робітників мені говорити недоречно. У мене таке враження, що скоро настане час, коли ми за прикладом царської Росії будемо “виписувати” таких робітників із-за кордону. Нас же не дивує, коли “наші” їдуть лікуватися в Баден-Баден, Карлові Вари..., коли в Україні найбільш ефективні лікувальні мінеральні води. Пишу, пишу, але інколи приходиться на думку розмова з дуже розважливим, симпатичним, висококваліфікованим столичним професором, з яким я в дружніх стосунках. – Іване Семеновичу, – каже він, – ви маєте якусь винагороду за написані вами книжки спогадів і роздумів? – Ні, – відповів я, – навпаки. – То киньте все геть і відпочивайте та розважайтеся. І я подумав, може, дійсно жити задля забави та відряди, як про це пише Василь Симоненко:

*Комусь життя – забави та відрада,
А світ закритий ширмою вікна,
Турбота в нього цілий вік одна –
Дістати дружині пудри та помади.
І він до всього шкірить зуби радо,
У все повірив і прийма сповна,
А думати тоді він тільки зна,
Коли відгадає кросворди та шаради.
Безпечний дурнику. Живи собі на втіху,
Не знай ні горя, ні страшного лиха
Думки носить у черепі тугому.*

*Мугич пісні гугняво під сопілку,
Їж досхочу, на свято пий горілку,
Але хоч жить не заважай нікому.*

Думаю, що такі поради людина пенсійного віку може сприймати самим серйозним чином. Ну чому не жити собі на втіху, ну чому б не знати ні горя, ні лиха, ну чому б не мугичити пісні, їсти досхочу і не заважати жити нікому? А хіба погано випити келешок горілки на свято? То чому ж я сиджу годинами, днями, тижнями, місяцями, роками спочатку за друкарською машинкою, а останні роки за комп'ютером? Якщо подумати, подумати і ще раз подумати, то відповідь – не знаю. А може, і не зовсім "не знаю". Раз я так стійко такою працею займаюся, то вона приносить мені неабияке задоволення. Воно так і є. І я несвідомо наслідую М. Бернета: "Задоволення працею більше сприяє довголіттю, аніж фізичний розвиток, спосіб харчування, некуріння і довголіття батьків". Я прокоментував би вислів М. Бернета так: задоволення працею сприяє духовному довголіттю людини, довголіттю емоційного піднесення. Незадоволення працею, нудьга під час праці, бажання відійти від праці сприяють уявному довголіттю, довголіттю нудному, нервовому, сонливому... Може, так. А може, й не зовсім так. Всім нам більшою чи меншою мірою притаманне: "НЕ ЖАЛЕЮ, НЕ ЗОВУ, НЕ ПЛАЧУ".

*Не жалею, не зову, не плачу,
Все пройдет, как с белых яблонь дым.
Увяданья золотом охваченный,
Я не буду больше молодым.*

*Ты теперь не так уж будешь биться,
Сердце, тронутое холодком,
И страна березового ситца
Не заманит шлаться босиком.*

*Дух бродяжий! Ты все реже, реже
Расшевеливаешь пламень уст.
О, моя утраченная свежесть,
Буйство глаз и половодье чувств!*

*Я теперь скуpee стал в желаньях,
Жизнь моя, иль ты приснилась мне?
Словно я весенней гулкой ранью
Проскакал на розовом коне.*

*Все мы, все мы в этом мире тленны,
Тихо льется с кленов листьев медь...
Будь же ты вовек благословенно,
Что пришло процвeсть и умереть.*

Сергій Єсенін

І наступне. В Законі України “Про вищу освіту” є стаття 4 (“Право громадян на вищу освіту”), в якій в пункті 1 написано: “Громадяни України мають право на здобуття вищої освіти”. Із того, що я писав раніше, виходить, що громадянин України має право боротися на конкурсній основі за право здобуття вищої освіти. Таке визначення цього, першого, пункту відповідало б дійсності. Отже, право на вищу освіту громадяни України мають відносно. Навіть за власні кошти.

Ми називаємо економічний стан своєї країни то ринковим, то перехідним ринковим. З одної сторони. А з другої, випускник вузу, який навчався за державні кошти, мусить працювати три роки там, де чиновники вважають за потрібне. Явище парадоксальне не в кращому розумінні. З моєї точки зору випускник

мусить самостійно працевлаштуватися, адже це вже не просто самостійна доросла людина, а ще й, як ми кажемо, висококваліфікований спеціаліст. То для чого йому “няньки”? Він зобов’язаний своїми теоретичними і практичними надбаннями переконати колектив лікарні, поліклініки..., що він найкращий із претендентів на конкретну посаду. І такий підхід із працевлаштуванням буде мотивацією для ефективного шестирічного навчання в медичному вузі, в подальшому і в інтернатурі. Навіть абітурієнт пам’ятатиме, що його майбутнє буде залежати від надбань протягом навчання. Чому проявляти піклування про нездалого лікаря, щоб він обов’язково працював? Кому від цього добре, людям, яких буде обслуговувати такий фахівець, чи державі? Всім погано. Виходить, що ми усвідомлено вороги самі собі. Нехай такий лікар продовжує своє професійне вдосконалення, якщо він бажає бути добрим фахівцем. Немало наших лікарів від’їжджають за “бугор”, але далеко не всі у змозі “переступити” через професійні і мовні випробування.

Час уже повернутися й до ювілею. З чудовим хором Чортківського медичного коледжу на сцені театру появляється його директор – Любомир Степанович Білик, заслужений лікар України, кандидат медичних наук, наш випускник. А це слова вітання. “Вельмишановний Іване Семеновичу! Вважаю за честь особисто і від колективу Чортківського базового медичного училища, яке очолюю, звернутися до Вас зі щирими побажаннями з нагоди сьогоднішніх урочин. Зичимо Вам всіх благ та гараздів у житті, нових здобутків і творчої наснаги в царині медичної науки. Нехай Ваші вчинки керуються світлим розумом і чистими помислами, а праця множить добро та милосердя і воздається Вам щирою вдячністю.

*В четвертий день після народження Христа
Матуся народила сина – Івася,
І попросила в Бога долю добру,
Щоб він трудився для рідного народу.*

*Зростав синочок той, дорослим став,
Охоту стати фельдшером дістав.*

*І став. І трохи ним попрацював...
Медінститут у Харкові здолав.*

*І долею в Карпати завело, у Трускавець,
В дитячий санаторій "Джерело".
Як він на всі страждання надивився,
То в наукових інститутах опинився.*

*У Закарпатському і в П'ятигорськім.
Загартувавсь організатором і науковцем.
Хилилось серце (ніде правди діти)
В науку, де у центрі – діти.*

*Коли ж в науці вже зробив немало,
Тернопіль – місто так зачарувало,
Що прикипів до академії душею
І довгі роки керував він нею.*

*Розквітала Академія на славу!
Тут вчені возвеличують державу...
Працюючи на розквіт України,
Допомагають їй піднятися із руїни.*

*Хоч пану Сміяну вже сімдесят,
А праці віддано вже цілих п'ятдесят.
Ліг на чоло розумне сизий дим, –
Душею він лишився молодим.*

*Не сімдесят йому, а так десь – сорок п'ять!
Для нього тут пісні звучать.
Прославив Україну він не раз...
То ж хай у нього буде все гаразд!*

*Він виховав і сина, і доньку
"По образу-подоб'ю своєму"...
Вони обоє доктори наук...
А скільки вчених вийшло з його рук?!*

*Їх випускав, мов птахів, у світи,
І крила дав, сказав: "Лети! Лети!"*

*Та заповіт священний не забудь, –
Освічай іншим їх життєвий путь”.*

Ця фотографія більше виняток, аніж правило. Любомир Степанович дуже рідко читає. Частіше він говорить, імпровізує. Можливо, він це робить для більш глибокого переконання серйозності своїх намірів.

У це “послання” вкладає вся душа, безмежна доброта, особиста енергія, колективний талант, бажання подарувати мені максимально велике емоційне піднесення для сьогодення і майбутнього. Моя вдячність Вам, Любомире Степановичу, і Вашому колективу не має меж. Я можу сказати надто банальне, але змістовне: “Так тримати! М-о-л-о-д-ці!!!!” Добро, яке ви випромінюєте іншим, обов’язково повернеться до Вас. Закон бумеранга завжди в дії для добрих, не зовсім добрих і недобрих справ.

“Дорогий Іван Семенович колектив державного медичного університету і я особисто сердечно вітаємо вас славним ювілеєм медична громадськість України цінить вас талановитого вченого прекрасного організатора вищої медичної школи висококваліфікованого лікаря щиро вдячні вам за радість та розкіш спілкування бажаємо доброго здоров’я творчих успіхів натхнення на багато років завжди з вами ректор професор Василь Максимович Мороз”. Цю телеграму я навів в оригіналі. Але хочу розпочати з останніх слів цього вітання: завжди з вами ректор... На мою велику радість і втіху наведені слова повною мірою відповідають дійсності. Ось один із епізодів (у наступних книгах будуть відображені й інші). Півтора року я вже не ректор. Телефоную особисто

мені В.М. і запрошує на 75-річний ювілей свого попередника професора Василя Білика, який проводиться у Вінницькому медичному університеті. По-перше, таку глибоку повагу не проявив до мене жоден із ректорів мого минулого (це зовсім не значить, що я маю хоча незначну образу на кого-небудь із колишніх моїх колег). По-друге, без пам'яті про минуле не буває майбутнього. “Хто не пам'ятає свого минулого, приречений пережити його заново” (Сантаяна). І Василь Максимович продемонстрував таку “пам'ять” своїми діями. Ювілей не був формальністю. Професора Білика вітав весь колектив університету, мер міста, губернатор... Він був обраний Почесним громадянином міста Вінниці. Я був приємно здивований, коли від обласного керівництва йому піднесли “агромадний” букет роз – 75 штук. По-третє, на ювілеї я користувався надзвичайною увагою Василя Максимовича, ювіляра, проректорів, деканів..., з якими мені неодноразово доводилося спілкуватися в минулому. Більше того, на цьому ювілеї я був зі своїм 10-річним внуком. Це була єдина дитина на такому велелюдному і високому зібранні. І мені навіть прийшла думка відносно коректності мого “колективного” прибуття на ювілей. По-четверте, мене і внука зустріли і провели, нам безоплатно надали люкс... Мину-

Професор В. Мороз біля мікрофона. Зліва від нього ювіляр. На столі перед ними ви бачите пиріжки. Це “коронне” блюдо вінничан. Їх різноманіття, кількість, надзвичайна смакова якість мене завжди вражали. Готували пиріжки і, думаю, продовжують готувати співробітники університету. Хвала і слава таким майстриням!

*А це вже ми разом із В.М. Радість і задоволеність випромінюють
наші обличчя (В.М. зліва).*

ло 5 років, а я постійно про це пам'ятаю, минуло п'ять років – всі вони вирізнялися неабиякою моєю творчою активністю, на яку мене надихав і високодуховний вчинок Василя Максимовича Мороза.

Цей приклад 75-річного ювілею В. Білика дозволяє мені повторити слова Віктора Гюго:

*Я вечера люблю; мне нравит-
ся закат,
Когда его лучи внезапно золо-
тят
Усадьбы, скрытые листвою;
Когда вдали огнем объят гус-
той туман,
Когда меж облаков небесный
эксан
Сверкает ясною синевою.*

*Мій онук Ваня в "морозівському"
люксі. Гостинність відчувається
кожною рисою його постаті.*

Alma mater також дала про себе знати телеграмою: “Дорогий Іван Семенович щиро поздоровляю вас випускника Харківського державного медичного університету славним семидесятирічним ювілеєм пишаємося вами як персональним студентським стипендіатом захистом нашому університеті кандидатської докторської дисертацій ваш красивий шлях від завідуючого кафедрою до проректора по навчальній роботі ректора записаний золотими літерами літопис Тернопільської медичної академії бажаємо міцного здоров’я щастя великих успіхів ректор Харківського державного медичного університету академік професор Циганенко”. Анатолій Якович Циганенко найбільший довгожитель біля керма Харківського медичного вузу. Коли я був студентом, він був секретарем комітету комсомолу, коли я приїжджав захищати дисертації, він був уже проректором з навчальної роботи, коли я через багато років став проректором з навчальної роботи, він ще залишався на цій же посаді. Я не знаю, в якому вузі України та й колишнього Союзу на такій неспокійній посаді могла бути людина більше 2-х десятиріч, як на це спромігся А.Я. У мене інколи складалося враження, що він проректором став ще до мого народження (народилися ми в тому ж 1929 році). Та й ректорство А.Я. перевалило за двадцятку. Він завжди звертався і звертається до мене – “Ваня”, тепло і по-дружньому. Основи такого ставлення закладені ще в студентські роки. Він перший комсомолець всього вузу, а я на два щаблі нижче – перший комсомолець курсу. На четвертому курсі у мене профузна (різко виражена) кровотеча з виразки 12-палої кишки. Лікуюсь. Закінчую четвертий курс. Їду на виробничу практику в свій районний центр (Тростянець). Через три місяці одержую телеграму: Вам необхідно терміново приїхати в профком медінституту. Їду. Дають безкоштовну путівку в санаторій курорту Миргород. – А практика? – Потім відробити. В той час я ще не знав про можливість курортного лікування і, зрозуміло, нікого про це не просив. Надання путівки було для мене приємною несподіванкою. Хто її надав мені? Здогадались? Комітет комсомолу, який очолював аспірант Циганенко. Я нікому не скаржився на свою “болячку” й був певен, що “наверху” про неї ніхто не знає. Другий раз такий же “фокус” зі мною трапився після закінчення інституту й отримання диплома. Знову закликали до профкому і

вручили путівку, але вже на курорт Моршин. Може, ви знали подібний випадок, щоб після закінчення вузу, без будь-якого прохання, кому-небудь надали безкоштовну путівку? Ось чому свою *Alma mater*, свої напівголодні і напівхолодні роки завжди згадую з приємністю. Все важливе, але архіважливе ставлення людей, з якими ти постійно спілкуєшся. Тому професор А.Я. Циганенко був, є і буде для мене побратимом. Спогади і роздуми, які знайшли відображення в цих 6 книгах, свідчать про мою щасливу долю, про моє активне життя, про радість спілкування з людьми. І мені дуже сумно, коли читаю вірша генія людства Тараса Шевченка:

*Хіба самому написати
Таки посланіє до себе
Та все дочиста розказати,
Усе, що треба, що й не треба.
А то не діждешся його,
Того писанія святого,
Святої правди ні од кого,
Та й ждуть не маю од кого,
Бо вже б, здавалося, пора:
Либонь, уже десяте літо,
Як людям дав я "Кобзаря",
А їм неначе рот зашито,
Ніхто не гавкне, не лайне,
Неначе й не було мене,
Не похвали собі, громадо! –
Без неї, може, обійдусь, –
А ради жду собі, поради!
Та, мабуть, в яму перейду
Із москалів, а не діждусь!
Мені, було, аж серце мліло, –
Мій боже милий! Як хотілось,
Щоб хто-небудь мені сказав
Хоч слово мудре; щоб я знав,
Для кого я пишу? Для чого?
За що я Вкраїну люблю?
Чи варт вона огня святого?...
Бо хоч зостаріюсь затого,
А ще не знаю, що роблю.*

Пишу собі, щоб не міняти
Часа святого так на так,
Та іноді старий козак
Верзеться грішному, усатий,
З своєю волею мені
На чорнім вороні-коні!
А більш нічого я не знаю,
Хоч я за це і пропадаю
Тепер в далекій стороні.
Чи доля так оце зробила?
Чи мати Богу не молилась,
Як понесла мене? Що я —
Неначе лютая змія
Розтоптана в степу здихає,
Захода сонця дожидає.
Отак-то я тепер терплю
Та смерть із степу виглядаю,
А за що, ей-богу, не знаю!
А все-таки її люблю,
Мою Україну широку,
Хоч я по їй і одинокий
(Бо, бачте, пари не найшов)
Аж до погибелі дійшов.

Нічого, друже, не журися!
В дулевину себе закуй,
Гарненько Богу помолися,
А на громаду хоч наплюй!
Вона — капуста головата.
А втім, як знаєш, пане-брате,
Не дурень, сам собі міркуй.

Столиця мене також не забула: "Дорогий Іване Семен
широсердно із задоволенням вас вітає колектив національ
медуніверситету і я особисто зі славним 70-річчям знайо
бимо вас як всесвітньо відомого вченого відданого педіат
красного лікаря доброзичливого наставника чудового ор
тора медичної освіти ваш багаторічний досвід на посаді
Тернопільської медичної академії завжди залишався при
творчого відношення до своєї роботи щастя вам дорого

Семеновичу натхнення і оптимізму хай ясне сонце зігріває ваше серце і душу а доля береже вас для подальшої радості спілкування з вами з глибокою повагою ректор НМУ академік Є Гончарук". І друга телеграма з Києва: "Щирісердечно вітаємо вас Іване Семеновичу ювілеем зичимо доброго здоров'я щастя подальших життєвих та творчих успіхів ректор КМАПО (Київська медична академія післядипломної освіти – І.С.) ім П Л Шупика заслужений діяч науки і техніки професор В М Гирін". І третя: "Поздоровляємо ювілеем бажаємо міцного здоров'я щастя плідних здобутків у житті праці ректор КМІ УАНМ Туманов". Що ще можу сказати? Євген Гнатович Гончарук не тільки попередуючи планети за науковими званнями, а і виважена, терпелива, розсудлива людина. Він великий дипломат. Йому завжди вдавалося вийти переможцем у столичній "вовтузні" щодо посади ректора. Чомусь всім міністрам хотілося посісти цю посаду. Але очевидно, то це вже й не такий білий хліб з чорною ікрою, як здається зі сторони. А в столиці з великою кількістю першо-другоступеневих чиновників і поготів. Так що столичному ректору не варто ним надто займатися – вдосконаленням роботи вузу і його розвитку на виживання? Про чудову людину, Віталія Миколайовича Гиріна, я особливо багато писав у другій книзі. Те ж саме стосується і професора Віктора Туманова, ректора медичного факультету вищої медичної освіти (читай в третій книжці). Всіх цих ректорів (порушують принцип індивідуалізації) стосуються слова Віктора Кукаленка: "Воїн світла споглядає дві колони, що стоять по обидві сторони від дверей, які він має намір відкрити. Одна колонна називається знанням, друга носить ім'я Бажання. Воїн дивиться на одну і читає надписи на ній слова: "Ти входиш в межі незнаного світу, де ніщо із того, що ти відкривав до цього, не допоможе". Воїн переводить погляд на другу і читає надписи на ній: "Ти покидаєш межі пізнаного тобою світу, де ніщо із того, що ти завжди любив і за що завжди боровся, не допоможе". Воїн входить – ніщо на світі не може залякати його і ніщо не допоможе йому вийти. З переконаністю людини, яка знає чого хоче, він відкриває двері".

Віктор Кукаленко і трітьох ректорів словами пісні Вадима Коляди (який і кожен із нас):

*Нам треба в люди єдність нести,
Обходячи негоди злі,
Бо ми усі брати і сестри
На рідній батьківській землі.
Хай день цвіте весняним рястом,
Добро сердець не знає меж,
Бо неподільне наше щастя
І лихо неподільне теж.*

Приспів:

*Де єдність – там воля,
Де єдність – там сила,
Там кривди лихої нема.
Хай мати-Вкраїна
Щаслива й красива
У єдності всіх обніма.*

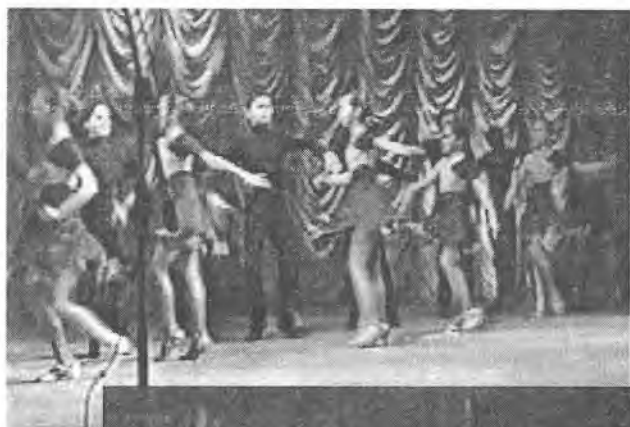
*В родині грішно розділяти
І повторять: твоє, моє...
Хай щирість скрізь іде до хати
І правда у цимбали б'є.
Доволі сварок і гордині –
Нам інших вистачить турбот.
Коли ми дружні та єдині –
То ми незборений народ.*

Приспів.

“Ректорат колектив Івано-Франківської медичної академії вітає вас відомого організатора охорони здоров'я педагога лікаря вченого-педіатра з нагоди 70-річчя бажаємо міцного здоров'я творчої наснаги нових звершень на благо народу України ректор Євген Нейко”. “Вельмишановний Іване Семеновичу колектив запорізького державного інституту удосконалення лікарів щиро вітає вас славним ювілеєм бажаємо міцного здоров'я благополуччя творчої наснаги нових звершень на благо народу України на Запоріжжі вас люблять пишаться вами ректор Портус”. Що ж, брати мої, я і сьогодні з великим задоволенням і вдячністю читаю ваші телеграми: “Сонце не чекає, щоб його просили виді-

лити частку свого світла і своєї теплоти. Точно так саме роби і ти все, залежне від тебе, не чекаючи, щоб тебе про це просили” (Епіктет). Ви будьте послідовниками цих порад.

Вітання, вітання, вітання... Вони раз у раз чергувалися з піснею, піснями, декламуваннями, танцями, вистовами “Вертепу”, інсценізацією “власного виробництва”... Я згідний з тим, що “песня строить и жить помогает”, мені не подобаються слова Ціцерона про те, що “жодна розумно думуюча людина не буде танцювати”, оскільки відомо: “Тіло ніколи не бреше” (Марта Грем). У мене склалося таке враження, що не тільки я, а і всі присутні в театрі були задоволені дійством, яке присвячене ювіляру. Тим більше, що подібних урочин, присвячених вченому, у Тернополі не було. Моє піднесення було настільки емоційним, що, здавалося, слова Михайла Юрійовича присвячені мені:

*Под ним струя светлей лазури,
Над ним луч солнца золотой...
А он, матежный, просит бури,
Как будто в бурях есть покой!*

У цей час у мене не виникало питань на зразок:

*Пусть счастлив ты теперь; скажи, а что потом?
Пусть смерти час придет; скажи, а что потом?
Пусть других сто лет ты в свете проживешь,
Не зная бед и зла; скажи, а что потом? (Омар Хайям)*

Мені було приємно, дуже приємно, що майже всі колективи кафедр нашої академії прийшли привітати мене. Були й такі, які не вважали за потрібне мене поздоровляти: кафедра інфекційних захворювань, онкології і радіології, організації охорони здоров'я і соціальної гігієни, біохімії та терапії факультету післядипломної освіти. Життя було б не цікаве, якщо б правила не мали винятків. Якраз вони підкреслюють закономірність. Пройшло зовсім мало часу (близько 1,5 року), як я залишив посаду ректора, і орієнтуватися (для тих хто орієнтується) у зовнішній і внутрішній політиці невеликого колективу академії, його нового керівництва – ой як нелегко. А можливо, ці шановані мною люди, на позитивну, іноді вирішальну, динаміку долі яких я мав неабиякий вплив, вирішили бути оригінальними. Правда, Семюел Джонсон пише: “У вашій праці багато доброго й оригінального, але те, що в ній добре, не оригінальне, а те, що оригінально, не добре”. Але усім необхідно згодитися, що у кожного із нас своя доля і свій шлях широкий (може, й не завжди широкий)...

На цій фотографії Ігор Меодорович Тородецький, доктор хімічних наук, професор, завідувач кафедри неорганічної хімії, з приємною посмішкою, від всієї душі щиро вітає мене. І.М. людина надзвичайно прямолінійна, ніколи не шукала (він рано залишив нас) обхідних шляхів для вирішення тих чи інших питань, наукові експерименти проводив до пізньої ночі, ніколи не просив, а тим більше не вимагав компенсації за свою надмірну працю. Я можу сьогодні стверджувати, що ми підтримували дружні стосунки протягом десятиліть, хоча не були один в одного в гостях (у нього я був вдома тільки як педіатр, коли хворіли малі його діти). А як він зі своєю дружиною виховав своїх двох синів? Красиві, розумні, висококультурні, з широким кругозором, активними громадськими поглядами і діями. Вони були організаторами й основними діючими особами у "Вертепі" (на вищенаведених фотографіях самодіяльності академії ви не можете не помітити одного з них), самодіяльному хорі українських пісень... І коли я був ректором, і коли пішов з цієї посади, вони завжди організовували для мене, моєї сім'ї колядки. Це професора І.М. Тородецького стоїть сказати: "Хто жив так, що його пам'ять свято зберігається в душах людей, яких він любив, той, я думаю, зробив свою справу для продовження свого існування і після смерті" (І. Еберс).

Ведуча цих урочин Леся Романчук (посередині) із задоволенням слухає слова вітання на мою адресу, які проголошує доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри хірургії Ігор Якович Дзюбановський. Я пам'ятаю, коли студент 5 курсу І. Дзюбановський прийшов до мене, завідувача кафедрою педіатрії, з проханням прийняти відробки у студентки-дружини, яка мала перелом стегнової кістки. Після цього він уже не випадав з мого поля зору. У нашому вузі всі хірурги (маю на увазі професорів) вищого гатунку. Тому не хотілося б когось виділяти, але, підкреслюю, що І.Я. хірург, знаний в нашому краю, до якого бажають потрапити численні пацієнти. Він **УМЕЧІВ** своїх **ВНИМАЛІВ**: професорів Ю.М. Коморовського і Л.Я. Ковальчука!

Професор Костянтин Степанович Волков, доктор біологічних наук, професор, завідувач кафедри гістології говорить мені приємні слова, а професор Петро Петрович Кузів, завідувач кафедри госпітальної терапії № 1 на черзі до цієї процедури. За моєї пам'яті вони розпочинали свою кар'єру майже однаково. Перший — старшим інженером електронного мікроскопа на кафедрі гістології (пізніше закінчив біологічний факультет педінституту, захистив кандидатську, докторську дисертації); другий — старшим лаборантом кафедри терапії, а потім кандидатська, докторська дисертації, доцент, професор. Так що бажання і постійна праця взагалі і над собою дозволяють досягти мети. Може, не зовсім правильно сказав, оскільки при досягненні однієї мети, виникає нова зірка (мета), до якої люди знову поспішає. Але в житті перед людиною завжди стоять завдання-мінімум і завдання-максимум. Так що, молоді мої колеги (маю на увазі студентів), вперед і тільки вперед. Попереду завжди багато цікавого!

Молодший Гудима Арсен Арсенович. Крім сказаних добрих слів, він написав:

*“Шановний Іване Семеновичу!
Ми прийшли Вас привітати
Й ось що хочемо сказати:*

*Самим першим із краян
Став Членкором пан Сміян!
Народився в День Різдвяний,
Тому став у світі знаний!
Досягнув усіх висот,
Вузу був і є оплот!
Знають Вас й шанують люди!
Щоб везло завжди і всюди!
І об’їздили весь світ,
Й прожили хоч сотню літ!*

З повагою, колектив наймолодшої кафедри
медакадемії: медичної інформатики
з курсом фізики і спеціального обладнання

(все це з чудовою фотографією – новорічна ялинка на фоні нашого театру – І.С.)

10 січня 1999 року “.

А.А. сьогодні не тільки завідувач кафедри, а й доктор медичних наук, професор, замісник ректора із проведення наукових форумів. У цій сім’ї мені відомі Арсени в 4 поколіннях. Мабуть, це ім’я їх об’єднує. Може, це одна із важливих цеглинок, яка робить їх сім’ї дружними, цілеспрямованими. “Всяка соціальна доктрина, яка намірюється зруйнувати сім’ю, не придатна і, крім того, не може бути застосована. Сім’я – це кристал суспільства” (Віктор Гюго).

На цій же фотографії бачимо в окулярах великого працелюбця, завідуючого кафедрою іноземних мов, доцента Мирослава Миколайовича Закалюжного. Не дивно, але приємно, що вони написали вітання п’ятьма мовами (латинь, французька, німецька, англійська й українська): “Високовчений і вельмишановний пане професоре Іване Семеновичу! Вітаємо Вас з ювілеями – 70-літнім від дня народження і 50-літнім медичної діяльності. Прийміть у цей приємний для Вас день наші щирі побажання – найкращого здоров’я, щастя, благополуччя, успіхів в особистому і громадському житті, в науково-педагогічній діяльності, високого натхнення, написати багато книг і прожити ще багато приємних років! Дякуємо за Вашу доброту і зичливість!

З повагою – співробітники кафедри української
та іноземних мов
10 січня 1999 р.”

У трьох реченнях виражена надзвичайно велика гама почуттів, емоційно насичених, довірливих, щирих. Вони не можуть залишити людину спокійною взагалі, а що стосується мене, то такі слова викликали і викликають до сьогодні у мене глибинні реакції задоволення життям, активізують мої багатосторонні напрямки діяльності. І я вже по-іншому, по “своєму” сприймаю Василя Симоненка:

*Пройшла гроза – і знову літня проза:
Парує степ, і оживає ліс.
І горобці, неначе з-за куліс,
Упали табуном на просо.*

*І знову спадають трафаретні роси
Із сінокосів буйних кіс,
І знову в небі невідомий біс
Підвісив сонце на прозорих тросах.*

*І, захолонувши у дивній грації,
Зітхають свіжістю дівочою акації,
Вітрами обціловані до ніг...*

*А я дивився, серце розривалося:
Ну що в тім нового, сучасного ховалося? –
Так зрозуміти і не міг.*

Які все ж таки у нас талановиті люди! Побажання мені писали звичайні викладачі вузу, не медики, наче “на марші”, а підвищена чутливість віє від кожного слова. Я все більше і більше переконуюсь, що здатність зрозуміти ширину і глибину спектра “душі” людської у філологів більша, аніж у медиків. А ще вчора думав навпаки. І все-таки: ну чому ми такі недостатні, що нерідко паплюжимо все навкруги, а насамперед тих, з ким постійно спілкуємося!? Ну чому ми такі байдужі? Ну чому, нерідко, заздрість застеляє туманом наш зір? Ну чому.... Ну чому Ліна Костенко написала “Брейгель. “Шлях на Голгофу””?:

*То ж не була вузесенька стежина.
Там цілі юрми сунули туди.
І плакала Марія Магдалина,
що не подав йому ніхто води.*

*Спішили верхи. Їхали возами.
Похід розтягся на дванадцять верств.
І Божя Мати плакала сльозами –
та допоможіть нести ж йому той хрест!*

*Чи ви не люди? Що за чудасія,
дають старцям, підсаджують калік.
А тут же йде, ну, добре, не Месія, —
людина просто, просто чоловік!*

*Юрма гуде, і кожен пнеться ближче.
Хтось навіть підбадьорює: терпи,
вже он Голгофа, он Череповище! —
хрущали під ногами черепи.*

*Сказати б, зброя, це хіба єдине?
Так що б зробили стражники юрбі?
А в юрмах тих малесенька людина
тягла хреста важкого на собі.*

*І хоч би хто! Кому було до того?
Всі поспішали місце захопить.
Воно ж видніше з пагорба крутого,
як він конає, як він хоче пить.*

*І він упав. І руки аж посиніли.
Тоді знайшовся добрий чоловік:
наморений, ідучий з поля Симон,
що йшов додому, в протилежний бік.*

*Коли ж звершилась вся ця чорна
справа,
і люди вже розходилися ті, —
от парадокс: заплакав лиш Варава,
розбійник, не розп'ятий на хресті.
Чи пожалів, чи вдячен був Пілату,
чи втямив, темний, раптом щось нове:
що Божий Син таки іде на страту,
а він розбійник, — він таки живе.*

Хто ж на всі ці питання може дати відповідь, крім нас самих?

ОСОБЛИВОСТІ І СЕМІОТИКА ЗАХВОРЮВАНЬ ДИТЯЧОГО ВІКУ

Тернопіль-Київ 1999

“Особливості і семіотика захворювань дитячого віку” (1999) – таку назву я дав навчальному посібнику, який був підготовлений колективом із 9 осіб (І.С. Сміян, В.Г. Майданник, О.І. Сміян, О.Є. Федорців, М.А. Дадакіна, Н.В. Банадига, Н.О. Лі-

щенко, Т.О. Воронцова, А.О. Луцук). Він є першим і важливим шаблоном освоєння основ педіатрії майбутнім лікарем. До нього увійшли такі розділи:

1. Структура дитячих лікувально-діагностичних заходів. Особливості організації їх роботи. Обсяг і форми роботи лікаря-педіатра. Поняття про здоров'я дітей, критерії його оцінки та групи здоров'я. Поняття про групи ризику. Основні статистичні показники діяльності дитячих лікувально-діагностичних закладів.
2. Періоди дитячого віку. Критерії оцінки загального стану дітей.
3. Організація санітарно-гігієнічного та протиепідемічного режимів. Прийом хворих до дитячої лікарні.
4. Особиста гігієна персоналу та пацієнтів. Гігієнічні та лікувальні ванни, техніка їх виконання. Профілактика і лікування пролежнів.
5. Медична документація. Правила і порядок її ведення. Документація лікаря-педіатра та медичної сестри. Схеми історії хвороби і розвитку дитини.
6. Облік і правила зберігання ліків. Методи та техніка перорального і парентерального введення ліків.
7. Період новонародженості. Первинний туалет новонародженого. Догляд за новонародженим.
8. Оцінка фізичного розвитку дітей. Техніка антропометричних вимірювань. Фізичне виховання. Семіотика відхилень фізичного розвитку. Догляд і спостереження за дітьми з порушенням фізичного розвитку. Поняття про загартування, його основні методи.
9. Оцінка нервово-психічного розвитку дітей. Семіотика порушень нервово-психічного розвитку дітей. Елементи виховання та режим дня для дітей різного віку.
10. Анатомо-фізіологічні особливості шкіри, підшкірної основи, лімфатичних вузлів. Методи дослідження. Семіотика уражень. Догляд за дітьми з захворюваннями шкіри.
11. Анатомо-фізіологічні особливості м'язової системи у дітей. Семіотика. Догляд за хворими.
12. Анатомо-фізіологічні особливості кісткової системи. Методи дослідження та семіотика основних уражень. Догляд за хворими.

13. Анатомо-фізіологічні особливості системи дихання у дітей. Методика обстеження. Семіотика уражень. Догляд. Невідкладна допомога при гострій дихальній недостатності.
14. Анатомо-фізіологічні особливості серцево-судинної системи у дітей. Методика обстеження. Семіотика уражень. Догляд за хворими.
15. Анатомо-фізіологічні особливості органів системи травлення. Семіотика уражень. Абдомінальний синдром. Догляд за дітьми з захворюваннями органів системи травлення.
16. Анатомо-фізіологічні особливості сечової системи. Методи обстеження та семіотика ураження.
17. Анатомо-фізіологічні особливості та методика обстеження ендокринної системи у дітей. Семіотика. Догляд за хворими.
18. Імунна система. Особливості її функціонування та методика обстеження у дітей. Семіотика. Догляд за хворими.
19. Анатомо-фізіологічні особливості нервової системи у дітей. Методика клінічного неврологічного обстеження. Семіотика основних неврологічних захворювань у дітей (гідроцефалія, менінгіт, енцефаліт та ін.). Догляд за дітьми з патологією нервової системи. Особливості спинномозкової рідини у дітей і зміни її при патології.
20. Природне вигодування немовлят. Кількісний і якісний склад материнського молока. Методи розрахунку добового об'єму їжі та режиму харчування. Підгодування (прикорм) і корекція харчування. Добова потреба дитини в харчових інгредієнтах та енергії.
21. Штучне вигодування немовлят. Класифікація та характеристика молочних сумішей. Прикорм і корекція харчування.
22. Змішане вигодування немовлят.
23. Молочна кухня. Структура і принципи організації. Технологія приготування страв для вигодування та харчування дітей першого року життя.
24. Організація та принципи раціонального харчування дітей, старших одного року.
25. Лікувальне харчування.

Думаю, що цей навчальний посібник був і є корисним для студентів 2-3 курсів медвузів. Його особливістю було те, що він в кожную тему включав послідовно такі розділи:

1. Вступ.
2. Загальна мета.
3. Конкретна мета.
4. Вихідний рівень знань та умінь.
5. Програма самостійної підготовки студента.
6. Короткий виклад матеріалу.
7. Алгоритм практичної роботи студента.
8. Ситуаційні задачі.
9. Завдання з науково-дослідної роботи студента.
10. Література.

ДИТЯЧІ ХВОРОБИ

ЗА РЕДАКЦІЄЮ
В.М. СІДЕЛЬНИКОВА
В.В. БЕРЕЖНОГО

Здоров'я

У видавництві “Здоров’я” (Київ, 1999) вийшов підручник “Дитячі хвороби” для вищих медичних навчальних закладів освіти III-IV рівнів акредитації, лікарів-інтернів, курсантів та аспірантів. Це перший такий підручник, виданий українською мовою. Його готували 40 фахівців. 40 — це добре чи не зовсім добре? Позитивним в такому колективному підручнику є те, що підбиралися знані вчені того чи іншого напрямку педіатрії. Позитивним є і те, що на таку кількість вчених (авторів підручника) написати негативну рецензію не підніметься рука у найвідважнішої людини. Позитивним є і те, що колективна підготовка підручника відповідає твердженню “більшовиків” (більшості вчених): наука сьогодні носить колективний характер. Останній тезис особливо подобається керівникам різного рангу. Вони можуть бути співавторами будь-яких підручників, монографій, наукових праць, особливо тих, які подаються для здобуття тих чи інших премій. Якось Богомолець-молодший розповів мені таку бувальщину. В минулому високим керівникам забороняли захищати дисертації, але одному із начальників главка дозволили таку “розкіш”. Підлеглий НДІ почав активно допомагати йому. Була підготовлена дисертація на тему: “Комбінований вплив ковбаси “Сервіладу” і пива на шлункову секрецію в експерименті”. В Україні дисертація пройшла всі етапи захисту на “ура”. Але у ВАКу Москви виник цілий ряд питань, на які попросили дисертанта відповісти. І серед них: “Ви визначали в сироватці крові тварин залишковий азот, холестерин і помітили їх достовірне підвищення. Яким чином ви пояснюєте такі зміни?” Відповідь прозвучала вустами немовляти: “Я нічого не визначав. Визначали лаборанти. Їх і запитуйте”. Дисертацію не затвердили. Сьогодні в рідній Україні заперечувати нікому. І якщо перші особи держави, області і навіть району не кандидати, не доктори наук, не “члени” академій, то такий стан речей викликає здивування. Що ж то за керівник такий, що не готує для себе “запасного майданчика”? Ось такі у нас “великі” і “дуже великі” вчені. Ось такі ми, якщо не всі, то, на жаль, більшість. Колеги, пробачте мене. Я нікого не бажаю принизити і, навпаки, підносити. Ми всі (і ті, що “над нами”, і ті, що “під нами”) однаково винні в недостатньому рівні науки. У мене таке суб’єктивне враження,

що ми і ті незначні кошти, які виділяються для науки, не можемо сконцентрувати на важливих напрямках. Але це емоції.

Щодо колективних монографій, підручників, посібників, то моя думка інша, ніж у більшості. І не тільки тому, що “праця в команді дуже важлива. Вона дозволяє звалити провину на іншого” (восьме правило Фінегла). З цього приводу зовсім непогано сказав Сергій Капіца: “Зібрати стадо баранів легко, важко зібрати стадо із кішок”. Із численних підручників з педіатрії, які користувалися особливою популярністю, які віддзеркалювали єдність змісту, розуміння потреб студента, я назвав би насамперед два: Ніла Федоровича Філатова і Михайла Степановича Масло-ва. Одного разу провідний дитячий нефролог колишнього Союзу професор Валентина Наумова сказала мені, що вона і сьогодні в своїх наукових дослідженнях використовує думки М.С. Масло-ва, які закладені в його підручнику. Підручник, написаний одним автором, відображає цільність, глибину думки, цілеспрямованість і особисту відповідальність. Таку свою думку підтверджую матеріалами підручника “Дитячі хвороби”. Розділ “Захворювання органів травлення у дітей старшого віку” репрезентували такі автори: І.С. Сміян, Ю.М. Вітебський, Ю.В. Белоусов, Ж.П. Гудзенко, Л.М. Гелескул. Останнього автора, на жаль, я не знаю взагалі і зокрема (що він писав). Конкретно я написав: “Захворювання гепатобіліарної системи у дітей”. Це наслідок моїх багаторічних наукових досліджень і досвіду. Відносно інших авторів, з якими мене об’єднали редактори підручника, то мої погляди на захворювання, які вони висвітлюють, суттєво відрізняються. Наприклад, я вважаю, що панкреатиту в дітей не спостерігається, про що я писав у журналі і на що не отримав ні від кого заперечень. А виходить, що я співавтор підрозділу “Гострий та хронічний панкреатит”. Такі ж розходження стосуються і виразкової хвороби. Я не вважаю причиною цього захворювання *Samruyobacter pylori*, наявність якої, з моєї точки зору, є проявом явищ дисбактеріозу. В автора(ів) інші переконання. Я поважаю думку кожного лікаря, кожного вченого, але у мене сформувалися свої переконання. В даному випадку я всупереч своєму бажанню і переконанню стаю співавтором непритаманних мені поглядів.

Другий розділ цього підручника, який я написав разом із сином, називається: “Хвороби незбалансованого харчування”. Він надрукований без змін і доповнень. Авторський колектив цього підручника складає 40 вчених-педіатрів України, моя частка тексту його 5,2 %. З іншого боку, така кількість авторів явище позитивне: різні точки зору, різний характер викладу матеріалу, можливість бути зрозумілим студентам, лікарям, вченим. А взагалі підручник слід назвати вдалим. “У підручнику викладено сучасні відомості з організації амбулаторно-поліклінічної допомоги дітям і підліткам. Окремий розділ присвячений вихованню здорової дитини. Особливу увагу приділено неонатології. Широко представлено сучасну класифікацію, етіологію, патогенез, клініку, діагностику, диференціальну діагностику, невідкладну допомогу і лікування захворювань дитячого віку. Описано нові патологічні синдроми. Розглянуто також нові фармакотерапевтичні підходи до лікування дитячих хвороб. Значну увагу приділено їх профілактиці. Окремі розділи присвячено питанням медичної генетики та радіаційної медицини” (анотація).

А вітання продовжуються.

Акушери-гінекологи активно вітають мене. Професор Анатолій Юхимович Франчук, багаторічний завідувач кафедри і декан лікувального факультету, вирізнявся спокійною вдачею, високою кваліфікацією, неабиякою працездатністю, невідмовністю у виконанні службових доручень. Це ж він “довів” з моєю допомогою Стефана Хміля (з борідкою) від асистента до професора, завідую-

чого кафедрою (свого наступника). На цих фотографіях ви бачите їх веселих, привітних. Будьте ж такими й у житті, допомагайте один другому... В окулярах професор Микола Іванович Жилиєв. Надзвичайно скромна людина, яка не в змозі підвищити голос

на людину (на собаку теж, особливо на свого добермана), йому трудно вимагати від підлеглих виконання своїх обов'язків... Його доля в нашому вузі в постійному русі: асистент, доцент, завідувач кафедри акушерства і гінекології факультету післядипломної освіти, і знову кафедра медичного факультету, але вже на посаді професора кафедри. І ще четвертий професор, Алла Бойчук. Коли вона мене цілувала, то була ще доцентом. Тепер завідує кафедрою на факультеті післядипломної освіти. Улюблениця професора А. Франчука, надзвичайно енергійна, іноді складається враження, що вона не знає меж своїм емоційним діям. На день святкування цієї "багатостраждальною" (за 25 років існування кафедри – п'ять людей нею завідували) кафедрою завідувала доцент Ніна Миколаївна Олійник (тепер професор). Крім теплих слів, які мені говорили, вони вручили й адресні вітання:

"Вельмишановний Іване Семеновичу! Білий зимовий лелека приніс Вашій матері сина урочистої різдвяної пори. Кажуть, що народитися на Різдво – то велике щастя, додаткова ласка Божа, високий, але нелегкий шлях, бо кому багато дано, з того багато й спитається. Ви присвятили себе мистецтву медицини і служите йому все життя чисто й чесно світлом наукової думки, вправністю рук і щирістю Вашого великого доброго серця. Немає числа дітям, яким Ви повернули життя і здоров'я, не перелічити учнів – студентів, лікарів, науковців, які завжди пишатимуться,

що навчалися саме у Вас. Від щирого серця зичимо Вам могутнього здоров'я, творчого довголіття, вагомих наукових здобутків, невтомності у праці, затишку у Вашій Оселі, сонця, щастя, радості на довгі-довгі літа. Високого лету, світлої долі, Божого благословення усіх Ваших справ!

Колектив кафедри акушерства та гінекології
медичного факультету”.

“Шановний Іване Семеновичу! Щиро вітаємо Вас із надзвичайною датою — днем народження, вершиною зрілості і самоутвердження. На Вашій стежині січневої днини знову зацвіли троянди. Вони цвітуть на снігу вже 70 років тільки для Вас, а дає їм поживу теплота тих, хто вдячний за Вашу дружню підтримку, за мудру пораду, за тепле слово і безкорисно даровані знання і досвід. Впевнені, що до наших вітань приєднуються ті, хто отримав з Ваших натруджених долонь щасливе дитинство і тільки завдяки цьому зумів пізнати смак березового соку, запах шовкових трав, солов'їний спів юності та терпкуватий смак першого кохання. Бо як не любити, не поважати людину, яка в душі своїй зберегла любов, щедрість і краплинами віддає своє серце дітям. Тому з пошаною вклоняємося Вам сьогодні, Іване Семеновичу! Будьте дужі, сповнені енергії і бажань!

З глибокою повагою — співробітники кафедри
акушерства та гінекології ФПО.
Підпис”

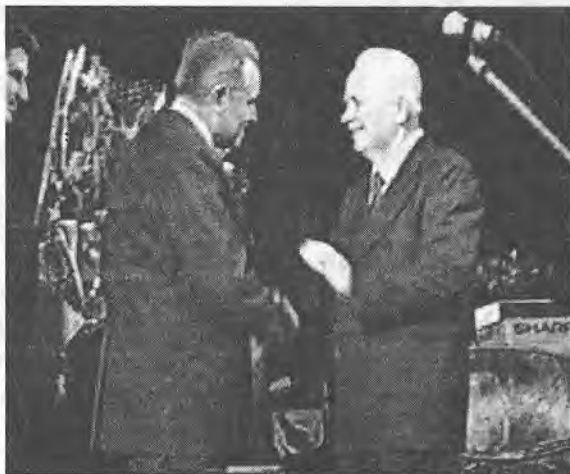
Хотів написати, що дивуюся глибині почуттів своїх колег, їх різнобарвності, надзвичайній доброзичливості, бажанню знайти найкращі, найбільш теплі слова для іншої людини. Але дивуватися не варто. Як можна переконатися з цих вітань, в людини все ж таки першоосновою є добро, яке ми чомусь стримуємо. Можливо, боїмося передозування? Добро не стрихнін чи бліда поганка... і передозувати його неможливо. Ось чому:

*Усім, усім святих небес
Святий привіт: Христос
воскрес!
Давно його діди мовляли,
Друг друга щиро привітали.*

*Летіли роки, сотні літ.
Линяв людської слави цвіт,
Руйнуючи земні митарства,
Мінялися царі і царства.*

*Живе, не вмере святих небес
Святий привіт:
Христос воскрес!
Ростіть, цвітійте, навчайтесь,
діти,
Вважають добро, людей
любити.
Поглянувши на Божий світ,
Твердіть ви ще один привіт,
Щоб рівно йшла життя дорога:
Душа моя величить
Бога!*

Леонід Глібов

Професор Анатолій Васильович Єпішин, завідувач кафедри пропедевтики внутрішніх хвороб, зичить мені:

*"У Вас сьогодні славна дата –
Життя забарвить зрілий цвіт,
Тож дозвольте привітати
І побажати сотню літ!
На крилах молодість забрали,
І сімдесята повна осінь
Сьогодні на порозі стала.
Нехай ця осінь буде щедра,
Прихильна, радісна і світла,
Нехай Господь пошле здоров'я,
Бадьорість, силу, многії літа.
Хай серце б'ється юно і натхненно,
Не знайте ні тривоги, ні нужди.
Вітаємо й вклоняємось доземно.*

Співпрацівники кафедри пропедевтики внутрішніх хвороб
Року 1999, місяця січня, числа 10, м. Тернопіль".

Колектив “тихої” кафедри чомусь завжди пам’ятав мій день народження, коли я був ректором і не забув мене на 70-річчя. Останнє мене порадувало. Хотілося б сказати декілька слів про попередника А.В. професора Володимира Аветисовича Григор’яна. Із клініцистів він сприймався студентами як найкращий лектор, як найбільш чуйна людина, як... Студенти поза очі професора говорили: “Самий кращий із арм’ян наш професор Григор’ян”. Був такий випадок у перший рік мого ректорства. На нараді державної екзаменаційної комісії я прошу екзаменаторів бути об’єктивними, не гнатися за високими показниками, при відсутності знань у випускника не вагатися в його незадовільній оцінці. Піднімається професор В.А. Григор’ян і заявляє, що він поставити незадовільну оцінку не може взагалі і навіть не зможе примусити себе це зробити. “Виставити незадовільну оцінку – це для мене особисте моральне пригнічення на тривалий термін”, – закінчив він. Моє запитання щодо його “пригнічення” в разі летальних наслідків з вини неграмотного нашого випускника залишилося без відповіді. У минулому професори вузів часто і усно, і письмово заявляли, що їм ректорат не дозволяє ставити бездарям незадовільні оцінки, що на такій же позиції Міністерство охорони здоров’я. Хочу сказати, що такі заяви, як тепер їх називають, були чисто популістськими. За 17 років мого ректорства жодного разу на нарадах в міністерствах подібних заяв не було. Більше того, нам докоряли за низький відсоток незадовільних оцінок. Незважаючи на цей випадок, у мене і на сьогодні збереглася найкраща думка про педагогічні здібності професора Володимира Григор’яна.

Не відстав від А.В. Єпішина і Микола Іванович Швед: “Вельмишановному Івану Семеновичу з нагоди... Щиро вітаємо Вас із славним ювілеєм. Полудень трудової діяльності – це час, коли сонце творчої наснаги стоїть в зеніті, і з висоти його саява Ви не лише підводите підсумки зробленого, але й накреслюєте нові горизонти майбутнього. А позаду дійсно багато. І навіть важко уявити, що все це стосується однієї людини. Ви організатор, який на всіх ділянках керівної роботи вміє поєднати діловитість і цілеспрямованість з мудрістю і розважливістю. Ви – педагог, який підготував цілу школу педіатрів, чи не найчисельнішу се-

ред лікарських плеяд області. Ви – лікар, цілитель, якому вдячні безліч батьків за повернуті здоров'я і життя їхніх діток. Ви – батько і голова великої родини, якій разом з доброю порадою і досвідом даруєте своє серце і любов. Ви – просто Людина з великої букви, порядна, щира, чуйна, готова допомогти іншим в будь-який момент. Тож в цей день ювілеїв і почестей ми щиро зичимо Вам найперше всіх людських благ: міцного здоров'я, щастя, радості, бадьорості і наснаги.

*Несіть в душі свою найкращу думу,
Свою сердечну мрію золоту,
Серед життя, посеред крику й шуму
У вічності глибоку доброту.
А ідучи – не розгубіть проміння,
Не обтрясіть небесної роси,
Щоб у часи найбільшого терпіння
Ви мали світло вічної краси.*

За дорученням колективу
кафедри факультетської терапії –
завідувач кафедри проф. М.І. Швед”.

Велика кількість вітань, переважно колективних, і всі вони різні. Вони виражають людську індивідуальність, несхожість, необмежену різноманітність, кольорову гаму почуттів... І це незважаючи на обмеженість алфавіту, слів... Дійсно, людина якась особлива істота, яка постійно перебуває в динаміці, яка постійно змінюється, яка здатна на непередбачені прояви почуттів, вчинків... Ми інколи говоримо, що він (вона) непередбачений у своїх діях. Думаю, що всі ми непередбачені, не тільки для зовнішнього оточення, а й для самих себе. Що ви передбачали, що женитесь на Каті, Орисі...? Ні. Що ви передбачали, що станете “алкашом”? Та ніколи! Що ви передбачали...? Тим більше, що по-різному кожний із нас розуміє дозволений ступінь тим чи іншим своїм діям. Постійно над людиною тяжіє втовкмачення ще до народження того, що “можна”, а чого “не можна”. А що

МОЖНА

*Можна вірить другові чи милій,
Марить наяву чи уві сні,
Білизну червневих білих лілій
Заплітають букетами в пісні.*

*Можна жити, а можна існувати,
Можна думати – можна повторять.
Та не можуть душу зігрівати
Ті, що не палають, не горять!*

*Люди всі по-своєму уперті:
Народившись, помирає кожна,
А живуть століття після смерті
Ті, що роблять те, чого “не можна”.*

Це одна із часток бачення життя однієї із мільйонів, мільйонів, 22-літньої молодої людини, яка прожила коротке життя під девізом: “Я хочу правді бути вічним другом” і яка нам відома як Василь Андрійович Симоненко. Наприклад, професор Іван Мельник (його давно немає з нами), попередник М. Шведа по завідуванню кафедрою, повторював: не можна вірити абсолюту імунології, а надбання для людства в цій ділянці більше “ні”, аніж “так”. Практично, майже всі (а більше всі) не сприймали такого твердження, але його позиція залишилася в пам’яті і всупереч моїй волі постійно ставить переді мною все нові і нові запитання. І не тільки імунологічного характеру. Передбачати, “занадто далеко заглядати наперед – недалекоглядно” (Уїнстон Черчілль), тому що “той, хто нічого не передбачає, буває часто обманутий, а хто передбачає занадто багато, завжди буває нещасливим” (Ж. Лабрюйєр). А можна бути і легковажним: “Політик мусить уміти передбачати, що може відбутися завтра, через тиждень, через місяць і через рік. А потім пояснювати, чому цього не сталося” (Уїнстон Черчілль). Останнє – це вже не цікава проза, яку ми спостерігаємо повсякчасно. Мене більше влаштовує своє бачення “передбачення” й “можна, не можна” – близнюків-братів: вони невід’ємні активатори нашого складного і різноманітного життя. Без них було б скучно й нудно. Ви помітили, що на-

віль тваринам притаманні такі “активатори” різноманітних вчинків і дій. Виходить – помірковано передбачай можливості руху вперед. А частіше ми покладаємо надію на долю, на Господа Бога. Але “покладатися” мало: “Що зве́те ви Мене: “Господи, Господи”, та не робите того, що Я говорю? Скажу вам, до кого подібний усякий, хто до Мене приходить та слів Моїх слухає, і виконує їх: Той подібний тому чоловікові, що, будуючи дім, він глибоко викопав, і основу на камінь поклав. Коли ж злива настала, вода кинулася на той дім, – та однак не змогла захитати його, бо збудований добре він був! А хто слухає та не виконує, той подібний тому чоловікові, що свій дім збудував на землі без основи. І наперла на нього ріка, – і зараз упав він, і велика була того дому руїна!” (Євангелія від св. Луки 6, 46-49).

Михайло Олександрович Ляпіс, професор, завідувач кафедри, вітаючи мене, вручає “на пам’ять” картину. Написав же він коротко, але ясно: “Вельмишановний Іван Семенович! Щиро вітаємо Вас із 70-річчям. Бажаємо здоров’я, невичерпної життєвої та творчої енергії, здійснення задумів, звершення бажань. Хай плідна праця дає наснаги Вам на багато-багато років.

За дорученням кафедри загальної хірургії, професор М.О. Ляпіс”. М.О. вирізнявся м’яким характером, здатністю співпрацювати з людьми різного інтелекту й емоційного заряду. Олег Кіт (струнко стоїть поряд зі своїм завучем, яка з букетом квітів), професор, також завідувач кафедри хірургії, готовий до виголошення добрих слів на мою адресу. А на наступній фотографії – він біля “цілі”. Занадто серйозний. У житті більш врівноваже-

ний, аніж ні. Коли з ним спілкуєшся, то залишається враження, що турботи його не покидають ні на мить.

На наступній фотографії на передньому плані з квітами Степан Вадзюк, професор, заслужений діяч науки і техніки, завідувач кафедри нормальної фізіології. Його шлях до службових “вершин”, якщо не тернистий, то трудний. Коли оголошувався конкурс на цю посаду, мали на увазі Василя Васильовича Файфуру (на той час він не завідував кафедрою), на що він дав згоду. Але коли вже оголосили конкурс, він відмовився взяти участь у ньому. Подали заявки доцент Алла Луцук з кафедри нормальної фізіології і асистент кафедри патологічної фізіології Степан Вадзюк. Останній отримав на один голос більше від А.Л. і став завідувати кафедрою, на що він не так вже й надіявся. Попередній керівник цієї кафедри був (і залишається) для С. Вадзюка біологічним стимулятором наукового росту. С.В. достатньо швидко захистив докторську дисертацію, завжди був у науково-педагогічному напруженні, що сприяло підвищенню його працездатності, організованості й оптимальному виконанню прямих обов’язків. Не буває поганого без доброго. Можете назвати цей вираз законом парадоксів, рушіїв життя.

Ярослав Ярославович Боднар тисне мені руку, говорить слова вітання та вручає адресне “послання”: “Вельмишановний Іване Семеновичу! Колектив кафедри патологічної анатомії з курсом судової медицини щиро вітає Вас, видатного вченого, знаного науковця, прекрасну Людину, з нагоди 70-річного ювілею!

*Нехай волошками цвітуть яскраві ранки,
Нехай здійсняться тисячі бажань,*

*Щоб доля дарувала тільки щастя,
Ні грама бід, ні крапельки страждань!*

*Бажаємо щастя без ліку,
В здоров'ї прожити ще довгого віку!*

10 січня 1999 року”.

За художнім оформленням його “папка” може конкурувати хіба що тільки з ректорською. З іншими вона “поза”. Та й зміст ви бачите чудовий. Ярослав Ярославович (Славко Славкович – люблячи, так його називали про себе студенти, коли він був асистентом), доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри, був багаторічним моїм найближчим помічником (проректор з навчальної роботи). Вирізнявся високою працездатністю і працелюбністю. Він завжди якісно і своєчасно виконував всі мої службові доручення, і не тільки мої, а і рішення ректорату, Вченої ради... Якщо в екстремальних умовах професор М.А. Андрейчин, проректор з наукової роботи, міг мені не тільки заявити, а й здійснити свою заяву про те, що в неділю у нього вихідний, то Я.Я. подібного собі не дозволяв. Правда, я переконався, що М.А. при моєму наступнику буває на роботі не тільки в дообідній час, а й у вихідні дні. З цього можна зробити висновок, що трудова дисципліна багато в чому залежить від вимогливості першої особи, а уже в другу чергу – від поваги до неї. Мені не зовсім подобається думка К. Гельвеція: “Ми любимо повагу не заради поваги, а тільки заради користі, яку вона приносить”. Але у кожного свої уявлення про дії, предмети... Без сумніву, “старина” Конфуцій правий: “Володіти собою настільки, щоб поважати інших, як самого себе, і чинити з ним так, як ми бажаємо, щоб з нами чинили, – ось що можна назвати вченням про людяність”.

Короткочасна зустріч керівника з людиною нерідко може вплинути на її долю. Я.Я. був асистентом, коли і його зарахували в приймальну комісію замісником секретаря цієї комісії. Спілкування з ним переконало мене, що це не тільки розумна, організована людина, а ще й обдарована. Він чудово малював взагалі, і картини зокрема. Після цього його службовий ріст був неупинним: доцент, доктор медичних наук, проректор, завідувач кафедри. Якоюсь мірою доля бажала йому віддячити за нелегке

дитинство. Народився далеко на Півночі, куди були заслані його батьки за допомогу “бандерівцям”, переніс важку хворобу, залишившись інвалідом дитинства на все життя. Мені здається, що Я.Я. може не тільки собі, а й прилюдно оголосити:

*Боже, спаси, суди мене
Ти по своїй волі.
Молюсь: Господи, внуши їм
Уст моїх глаголи,
Бо на душу мою встали
Сильнії чужії,
Не зрять Бога над собою,
Не знають, що діють,
А Бог мені помагає,
Мене заступає
І їм правдою своєю
Вертає їх злая.
Помолюся Господеві
Серцем одиноким
І на злих моїх погляну
Незлим моїм оком.*

Тарас Шевченко

Короткочасні зустрічі, спілкування — це випадковість чи закономірність? Думаю, що більше закономірність. Кожний у своєму житті, я так думаю, знайде окремі життєві випадки, які суттєво міняли його подальшу долю.

А на другій фотографії професор Богдан Романович

Бойчук, завідувач кафедри, молода людина, вітає не зовсім молодого ювіляра. Крім того, написали таке: “Вельмишановний Іване Семеновичу! Прийміть ширі вітання з Вашим світлим Ювілеєм від колег з кафедри загальної гігієни та екології. Роки плідної творчої праці на нелегкій ниві педіатрії принесли щедрий врожай: томи наукових праць, що увійшли до скарбниці нашої науки; безліч науковців та практичних лікарів, котрі шанують Вас як свого наставника і усе життя пишаються тим, що мистецтву медицини їх навчив сам Сміян. Ми широко зичимо світлої долі, могутнього козацького здоров’я, творчого довголіття, вагомих наукових здобутків, невтомності у праці, затишку і тепла у Вашій оселі, сонця та щастя на довгі-довгі літа. Хай Божа ласка не полишає Вас! Хай воздається Вам безмежною мірою добра, яке Ви принесли людям!

З глибокою повагою співробітники
кафедри загальної гігієни та екології”.

Молодий професор Богдан Бойчук разом зі своєю сім’єю покинув Україну, покинув рідний край, покинув рідний вуз, який закінчив, став кандидатом, доктором наук, доцентом, професором, завідувачем кафедри. Розпочинає “нове” життя в Канаді. Як сумно, ой як сумно! Що ми за люди, хто ми в своїй країні? Хто ми для своєї країни? Кожний день ЗМІ звіщають про невидимі здобутки, яких не має жодна країна, на фоні того, що закупили сотні тисяч тонн зерна за кордоном, на фоні того, що сотні і тисячі МОЛОДИХ “мозків” витікають за кордон, на фоні того, що... І я не можу зрозуміти, хто дурний: той, що говорить такі дурниці, чи той, хто спокійно дозволяє вішати собі на вуха “лапшу”? Не можу зрозуміти! А може, як ті, так і інші (всі ми – разом взяті)? Країна – це єдиний організм. І говорити, що в цьому винен Петро (Президент, Прем’єр, Верховна Рада...), а моя хата скраю – помилково, з моєї “кочки” бачення. Чи хвора голова, чи хворий мізинець, чи хвора якась інша частина тіла – все відображається на здоров’ї всього організму. Також як і люблять: не серцем, не розумом, не..., а всіма клітинами організму. І наша багатовікова помилка – шукати винуватого, а не шукати шляхи удосконалення особистого життя і життя суспільства. Але

це – філософія. Філософія – не сучасного лікаря, для якого основою діяльності мусить бути професіоналізм. Особистість лікаря несумісна з особистістю політика. Для першого – правда, правда і ще раз правда у наданні допомоги ближньому; для другого – користь, користь і ще раз користь за рахунок ближнього. Думаєш писати одне, а тебе заносить в інший бік. Таке з кожним буває, що не мусить і мене обтяжувати. Сам себе не виправдаєш, то хто ж це зробить за тебе.

Цією кафедрою (загальної гігієни) за моєї пам'яті керував професор Перов, про якого у мене залишилися два відбитки. Перший. Професор до кінця свого життя був, як ніхто, стрункий. Завжди його хода була повільною, обережною, передбаченою. Пояснити можна це як наслідком його спокійного характеру, так і можливістю підкреслити “специфіку” професорського кроку. Друге. Професор П. спокійно, ґрунтовно пояснює професору А. Хазанову (завідувач кафедри патологічної анатомії на той час), який в нього лагідний характер, який він правдивий, чесний не тільки сьогодні, а все своє життя. Монолог дещо затягнувся і професор Х. перериває його запитанням: “Якщо ти такий чесний, правдивий, то скажи тоді, за що тебе нагородили в цьому році медаллю “За трудову доблесть”? Декілька секунд... німа сцена. Відповіді не було. Образи професор П. також не виказав. Ніхто зі співрозмовників не посміхнувся, ніхто не скрикнув. Один я, присутній при цій розмові, не міг витримати і в той же час не міг проявити некоректність, тому закрити долонею свій розтягнутий рот.

Мало того, що доцент Людмила Валентинівна Зоря та професор Сергій Іванович Климнюк понад 5 годин мистецьки вели вечір, присвячений 40-річчю нашого вузу і наданню йому нового статусу,

готувалися до нього місяцями, вони з великим задоволенням згадують той час свого громадського навантаження. Про це свідчать їх вітання на мою адресу, чудово художньо оформлені, з їх фотографією на сцені палацу культури “Березіль”: “Шановний Іване Семеновичу! Найгуманніша професія на землі – лікар. Лікарі зцілюють наші недуги, продовжують наше життя, полегшують страждання. Як після цього не шанувати лікаря, не вклонитися йому за його людяність, гуманність. Кажуть, що у 20 років над людиною володарює бажання, в 30 – розсудливість, а в 70 – мудрість. Ми кладемо на вітвар Гіппократа квіти вдячності та висловлюємо наші гарячі почуття вдячності Вам, Іване Семеновичу. В такий урочистий день піднімаємо келихи із шампанським за Вашу мудрість, розсудливість і розум.

З глибокою повагою Ваші

Людмила Зоря,

Сергій Климнюк

10. 01. 1999 рік, м. Тернопіль”.

А Сергій Іванович ще й доповнив свої святкові побажання:

“У вас сьогодні славна дата –

Життя забарвить зрілий цвіт,

Тож дозвольте привітати

І побажати сотню літ!

Злетіли птицями літа,

На крилах молодість забрали,

І сімдесята повна осінь

Сьогодні на порозі стала.

Нехай ця осінь буде щедра,

Прихильна, радісна, світла,

Нехай Господь пошле здоров’я,

Бадьорість, силу, многії літа.

Хай серце б’ється юно і натхненно,

Не знайте ні тривоги, ні нужди.

Вітаємо й вклоняємось доземно.

Кафедра мікробіології з курсом медичної біології.

Року 1999, місяця січня, числа 10,

м. Тернопіль”.

Gratia gratiam parit (вдячність породжує вдячність). І не тільки породжує вдячність, а й активно сприяє тому, що моя діяльність набуває енергетичного заряду, усвідомленого задоволення працею і безоглядного втілення в життя принципу Плінія Старшого: "Nulla dies sine linea" (жодного дня без рядка; жодного дня без праці). Так що дякую Вам, моїм молодим, красивим, розумним, доброзичливим дітям-колегам. Незважаючи на те, що вони сьогодні дідусь і бабуса, для мене вони такі. В подібні хвилини наші душі наповнюються піднесеними словами пісні Олександра Олеся:

*Сміються, плачуть солов'ї
І б'ють піснями в груди:
Цілуй її, цілуй її –
Знов молодість не буде!
Ти не дивись, що буде там –
Чи забуття, чи зрада:
Весна іде назустріч нам,
Весна в сей час вам рада.
На мент єдиний залиши
Свій сум, думки і горе –
І струмись власної душі
Улий в шумляче море.
Лови летючу мить життя.
Чаруйсь, хмелій, впивайся
І серед мрій і забуття
В розкошах закохайся.
Поглянь, уся земля тремтить
В палких обіймах ночі,
Лист квітці рвійно шелестить,
Траві струмок воркоче.
Відбилися зорі у воді,
Летять до хмар тумани...
Тут ллються пахощі густі,
Там гнуться верби п'яні.
Як іскра ще в тобі горить
І згаснути не встигла –
Гори! – життя єдина мить,
Для смерті ж – вічність ціла.*

*Сміються, плачуть солов'ї
І б'ють піснями в груди:
Цілуй, цілуй, цілуй її –
Знов молодість не буде.*

У минулому кафедрі марксизму-ленінізму реорганізована в кафедру філософії і українознавства. Її завідувач Віктор Сулько, володар чудового голосу, спроможний на неординарні думки, голова осередку Народного Руху медичної академії на передньому плані

(за ним всі знайомі обличчя), в готовності до вітання. Крім слів, які він говорив, написав: “Вельмишановний Іване Семеновичу! З нагоди Вашого 70-річчя у дні світлого свята Різдва Христового зичимо творчого піднесення, душевного спокою, здійснення всіх задумів та планів, досягнення найважливішої мети в житті, а також щастя, здоров'я, успіхів та всіх благ.

Колектив кафедри філософії
та українознавства

Зав. кафедрою підпис доцент В. Сулько”.

Я вважав, що працівникам цієї “найпередовішої” кафедри буде трудно адаптуватися до нових умов незалежної України. Ой, як я помилився! Вони були та й є передовим загonom ідеологічних розробок партій, рухів... Я не врахував, що викладачі цих кафедр – політики. А: “Велике мистецтво кожного політичного діяча не в тім, щоб пливати проти течії, а перетворювати будь-які обставини на свою користь” (Фрідріх Великий). І такі переко-

нання ми спостерігаємо як в Тернополі, Києві, Москві, так і у Вашингтоні, й в...

На наступній фотографії у мене діалог з Катериною Посоховою, професором, завідувачкою кафедри фармакології. Для "історії" вона не залишила своїх письмових привітань, але гово-

рила тільки добрі слова. У мене залишилися назавжди враження від її відповіді на екзамені, коли вона була студенткою. Відповідь була неперевершеною. У мене склалося таке враження, що вона готувала увесь рік тільки педіатрію.

За Катериною Андріївною з букетом квітів у руках Володимир Іванович Ільницький, професор, завідувач кафедри фізичного виховання і спорту. Його посмішка майже завжди прикрашає обличчя, підвищує і прикрашає комунікабельність. Рідко в якому вузі можна знайти завідувача подібної кафедри з науковим ступенем доктора наук і званням професора. Під час відпускнуго періоду він очолював студентський оздоровчий табір в с. Більче-Золоте. Організовував студентам цікавий відпочинок. Він ніколи не вимагав компенсації за свою додаткову працю, вважаючи її своєю, професійною. Більше того, В.І. майже ніколи не мав відпустки. Керівники і я не винятки, звикають до таких "трудоголіків", сприймаючи такий стан речей, як звичайний.

Не та тепер уже духовність,

Вже велич нації час стер.

Не та тепер уже жертовність

Й не та ментальність вже тепер (Валерій Дідух).

Ярослав Іванович Федонюк, який на моїх очах з асистента “перетворився” в професора, заслуженого діяча науки і техніки, завідувача кафедри нормальної анатомії, не зміг прийти особисто привітати мене (приймав екзамени, бідолаха), а доручив це зробити доценту кафедри, проректору з національно-виховної роботи Антоніні Пришляк. Вона не тільки побажала мені всього..., а вручила адрес: “Вельмишановний Іване Семеновичу! У день Вашого 70-річного ювілею колектив кафедри анатомії людини щиро вітає Вас із цією знаменною датаю. Свою невтомною працею, великим досвідом Ви звеличили нашу Alma mater. Протягом сімнадцяти років колектив кафедри як підрозділ академії відчував у своїй роботі Вашу підтримку, допомогу і сприяння на посаді ректора. За це великий уклін Вам і подяка! Ваш 50-річний шлях трудової діяльності, Ваші звання, посади, наукові праці і досягнення в лікувальній справі, визнання одним серед найвидатніших науковців ХХ століття є для всіх нас джерелом творчого наслідування, наполегливості і оптимізму. У цей святковий день бажаємо Вам міцного здоров'я, благополуччя, здійснення усіх мрій і нових великих успіхів у Вашій благородній праці на благо незалежної України.

З повагою від колективу –
завідувач кафедри нормальної анатомії підпис професор
Я.І. Федонюк”.

Цікаво, що ніхто не звернув уваги на той факт, що я близько 6 років працював на посаді проректора з навчальної роботи. Більше того, в проспектах з історії нашої академії, які вийшли з друку після мого “ректорства”, відсутні будь-які відомості про моє “проректорство”. Все це лише підтверджує відому закономірність, що “конячки” завжди непомітні. І така закономірність стосується замів всіх рівнів. Таким чином я хотів підкреслити, що досягнення і, навпаки, руйнація – наслідок не тільки особистих дій першої особи, а й багатьох складових. Хоча Дж. Г. Поллард вважає, що “талант керівника складається з того, щоб швидко прийняти рішення і знайти людину, яка зробить всю роботу”. А найближча людина до ректора (і територіально) проректор з навчальної роботи.

*“Академікові, професорові ТДМА,
докторові-педіатру І.С. Сміяну
в День 70-ліття.*

*Для когось літа – чорногузами
Чи шумом пташиних неводів.
Для Вас вони – ні, не буслами,
А вихором білих лебедів.*

*Для когось роки – перегуками,
Човнів золотих вітрилами.
Для Вас вони – серць перестуками,
Врятованих янголів крилами.*

*До когось – Велика Ведмедиця
Очима всміхається з ови́ду.
До Вас – оченята лебедиків
І вдячних лебідочок погляди.*

*Завжди Ви у світі дитинному:
Рукою – на пульсі майбутнього,
Життям Ви – у вирі невпинному...
Тож вітру надіям – попутного!*

*Вам йти новорічними кроками,
Святами христитись Христовими!
Зорі Вашій бути – високою,
А дітям Вкраїни – здоровими!*

Підпис Георгій Петрук-Попик,
Голова обласної організації
Національної Спілки письменників
України, лікар-випускник ТДМА 1965 р.
10 січня 1999 р.”

Таке приємне вітання оголосив перший і багаторічний голова обласної Національної Спілки письменників, один із перших організаторів Народного Руху України, перший поет-письменник – випускник нашого вузу. Хотів написати, що він і перший наш випускник, якого обрали депутатом Верховної Ради СРСР,

але ні – перед ним такою честю відзначений головний лікар Кременецької ЦРЛ, пан Гіль, якого, на жаль, рано не стало. Георгій Петрук-Попик незламний і безкомпромісний борець за щастя України. Він переконаний, що віщі слова Тараса Шевченка повною мірою збудуться:

*Буде бите
Царями сіяєє жито!
А люде виростуть. Умруть
Ще незачатиє царята...
І на оновленій землі
Врага не буде, супостата,
А буде син, і буде мати,
І будуть люде на землі.*

А це вже зустріч на сцені театру з людьми, з якими спілкуємося майже кожного дня. Григорій Іванович Корицький, кандидат медичних наук, головний лікар Тернопільської обласної дитячої клінічної лікарні. Тепер додали до її назви ще й слово “комунальна”. Що воно таке – я не розумію. Я знаю, що таке комунальна квартира. Це коли всі і все “скопом”. А тепер усі наші лікарні комунальні. Можливо, цим бажають підкреслити їх невеселе існування? А може, хтось вклав у цей термін і щось позитивне. Це відомо особам, які мають дипломи магістра “управління”. Так що тепер в нашій країні, коли надзвичайно активно працює академія управління, та ще й при Президенті, все гаразд. Влаштовуються, хто як може. Гроші “не пахнуть”. Навча-

ють управлять ті, хто ніколи й не “правив”. Воістину, в даному випадку підходять слова невідомого американця: “Професор навчає студентів вирішувати проблеми, від яких сам він утік, коли став професором”. Але перейдемо до фотографій. Г.І. оголосив

свої вітання і з посмішкою слухає слово-відповідь ювіляра. За ним його замісники з медичної роботи (Алла Петрівна) і “профспілкової” (голова профкому Євгеній Глух) вручають чудові квіти і розкішну вазу, якою я люблюся і сьогодні. Що б ви не казали, але протилежні заряди притягують один одного. І не тільки притягують, а й продукують позитивну енергію-емоції. Пам’ятаю А.П. ще абітурієнткою нашої академії, коли вона подавала документи для вступу. Я звернув увагу, що папка абітурієнтки занадто “товста”. Поцікавився. В ній, крім необхідних документів, було три альбоми з вирізками з різних газет, в яких були надруковані вірші абітурієнтки. Дивуюся, чому А.П. не продовжила свої захоплення юності в подальшому? А можливо, її талант в цьому напрямку з хвилини на хвилину “вибухне”. А ось і текст вітання, яке знаходиться в папці, що я тримаю: “Вельмишановний Іване Семеновичу! Ви прийшли в Тернопільську обласну дитячу клінічну лікарню в 1970 році і є одним із тих, хто стояв у витоків становлення цього закладу. Впродовж десятиліть ви піднімали практичну педіатрію на належний рівень. Розвиток медицини дитинства пов’язаний саме з Вашим ім’ям. То ж прийміть, Іване Семеновичу, з нагоди зрілого ювілею найкращі, найтепліші вітання.

*Є ювілеї досить різні,
Та є одна з найкращих дат –
Коли вітають друзі, рідні
У день, коли Вам сімдесят.*

Успіхів Вам і творчих здобутків, щоб дні у житті були тільки сонячними. Миру Вашому дому, міцного здоров'я, енергії, здійснення всіх задумів, радості і добра. Хай завжди Вас тішить такий милий дитячий сміх.

Низький уклін і велика подяка.
Колектив Тернопільської ОДКЛ.
Тернопіль, січень 1999 р.”

Ці вітання мені найдорожчі. Адже я день у день протягом десятиріч спілкуюся з людьми цього колективу, і не просто спілкуюся, а через біль сотень і сотень діток; сум, горе і радість їх батьків. Така вже доля педіатра, у якого найбільш загострені почуття справедливості і несправедливості. Чим можна обґрунтувати відхід з життя дитини, яка щойно народилася, яка прожила лише декілька годин, днів, місяців, декілька років з чисто людських позицій, з позиції природи? Нічим, з моєї точки зору. Дітей не може стосуватися твердження Талмуда: “Плачте над тим, хто страждає, а не над тим, хто відходить! Він віддаляється, щоб насолодитися покоем, ми ж залишаємося для страждань”. І педіатр постійно залишається в стані неможливості відповіді на запитання: чому, чому діти залишають нас назавжди; чому, чому багато дітей залишається інвалідами на все життя? Чому, чому суспільство, люди такі байдужі до вирішення найважливішої проблеми Homo sapiens – життя і здоров'я дитини? Зворотне може стверджувати лише людина черства і неправдива. Як хотілося, щоб “Квіти” Василя Симоненка вічно цвіли в наших серцях.

*Слів на описи не трачу, словом не передаси
Їх земної, безсловесної, дивовижної краси.*

*Люди дивляться, п'яніють, в них кохаються віки,
Нареченим їх дарують, заплітають у вінки.*

*Ними кожен свою радість, власне щастя назива,
Квіти часто нам говорять втричі більше, ніж слова.*

*Скільки ми їм довіряли мрій, недоспаних ночей!
Але є ще кращі квіти, невидимі для очей.*

*Не цвітуть вони на клумбах і на тихих озерцях,
А цвітуть вони у грудях, у людських цвітуть серцях.*

*В щирім серці, в чесних грудях – вірю, знаю! – квіти є!
Щастя їх коріння поїть, радість барв їм додає.*

*В ній красується, ясніє мрій дитинна чистота,
Золотистими пелюстками в них кохання розцвіта.*

*Щоб вони не помарніли в душах чистих і ясних,
Завжди ніжністю й любов'ю поливайте, люди їх.*

Замісник начальника управління охорони здоров'я Оксана Іноземцева (педіатр) приємно посміхається мені, дає настанови, як мені доживати свій вік, і оголошує вітання. "Шановному ювіляру! Управління охорони здоров'я Тернопільської облдержадміністрації ві-

тає Вельмишановного Сміяна Івана Семеновича, члена-кореспондента АМН України, заслуженого працівника вищої школи України, професора, доктора медичних наук з нагоди 70-річчя від дня наро-

дження та 50-річчя діяльності на ниві медицини. Бажаємо Вам міцного здоров'я, довголіття, нових творчих злетів, високого натхнення, щасливої долі і нових успіхів у науково-практичній та педагогічній діяльності! Нехай зростає і примножується Ваш авторитет і значення

Вас як науковця. Хай всміхаються сонцем літа і грядуть все нові ювілеї! Нам з Вами ще йти та йти — через осені, весни і зими.

Начальник управління охорони здоров'я підпис Бабанли Ш.Р."

Кандидат медичних наук, вчорашній головний лікар Лановецької ЦРЛ, а сьогоднішній директор Кременецького медичного училища Петро Мазур, щиро і тепло вітає мене з ювілеєм. Це йому декілька років тому я запропонував поєднати посаду завідуючого кафедри організації охорони здо-

ров'я і соціальної гігієни. Але Петро Євстахійович віддав перевагу "живій", практичній праці. І до сьогодні він керує чудовим медичним училищем і успішно пише та друкує привабливі оповідання.

Я хотів би бачити на своєму ювілеї Зіновія Михайловича Парамонова, завідувача Житомирського обласного управління охорони здоров'я. Але, але бажання далеко не завжди збігаються з дійсністю. З.М. надіслав телеграму: "В знаменний день ювілею сердечно Вас вітаємо зичимо міцного здоров'я сімейного благополуччя енергії творчої наснаги за дорученням колективу і особисто Зіновій Парамонов". Багаторічна співпраця колективу нашого вузу і медиків Житомирщини була надзвичайно плідною. Багато років ми надавали населенню, яке постраждало від Чорнобильської катастрофи, всебічну медичну допомогу, брали участь у підвищенні кваліфікації лікарів області, виїжджали для читання лекцій, проведення консультацій хворих... У нас із З.М. склалися дружні стосунки, в основі яких було не тільки професійне взаєморозуміння, а й людська повага і симпатія. П. Шамфор пише, що " в світі у нас три роди друзів: одні нас люблять, другі ненавидять, треті просто не пам'ятають". Наша дружба стосувалася першої категорії цього визначення. Ось чому я пам'ятаю і до цього часу подробиці наших зустрічей в офіційній і неофіційній обстановці. І тільки зі знаком плюс.

Професор, доктор медичних наук Віктор Поліщук – наш випускник, однокурсник мого сина. Моє ставлення до нього було більшим, ніж тата до сина, ніж колеги до колеги. Людина здібна в професійному й організаторському плані. Він зробив дуже багато для покращання охорони здоров'я Рівненщини. Крім теплих слів, сказаних усно, він вручив мені й адресне вітання: "Шановний Іване Семеновичу! Управління охорони здоров'я та медична громадськість Рівненщини від щирого серця вітають Вас з ювілейною датою у Вашому житті – 70-річчям з дня народження. В цей знаменний для Вас день від усього серця бажаємо Вам міцного здоров'я на довгі літа, особистого щастя, успіхів та творчої наснаги, добра і злагоди у Вашій родині, натхненної та плідної праці на благо нашої рідної України. Нехай Вам завжди ясно світить сонце людської доброти, поваги і любові!

*Сімдесят квітучих весен
І морозних сніжних зим
Пролетіли вітром буйним,
В небі станули, мов дим.*

*Срібний іній в скронях зблиснув,
Руки втома налила,
Але ще вогнем іскристим,
Ніжністю душа пала.
Тож у щасті і здоров'ї
Відцвітають хай літа,
В щирій радості й любові
Вам дожити аж до ста.*

Начальник управління
охорони здоров'я
Рівненської облдержадміністрації підпис В. Поліщук”.

Не можу змиритися з тим, що він рано і трагічно покинув свою доньку, дружину, близьких йому людей. Його повністю стосуються слова Фр. Шиллера:

*Когда явился ты на Божий свет,
Ты плакал, но другие ликовали;
Живи же так, чтоб, уходя из мира,
Другие плакали, а ты спокоен был.*

Ідуть, біжать роки, а ми, всі, хто тебе знав, сумуємо за тобою, наш дорогий друже, Вікторе Миколайовичу.

Також наш випускник, заслужений лікар України, кандидат медичних наук, головний лікар Волочиської центральної районної лікарні, говорить приємні для мене слова і вручає вітальний адрес: “Вельмишановний Іване Семеновичу! У сві-

тлий день Вашого ювілею прийміть щирі вітання від управління охорони здоров'я Хмельницької обласної державної адміністрації та медичних працівників Хмельниччини. Ваше свідоме життя – то плідна, творча праця, наукові пошуки, гідне місце серед відомих вчених-педіатрів України. Ваше 70-річчя збігається з 50-річчям Вашої трудової діяльності. Ви пройшли всі сходинки практичної і наукової медицини, від фельдшера до ректора медичної академії, з безмежною любов'ю до педіатрії. Ми шануємо Вас як активного послідовника удосконалення профілактично-лікувальної, наукової і навчально-методичної роботи академії, талановитого спеціаліста, педагога, чуйну, доброзичливу людину. Сьогодні, у цей святковий для Вашого колективу і медичної громадськості м. Тернополя день, від усієї душі зичимо Вам і надалі – у доброму здоров'ї і красі свого таланту – сімейного щастя, козацького здоров'я, допитливих, розумних студентів. Хай стелиться довго Ваша життєва дорога в любові близьких, друзів і колег!

Начальник управління охорони здоров'я
Хмельницької обласної державної
адміністрації підпис А.К. Пінчук”.

З тієї ж Хмельницької області приїхав привітати мене й директор Чемеровецького медичного училища, наш випускник, кандидат медичних наук П.Я. Шерстюк. А це його “ода” на мою адресу:

*Сьогодні дата не звичайна:
Професору Сміяну – сімдесят.*

Погодьтесь, свято надзвичайне
У мерехтінні місяців, років і дат...

У медицині справжня Ви перлина,
Поважний дуже чоловік.
Вас пов'язала пуповина
З педіатрією навек!

А починали з зав. ФАПом
Красивий, молодий, завзятий.
Пройшли на ньому добру школу,
А мріяли вже про вершину нову.

Студентом стали Харківського медуніверситету
Користувалися шаною, авторитетом.
Знайшли у ньому свою мрію
І до нестями закохалися в ПЕДІАТРІЮ.

Та час збігав невпинно:
Минали роки, дні, години...
Ось Ви і лікар головний.
І старший науковий співробітник.
І вже чекає злет Вас черговий
І не згаса любов до діток.

Сягнули неабияких висот:
Зав. кафедрою стали і проректором.
Прекрасну душу дав Вам Бог
Й "забив" для Вас посаду ректора!

Відвертий, чуйний і простий,
Людей притягуєте, як магніт.
У Вас характер – золотий, –
Хай Бог пошле Вам ще сто літ!

Козацький вишкол Ви не втратили,
Манери джентльмена,
І приклад будуть мати
Студенти Вас, як супермена!

Нове століття в шибку заглядає,
Іде років повільний караван.
Зі святом Вас, професоре, вітаю,
Усіх гараздів зичу Вам.

Хай у житті все буде, як завжди:
Любов, повага і душі – сади.
Рух до мети, здобутки і удача,
Зарплата вчасно, гарна дача...

*Щоб кожного вечора і кожного ранку,
Відходячи до сну і прокидаючись на світанку,
Повторювали, наче молитву,
Слова ці заповітні:
– Уві сні і наяву –
з насолодою живу!*

*На цьому світі все минає,
Мов бистрі води час пливе.
Лише добро кінця не має,
Бо вічно в пам'яті живе.*

*Радій і ти, ПЕДІАТРІЄ,
Ще на коні твій корифей!
Душа у того не старіє,
Хто любить віддано дітей!*

*Віват, професорес!
На багаті літа – жаги шукань,
На багаті літа – мрій змагань.
На багаті літа – пристрасті творінь.
На багаті літа – серця горіння!*

На цій же фотографії з картиною в руках стоїть голова спілки композиторів області пан Климчук. Людина надзвичайно скромна і також надзвичайно працелюбна. З його дій, поведінки видно, що музика для нього над усе. Мені було дуже приємно, що він прийшов привітати ювіляра, незважаючи на те, що ми не були близько знайомі.

Бачите, скільки ще не розпізнаних поетів, прозаїків серед нашого брата, лікарів. Численні віршувальні вітання свідчать про глибину думки їх авторів, про бажання надати мені найбільше хвилин радості, годин, тижнів... натхненної праці... І по-друге, відсутність паралелізму, схожості у вітаннях свідчить про те, що "оригінальний письменник – не той, якого ніхто не наслідує, а той, якого ніхто не може наслідувати" (Фр. Шатобріан). Ось чому можна "викинути" гасло: давайте не тільки говорити, а й творчо писати!

Я в генії не претендую, але: "Той, хто по-справжньому знає себе, – мудрець; той, хто по-справжньому знає свого сусіда, – геній". Наші сусіди Хмельниччани завжди були і залишаються

добрими і щирими сусідами та друзями. А тому, щоб у Вас і у Нас все було гаразд. А тому їх вітання для мене набули особливого змісту, змісту піднесення і задоволення.

“Господь дарував нам рідних, але друзів ми, слава Богу, вільні вибирати самі” (Етель Мамфорд). Цей вислів може стосуватися мене й мого “старого” (він одного року народження з моїм сином) друга, доктора медичних наук, професора, заслуженого лікаря України, члена-кореспондента АМН України, завідувача кафедри педіатрії № 4, багаторічного проректора з лікувально-профілактичної роботи Київського національного медичного університету Віталія Григоровича Майданника. Не можу пригадати, коли і де ми перший раз “здибалися”. Але ось уже більше 10 років ми в постійному спілкуванні, в постійному професійному і науковому пошуку. Я не пам’ятаю випадку, коли моя поїздка до Києва не закінчувалася б зустріччю з В.Г. Мене завжди цікавило педіатричне життя столиці, а його – “периферійна” творча активність. У нас є спільні навчальні посібники, статті... Ось і сьогодні у мене виникла ідея проведення комплексної “грандіозної” наукової роботи, і я буду ввечері з цього приводу спілкуватися з В.Г. та радитися щодо сумісного її планування та виконання. Я уважно і з прихильністю слідкую за його науковими розробками і бажаю (про себе) йому досягти педіатричних вершин. У мене таке переконання, що професор Майданник – це майбутнє педіатрії України. Так я сказав і на його виборах у члени-кореспонденти АМН. І В. Майданник приїхав на мій ювілей і, крім теплих і щирих слів, сказаних усно, вручив мені пам’ятний адрес: “И.С. Смияну

*Всего лишь 70! Начало всех начал;
Пора рассвета высшей мудрости и знаний.
Совсем не финиш – только временный причал,
Где Вам по праву отдадут букет признаний.*

*Пусть этот вывод по объему небольшой
(Вмещает суть формулировка, а не листик):
Талант и опыт в сочетании с душой –
Вот Ваш портрет, без длинных строк характеристик.*

*Так повелось, годам и дням не сбавить ход,
Но в этой трудной и счастливой эстафете
У Вас есть верная страховка и оплот –
Ученики, коллеги, собственные дети!*

*И самый главный Ваш аккорд не прозвучал,
И всех пожатий не вместили Ваши руки!
Всего лишь 70! Начало всех начал –
Прекрасный возраст для любви и для науки!*

Коллектив кафедры педиатрии № 4
Национального медицинского университета
Подписи (12 – І.С.)”.

Про Віталія Григоровича можна сказати словами Пауло Коельо: “Воїн світла завжди прагне досконалості. За кожним ударом його меча – віки мудрості і роздумів. Кожний удар мусить включати в себе силу і моторність всіх воїнів минулого, які і тепер продовжують благословляти битву. Кожний його рух поважає ті досягнення, які попередні покоління хотіли передати сьогоднішнім через Традицію. Воїн удосконалює красу своїх ударів”.

КНИГА П'ЯТДЕСЯТ ТРЕТЯ

І.С.СМІЯН

ПЕДІАТРІЯ

(цикл лекцій)

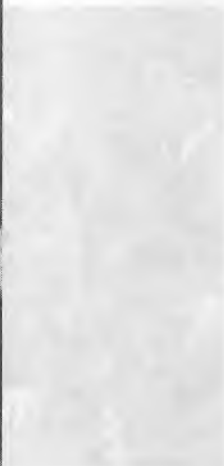
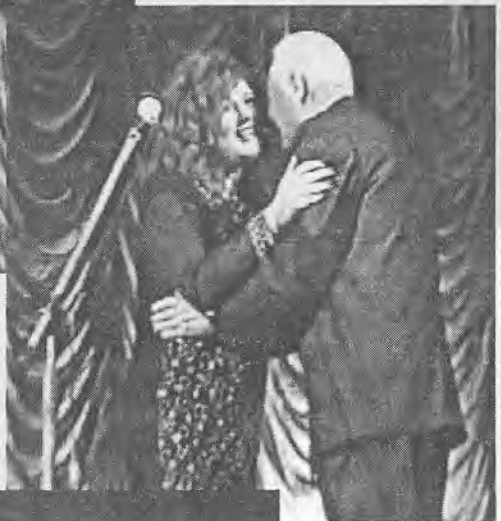
В анотації до моєї книги написано: У “ПЕДІАТРІЇ (цикл лекцій)” вперше один із визначних вітчизняних педіатрів, узагальнюючи всесвітні наукові досягнення і свій багаторічний досвід, у зрозумілій, доступній, ілюстрованій формі написав лекції з актуальних проблем найважливішої галузі медицини – педіатрії. Безумовно, лекції будуть сприяти оволодінню наукою про здорову і хвору дитину студентами, підвищенню кваліфікації лікарями-курсантами”. А в “ПЕРЕДМОВІ” таке: “Педіатрія – це не тільки наука про здорову і хвору дитину, але й невід’ємна складова частина науки про становлення інтелекту людини. Майбутнє дитини, суспільства і людства знаходиться в прямій залежності від втілення в життя здобутків профілактичної та лікувальної медицини. Безпосередньо профілактичним напрямком присвячений цикл лекцій про раціональне харчування дитини першого року життя. Оскільки, насамперед, від цього залежить фізичний, розумовий, психічний розвиток людини, саме цим визначається тривалість життя та працездатності. Лекції про нозологічні форми відображають етіологію, патогенез, патоморфологію таким чином, що з них уже впливають особливості клінічної картини, профілактики і лікування дитини. Крім того, в лекціях чітко виділені критерії діагностики та диференціальної діагностики, відображені загальноприйняті й апробовані в останні роки методи і схеми лікування. Основою всіх лекцій є глибоке усвідомлення проблем педіатрії та власний досвід. Ось чому сподіваюся, що ці клінічні лекції з педіатрії будуть корисними не тільки для студентів, але й для лікарів, медичних працівників будь-якого напрямку. Одночасно переконаний, що педіатр, який має не одне десятиліття практичної роботи за плечима, просто зобов’язаний поділитися своїм досвідом, талантом, професійними здобутками з колегами чи то у вигляді бесід, лекцій, виступів, доповідей, чи, можливо, у вигляді монографій, підручників, навчальних посібників, журнальних статей. Побажання читачів сприйматиму з вдячністю і врахую у наступному виданні. Колегам надсилаю найщиріші побажання в досягненні значних успіхів у збереженні здоров’я та життя малюків”. Ця книга достатньо об’ємна (712 сторінок), писалася з великим задоволенням, без прохань і вказівок. Я, як автор, нею задоволений, хоча бачу

можливість її удосконалення. Що і думаю зробити в недалекому майбутньому. Я не такий песиміст, як ВООЗ і соціал-гігієністи (не плутайте з соціал-демократами). Вони, “пососавши” палець, стверджують, що здоров'я людини тільки в 10 % залежить від медицини. Якщо так, то для чого витратити сотні (!) мільярдів на охорону здоров'я? Краще вкласти в решту 90 %, від яких залежить здоров'я людини. Це було б по-бізнесовому. Чому я не згідний? Тому, що вважаю — тільки оптимальне харчування й активна вакцинація в дитячому віці збережуть життя мільйонам жителів планети, продовжать їх життя, зроблять тривалою фізичну і розумову працездатність людини. І таких масштабних досягнень не виміряти ніякими відсотками. А названі два чинники (раціональне харчування і вакцинація) стосуються профілактичної медицини. А якщо додати до цього ще усунення екологічно несприятливого впливу зовнішнього середовища (це також профілактичні напрямки), то ми не знали б багатьох хвороб взагалі. Але всі держави світу направляють величезні кошти на задоволення попиту тієї чи іншої людини, а не на оздоровлення всієї людності. Останнє не приносить ні прибутку, ні авторитету окремій людині. І це трагедія! Трагедія інтернаціональна. Трагедія, яка в змозі призупинити життя на планеті.

Письменник і поетеса, доцент і вродлива жінка, чужа ведуча урочин мого ювілею і прегарна виконавиця своїх пісень Леся Романчук. Крім сказаного, з цих фотографій видно, що вона ще й тепло вітала мене. Одним із “коронних” номерів святкування була прекрасна пісня Людмили Миколаївни. Ні, не тієї Л.М., що ви

подумали, а тієї, що була акуратним і виконавчим помічником ректорів, в тому числі і у мене. Під час виконання улюбленої пісні вона запросила мене до танцю, який я із задоволенням виконую.

На цих фотографіях веселі, з дружніми посмішками головні лікарі міста Тернополя (серед них і замісник начальника міського управління охорони здоров'я, в минулому мій проректор з АГР Едуард Рубін). Ось декілька їх вітальних адрес.

“Шановний Іване Семеновичу! Ми, Ваші колеги по праці, щиросердечно вітаємо Вас з ювілеєм. Своєю чесною і сумлінною працею та професійним вмінням Ви завоювали високий авторитет в медичних колах. Прийміть в цей день від нас, шановний Іване Семеновичу, найкращі побажання: міцного здоров'я, радості, добра. Нехай щедрим буде урожай від Ваших добрих справ і ніколи не замулиться джерело Вашої доброти і людяності.

*Хай Бог Вас береже від лиха і бід,
Нехай здоров'я і щастя не міліє...
Бажаєм Вам усі ми многа літ,
Любові, Віри, Мудрості й Надії.*

За дорученням колективу
ТМДКЛ головний лікар підпис В.Є. Бліхар.
10 січня 1999 рік
м. Тернопіль”.

Сьогодні Василь Євгенійович не тільки головний лікар, а ще й завідувач курсу дитячої хірургії, доцент, кандидат медичних наук. Вперед, В.Є.

“Вельмишановного Івана Семеновича вітаємо з подвійним ювілеєм! Глибоко шануючи Вашу багатогранну діяльність, високий професіоналізм та значні наукові здобутки, бажаємо Вам довгих літ плідної праці та творчого натхнення у доброму здоров'ї і силі, нових наукових знахідок для примноження найбільшого багатства України – здоров'я її підростаючого покоління.

Від стоматологічної громади Тернополя
Обласний стоматолог О.Д. Кухарчук”.

Олександр Дмитрович не тільки багаторічний головний лікар стоматологічної поліклініки, а й висококваліфікований лікар, чудова, надзвичайно гостинна людина.

“Вельмишановний Іване Семеновичу! Колектив Тернопільської обласної клінічної психоневрологічної лікарні щиро вітає Вас із 70-річчям з дня народження! Свій ювілей Ви зустрічаєте в оточенні друзів, в атмосфері любові, поваги і глибокої вдячності за самовіддану працю. На своєму важкому трудовому шляху Ви пройшли всі етапи становлення визнаного спеціаліста – від фельдшера до професора, члена-кореспондента Академії медичних наук, до ректора медичної академії, до наукового діяча, відомого далеко за межами нашої держави. Свою практичну діяльність Ви успішно поєднуєте з науковою роботою, підготовкою молодих лікарів і науковців, сповна віддаєте себе служінню народові, зокрема його найціннішій частині – дітям. Ви заслужено можете пишатися своїми науковими і практичними здобутками, вносячи гідний вклад в розробку і втілення в практику охорони здоров'я дітей сучасних методів діагностики і лікування, а також плідну підготовку наукових кадрів. Ми радіємо Вашим успіхам і віримо, що колектив кафедри педіатрії лікарні досягне ще кращих здобутків у практичній діяльності, підготовці наукових кадрів, розробці і втіленні нових методів діагностики і лікування хворих дітей. Нехай і надалі яскраво і променисто палає Ваш негасимий факел науки і творчості, освітлюючи шлях до нових звершень на благо України! Бажаємо Вам, дорогий Іване Семеновичу, міцного здоров'я, відмінних успіхів у Вашій праці, великого особистого щастя!

Від імені колективу Тернопільської
обласної клінічної психоневрологічної
лікарні – головний лікар, заслужений
лікар України, к.м.н. підпис П.Г. Мартинюк”.

Не думаю, що в Тернополі була така людина, яка так би тривало була головним лікарем, як Петро Гаврилович. Крім численних його позитивних якостей, хотілося особливо виділити його здатність до постійної дружньої співпраці з колективами двох кафедр, які функціонують на його базі.

“Шановний Іван Семенович! Щиро вітаємо Вас із 70-річчям від дня народження і 50-річчям трудової діяльності.

*Ваш Ювілей – поважна дата.
Про це нагадують не слід,
А краще щиро побажати
Багато щастя, довгих літ.
Хай роки ідуть, а здоров'я міцніє,
Онуки ростуть, а душа молодіє,
Щоб весело жити й до ста довелось.
Хай збудеться все, що йще не збулось.*

З повагою за дорученням колективу
облонкодиспансеру головний лікар підпис В.В. Кміта”.

Віктор Вікторович завжди з великою повагою ставився до мене, і її рівень не залежав від погоди: я проректор, ректор, завідувач кафедри, радник ректора.

“Високодостойний Іване Семеновичу! У Вас за плечима не тільки десятки років боротьби з дитячими недугами, випробувань, нелегких життєвих шляхів, але й щедрий науковий, громадський ужинок, відчуття чесно і гідно виконаного обов'язку людини і лікаря, серце, нагріте добрим вогнем любові. Ваша багату наукова спадщина для багатьох поколінь педіатрів стала неоціненним надбанням. Вас люблять і шанують за невсипущу енергію, за розум, делікатність, розважливість, вірність обраним в юності ідеалам. Очолюючи чверть віку Тернопільський медичний інститут, а згодом академію, ВИ свої зусилля щедро направляли на співпрацю з лікувально-профілактичними закладами області, виховали плеяду здібних лікарів та організаторів педіатричної служби, створили найкращі умови для впровадження нових форм і методів діагностики та лікування на рівні сучасних вимог з врахуванням досвіду передових медичних установ України. З нагоди ювілею зичимо Вам – з величезним досвідом рятувальника від людських бід і страждань – ще довгі роки у міцному здоров'ї стояти міцно на Святій Землі. Плідної наукової ниви на багаті благодії літа. Щастя Вам, ясна доле.

З повагою
колектив Тернопільської міської
клінічної лікарні № 2
10 січня 1999 р.”.

Хіба можна і сьогодні спокійно читати останні речення цього вітання? Ні. "Щастя Вам, ясна доле". І за що мені такі глибинні слова любові і поваги? Я низько вклоняюся всім В А М, я вдячний Господу Богу за ту долю, яку він мені послав. Будемо ж керуватися: "Тож усе, чого тільки бажаєте, щоб чинили вам люди, те саме чиніть їм і ви. Бо в цьому Закон і Пророки" (Євангеліє від св. Матвія 6, 7).

А це вже спонсори мого ювілею Юра та Геннадій Рудяки. Юру я знаю багато років. Людина надзвичайно уважна, наповнена співпереживанням і гумором, рідкісний сім'янин (взірець сина, чоловіка, тата).

Спілкування з ним сприяє виникненню почуття, про яке писав Йона Грубер в своїй "Чарівній чаші":

*Як чашу чарівну і променисту,
Несу я око власне крізь життя,
А в чаші тій вмістилося все чисто
Планети неосяжного буття:*

*Вмістились в ній і небеса, і зорі,
Рівнини, гори, і моря просторі,
І космос, і космічні кораблі,
І колос невмирущий на землі.*

*Тож ідучи назустріч всім вітрам,
Я мушу певно в далечінь зоріти,*

*Щоб чашу, сповнену життям,
Не упустити, не розбити.*

*І я з надією долаю путь,
Бо люди світ в очах своїх несуть.*

“Бо люди світ в очах своїх несуть” — ці слова джерело нашого оптимізму і комфортного життя, джерело майбутніх гараздів і потягу до сонячної долі своєї і оточуючих...

Одночасно на сцену вийшло 32 моїх учні (підготовлені мною доктори і кандидати наук), мої дуже вдячні, вдячні і не дуже вдячні діти. Як і в кожній сім'ї. Але

вони для мене всі рівні, всі однаково і по-своєму симпатичні, привабливі, красиві, кожна “моя” дитина має свої особливості, свої чарівні риси... “Квіток в моїм гаю — без

ліку квітів...”
(О. Олесь). Можна перефразувати О. Олеся: діток в моїм гаю — без ліку дітей. То ж вони принесли мені не тільки нахнення, а й змістовне наповнення мого життя. Своїм учням я думаю присвятити в недалекому майбут-

ньому окрему книжку з можливою назвою: “Вчитель!?”. І це є причиною моєї стриманості щодо наведених фотографій.

Нехай мене вибачить читач, що я наводжу так багато вітань на свою адресу. Я пояснюю свою “скромність” тим загальним явищем, що вченим, як на мою думку, приділяють надзвичайно мало уваги, я вже не говорю про теплоту ставлення влади до вчених. На

жаль, склалися протягом десяти років такі стосунки влади і вчених, які вимагають значного покращання. І вчора, і сьогодні жоден із “владуотримуючих” не зможе назвати десяти прізвищ вчених свого

міста, я вже не говорю про знання їх особистих наукових досягнень. І це велика біда нашого суспільства. На ніщо (політику) часу та фінансів витрачається “море”, а на “живу” людину, її життя і здобутки нуль цілих і ... Ось чому хотілось показати – якщо ми владі “по нулю”, то самі себе (колеги) ми не завжди забуваємо.

А тому продовжую. “Шановний Іване Семеновичу схиляємося перед вашим талантом ученого внеском у становлення медакадемії розвиток медичної науки нехай Господь дарує вам активне довголіття благословить на добрі справи в ім'я українського народу колектив редакції газети ваше здоров'я” (телеграма). Ну як тут не скажеш доброго слова про медичну газету “Ваше здоров'я”, яка є провідником медичних знань серед лікарів і населення України і з якою я довгі роки співпрацював. Як не скажеш доброго слова про її головного редактора Миколу Берника, якому ох як нелегко вдалося організувати чудовий колектив і його виживання в нелегкі часи. Сьогодні цю газету читають, якщо не всі, то більшість медиків. Подальших успіхів Вам, мої друзі.

“Вельмишановний Іване Семеновичу колектив НДІ гастроентерології щиро вітає вас з 70-річчям зичимо щастя творчого натхнення здійснення задумів директор Філіпов” (професор, заслужений діяч науки і техніки, член-кореспондент АМН – І.С.). “Дорогий Іване Семеновичу колектив українського науково-дослідного інституту кардіології ім М Д Стражеска і я особисто гаряче вітаємо вас зі славним ювілеєм 70-річчя з дня народження та 50-річчя лікарської наукової і суспільної діяльності в цей знаменний у вашому житті день прийміть дорогий ювіляре наші щирі побажання міцного здоров'я щастя творчої наснаги невтомної енергії і нових творчих звершень на благо нашого народу за дорученням колективу – директор українського НДІ кардіології ім М.Д. Стражеска професор заслужений діяч науки і техніки В.М. Коваленко” (тепер ще й член-кореспондент АМН України). Що мені хотілося б сказати з приводу наведених телеграм поважних вчених, чудових лікарів, привабливих людей?

Запитав одного разу онук у сивобородого дідуся:

– Чи є що дорожче золота?

– Є, – чує у відповідь. – Це дружба.

- А чи буває що-небудь міцніше заліза?
- Дружба.
- Ну, а що міцніше самої смерті?
- Дружба (чуваська мудрість).

На продовження сказаного: “Вельмишановний Іване Семеновичу прийміть мої щирі сердечні вітання з нагоди вашого свята бажаю довгі роки вам багатирського здоров’я творчої наснаги вірних друзів завжди ваш міцно обнімаю повагою Володимир Балановський кришталевий палац”; “Шановний Іване Семеновичу колектив об’єднання трускавецькурорт щиро вітає вас з подвійним ювілеєм – 70-річчям дня народження та 50-річчям вашої трудової діяльності бажаємо вам творчих успіхів втілення в життя творчих планів і надійного міцного здоров’я на многая літа головний лікар Б І Аксентійчук”. Дві телеграми з курорту Трускавець – міста моєї молодості, міста моїх перших творчих звершень, міста народження мого сина, міста-ЛІКАРЯ десятка, сотні тисяч хворих дорослих і дітей. Я бажаю усім народженим і ненародженим пережити, відчувати ту різнобарвну гаму позитивних вражень, які припали на мою долю в період життя в Трускавці. Я вважав себе щасливим: “Жодна людина не щаслива, доки вона не рахує себе щасливою” (Марк Аврелій). І цьому сприяли люди, які мене оточували, які бажали мені добра, і в той час я зрозумів, що “люди народжені один для одного” (Марк Аврелій).

В одній із книжок я писав про тривекторну негативну дію на мою особу. Всього тривекторну! А нижче наводжу п’ятивекторну, але уже позитивну. При цьому я не враховую численних напрямків побажань добра і щастя, які наводив вище.

“Сміяну Івану Семеновичу щиро сердечно вітаємо визначним ювілеєм шлемо побажання здоров’я благополуччя гордість за видатного земляка однокурсника Пшеничні”; “Шановний Іван Семенович дозвольте від імені працівників податкової служби області привітати вас з ювілеєм знаючи вас як висококваліфікованого спеціаліста чутливу до життєвих проблем людину висловлюємо слова щирої вдячності за вашу турботу нехай й надалі ваша життєва дорога завжди буде благословенна добром миром і щасливою долею з повагою голова обласної державної податкової адміністрації І В Якобчук”; “Шановний Іване Семеновичу

найщиріші вітання з нагоди ювілею від лікарів Заліщицького району з почуттям глибокої поваги бажаємо всіх благ та гараздів живіть у добрі здоров'ї мирі та злагоді довго щасливо від імені колективу головний лікар району Любомир Синоверський"; "Шановний Іван Семенович щиро вітаю ювілеєм зичу міцного здоров'я успіхів оздоровленні України з повагою голова правління ват тернопільгаз О. Караванський"; "Вельмишановний Іване Семеновичу прийміть щирі вітання нагоди вашого ювілею щедро зичу вам плідної праці та втілення ваших задумів на освітянській ниві нехай Господь Бог дасть вам насаги до нових звершень на користь розбудови нашої неньки-України Марія Шегедин" (директор медичного коледжу, м. Львів). І після цього ви будете говорити мені, що у світі більше зла, ніж добра? І після цього ви будете говорити мені, що окремі люди, які розповсюджують зло, ненависть, ворожнечу..., складають більшість? Ні, ні і ще раз ні! У них тільки функція горла перевершує таку мозку. А тому: "Поспішай до доброї справи, навіть і незначної, і біжи від всякого гріха; отже, одна добра справа тягне за собою іншу, а один гріх породжує інший: нагорода доброчесності – доброчесність, покарання пороку – порок" (Талмуд). Що ж до мене:

*Пливе, як дим, до мене сум.
Куди ж подітися з відчаю,
Куди втекти мені від дум.
Що в голові їх не вміщаю?*

*До моря, в степ чи на луги,
Де хвилі, вітер, пахнуть трави,
Де чайки б'ються в береги
І стрімко падають в отави,*

*Де жайвір зранку кожен день
Рахує поверхи до сонця
І поле мліє від пісень
Свого малого охоронця,*

*Де квіти розлили меди
І пахнуть солодко дурманом,*

*Де виростають із води
Густі, як молоко, тумани...*

*Туди до них, бо тільки там
До мене сила прибуває.
Я волю дам своїм думкам,
І серце знову заспіває.*

О. Білаш

Розміщую в цій книзі аж п'ять фотографій моїх улюблених артистів, заслужених, народних, визнаних не тільки на Тернопілля, а й далеко за його межами, — Мирослава Коцюлима та В'ячеслава Хім'яка (він вищий). Коли вони реалізовували свої власні гумористичні твори, всіх моїх гостей у театрі не покидав ані на мить веселий настрій, сміх, а багато з них чомусь клали руки на ділянку живота і щось там підтримували. Це про них написав Г. Лебон: "Істинний артист творить навіть копіюючи". Це їх стосуються слова Бориса Пастернака:

*Есть в опыте больших поэтов
Черты естественности той,
Что невозможно, их изведав,
Не кончить полной немотой.*

*В родстве со всем, что есть, уверяясь
И знаясь с будущим в быту,
Нельзя не впасть к концу, как в ересь,
В неслыханную простоту.*

*Но мы пощажены не будем.
Когда ее не утаим,
Она всего нужнее людям,
Но сложное понятней им.*

Спілкування з подібними артистами – це оптимізм, радість, загострення почуття добра, сприйняття навколишнього в його природній красі.

Настав час “округлено” завершити “все про культ особистості”.

“Щирі вітання академікові” – таку статтю у “Вільному житті” від 12. 01. 99 року було надруковано Є. Тадейчук. “Сивоголовий патріарх української медицини стояв на сцені, а до нього все йшли і йшли з розкішними букетами живих квітів близькі і далекі друзі, учні і послідовники, соратники і колеги по праці, щоби привітати його із сімдесятиліттям. Ви, може, скажете про себе, що не роки – його багатство, а те, що він впродовж них здійснював, чого досяг, ким став. Йдеться про вшанування члена-кореспондента АМН України, заслуженого працівника вищої школи, професора, доктора медичних наук Івана Семеновича Сміяна, котре відбулося позавчора у Тернопільському драмтеатрі. Символічно, що в день ювілею до Тернополя приїхав Президент України Леонід Кучма. Він і привітав у стінах медакадемії шанованого ювіляра, побажав здоров’я і подальшої плідної праці. А відтак урочини продовжились на головній сцені міста, в чому є теж своя символіка. Воістину, тут зібрались шанувальники і друзі Івана Семеновича з усіх регіонів України. Хвилюючими були вітальні слова ректорів: Тернопільської медакадемії – Л.Я. Кова-

льчука, Луганського медуніверситету – В.Г. Ковешнікова, директора Львівського науково-дослідного інституту спадкової патології О.З. Гнатейка, професорів Полтавської стоматологічної академії М.М. Пешого і А.П. Гасюка, багатьох інших. Серед тих, хто виходив на сцену – колишні учні ювіляра Лідія Слободян, Оксана Лугова, Надія Ходорчук... Зрештою, тих, котрі самі вже давно кандидати чи доктори наук і мають своїх учнів, було тут так багато, що вишикувалися аж у два ряди, щоб привітати свого Вчителя, мовити йому тепле слово”.

“Тернопіль вечірній” (16. 01. 99): “Вшанування патріарха української медицини”. “Про нього можна сказати: не розминувся із життям. Доктор медичних наук, професор, член-кореспондент Академії медичних наук, заслужений працівник вищої школи Іван Семенович Сміян 10 січня святкував свій 70-річний ювілей. Одним із перших патріарха української медицини привітав Президент України Леонід Кучма, який саме нагодився до Тернополя і побував у медакадемії. Згодом у драмтеатрі ім. Т. Шевченка відбулося вшанування Івана Семеновича. Сюди прибули представники керівництва області та міста, ректори медичних вузів та директори медичних училищ України, друзі, соратники, учні ювіляра, колеги по праці, студенти. Розпочав торжество ректор Леонід Ковальчук. Він щиро привітав шанованого ювіляра, розповів про його вклад у розвиток науки, функціонування академії. Побажав подальших успіхів. Відтак іменинник приймав численні теплі вітання від присутніх. Відбулася презентація його трьох останніх книжок. Урочини прикрасив великий святковий концерт за участю вертепу академії та студентського театру “Воскресіння”. Ольга Андріїва.”

Незважаючи на те, що минув мій 75-й рік життя, я закінчую шосту частину своїх спогадів і роздумів “Молитвою” Марини Цветаєвої:

*Христос и Бог! Я жажду чуда
Теперь, сейчас, в начале дня!
О, дай мне умереть, покуда
Вся жизнь как книга для меня.*

*Ты мудрый, ты не скажешь строго:
«Терпи, еще не кончен срок».
Ты сам мне подал – слишком много!
Я жажду сразу – всех дорог!*

*Всего хочу: с душой цыгана
Идти под песни на разбой,
За всех страдать под звук органа
И амазонкой мчаться в бой;*

*Гадать по звездам в черной башне,
Вести детей вперед, сквозь тень...
Чтоб был легендой день – вчерашний,
Чтоб был безумьем – каждый день!*

*Люблю и крест, и шелк, и каски,
Моя душа мгновенный след...
Ты дал мне детство – лучше сказки
И дай мне смерть – в семнадцать лет!*

І.С. СМІЯН

СОНЦЕ СХОДИТЬ І ЗАХОДИТЬ

(частина шоста)

Обкладинка художника Інни Малявської

Підписано до друку 22.11. 2005 р. Формат 60х84 1/16.
Папір офсетний. Гарнітура Шкільна. Друк офсетний.
Умовно-друк. арк. 13,14. Облік.-видавн. арк. 15,46. Зам. № 131.

ТзОВ «Видавництво Астон» м. Тернопіль
вул. Гайова, 8 тел. (0352) 52-71-36
Свідоцтво ТР №28 від 09.06.2005
E-mail: zbut@utel.net.ua

Віддруковано в ТзОВ «Гал-Друк», м. Тернопіль

Зам. 185-А.